

**ПРИВАТНА УСТАНОВА
«НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА»**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛИСАК ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 347.122

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЗАХИСТ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ
В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ
У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА**

Подається на здобуття наукового ступеня **кандидата юридичних наук**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.М. Лисак

Науковий керівник – **Пилипенко Володимир Пилипович**,
доктор юридичних наук,
заслужений юрист України

Ужгород – 2025

АНОТАЦІЯ

Лисак О.М. Захист права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2025.

У роботі вирішено наукове завдання із здійснення загальної характеристики захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів. В межах першого розділу вирішені завдання із встановлення поняття та сутності категорії «спеціальні правові режими»; здійснено класифікацію спеціальних правових режимів; охарактеризовано право власності громадян України як об'єкту відносин в умовах спеціальних правових режимів; описано систему гарантій захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів. Досягнення визначених цілей та завдань дозволило обґрунтувати такі висновки.

Визначено, що категорія «правовий режим» відноситься до складних, багаторівневих юридичних конструкцій, які не можуть бути однозначно оцінені лише з позиції адміністративного права та процесу.

Обґрунтовано, що режим складається із певних принципів, нормативних вимог, адміністративних процедур, впровадження яких здатно досягти певної мети, у якій є зацікавленим суб'єкт (чи суб'єкти). Визначено, що правовий режим завжди пов'язується з певною сферою суспільних правовідносин, а отже, для правового режиму притаманні всі ознаки, що їх характеризують – унормування актами чинного законодавства, закріплення санкцій за недотримання встановлених обмежень, створення системи гарантій належності дотримання прав і свобод людини у певних умовах режиму.

На підставі узагальнення наявних підходів до розуміння категорії «режим» однозначно, зроблено висновок про неоднозначність встановлення її сутності, що вимагає врахування певного контексту реалізації тих чи інших нормативних регуляторів.

Встановлено, що у чинному законодавстві України категорія «режим» використовується найчастіше як визначення змісту певної сукупності безпекових стандартів та вимог. Визначено, що застосування категорії «правовий режим» має визначатися через порядок використання об'єктів права власності, дотримання вимог національної безпеки, режиму державного кордону.

Серед системи режимів здійснення майнових прав в спеціальних адміністративних умовах виокремлено: здійснення речових прав на житло; здійснення речових прав на транспортний засіб; володіння та користування майном публічних установ на праві оперативного управління; володіння та користування майном осіб на праві повного господарського відання.

Обґрунтовано, що спеціальний правовий режим в межах адміністративно-правового регулювання має розумітися у встановленні сутності взаємодії населення та держави задля забезпечення вимог національної безпеки, безпеки суверенітету, економічної безпеки тощо, що визначаються певною сукупністю методів імперативного впливу, та формуються під впливом обставин, задля яких вони встановлюються та ними трансформуються.

Зроблено висновок, що застосування спеціальних правових режимів в адміністративному праві переслідує безпосередньо усунення чи мінімізацію зовнішніх та внутрішніх загроз цілісності території держави, її економічній, екологічній безпеці, безпеці громадян та об'єктів відносин.

Визначено, що розуміння категорій «правовий режим», «спеціальний правовий режим», «адміністративно-правовий режим» зводиться до його розуміння, як: сукупності методів та способів впливу на об'єкт взаємодії людини, суспільства та держави; домінування засад імперативності

втручання владного суб'єкта до сфери правовідносин; спрямування на забезпечення цілей та функцій із дотримання вимог національної безпеки та охорони громадського порядку.

До особливостей спеціальних режимів у сфері адміністративно-правових відносин віднесено: особливий суб'єктний склад взаємодії, що виникає між людиною, суспільством та державою, що полягає в участі владного суб'єкта у таких взаємовідносинах, що встановлюються, змінюються та припиняються в умовах спеціальних правових режимів; спеціальна функціональна мета; історико-соціальний та політичний аспекти установа.

Встановлено, що структурно адміністративно-правовий режим складається із : нормативно-правових положень чинного законодавства; підстав застосування, якими є сукупність фактичних та юридичних обставин; прав та обов'язків учасників правовідносин; проявів форм та методів правозастосування; суб'єктів та об'єктів взаємодії суб'єктів; методів та способів налагодження взаємозв'язку між конкретними видами суб'єктів із об'єктами; обсягу гарантій успішності дії стандартів режиму, що передусім має визначатися через застосування механізму юридичної відповідальності; об'єкт як сфера впливу режиму, середовище та обсяг прав і обов'язків, що виникають між суб'єктами правовідносин; функціональне спрямування його встановлення; гарантування вимог економічної та екологічної сталості відносин розвитку країни та територіальної громади; принципи нормативного регулювання; адміністративно-правовий інструментарій.

Визначено, що реалізація спеціальних правових режимів відбувається на відповідних рівнях, де виділяється : рівень формування нормативних положень; визначення необхідних засобів регулювання; реалізація процедури регулювання відносин; формування правової поведінки владного та зобов'язаного суб'єктів.

Обґрунтовано, що під спеціальним правовим режимом має розумітися сукупність засобів, методів, способів та настанов, впровадження яких

здійснюється із переслідуванням мети забезпечення вимог національної безпеки, панування громадського правопорядку, законності, дотримання стандартів екологічної безпеки та економічної безпеки, що є складовою державного суверенітету країни, її цілісності, та досягається в процесі застосування певних обмежувальних адміністративних процедур з боку владних суб'єктів, що визначається ситуативністю впливу та історичною обумовленістю відповідних процесів регулювання, реалізації та застосування.

Встановлено, що спеціальний правовий режим трактується : як законність; як певний нормативний порядок; як сукупність проваджень, що встановлюють зміст суспільних правовідносин та гарантують захист прав та свобод людини, її інтересів.

Визначено, що розуміння правового режиму в сучасних реаліях базується на дослідженні внутрішніх взаємообумовлюючих зв'язків між його елементами та структурними характеристиками.

Здійснено класифікацію спеціальних правових режимів за такими критеріями: правова природа (матеріально-правові та процесуально-правові режими); юридичний зміст (податково-правовий режим, митно-правовий режим, режим обігу валютних та грошових цінностей, режим використання об'єктів енергетики тощо); функціональне спрямування (режими регулятивного впливу; режими охоронного впливу); територія дії спеціального режиму (загальнодержавний (або загальнонаціональний), регіональний, місцевий, об'єктовий чи локальний режими); час дії (постійно діючі, тимчасово діючі, та ситуативні режими, дія яких пов'язується із настанням певної події); ступінь обмеження прав і свобод людини (загальні та спеціальні режими); функціонування окремих об'єктів (режим територій природо-заповідного фонду; режим ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, пам'яток природи, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва); характер діяльності (режим оперативно-розшукової діяльності, режиму здійснення туристичної діяльності, режим польотів тощо); ступінь зовнішньої та внутрішньої небезпеки (режими, коли захищається державна

цілісність та кордон; режими, коли захищається громадський порядок; режими, коли захищається громадська безпека); форми реалізації (пільгові та обмежувальні правові режими); ціль запровадження (забезпечення стабільності держави; забезпечення вимог екологічної безпеки; забезпечення оперативного управління майном тощо).

Обґрунтовано доцільність здійснення класифікації спеціальних адміністративних режимів за такими критеріям, як : предмет нормативного регулювання (режим оподаткування діяльності суб'єктів господарювання; режим справляння податку на нерухоме майно; режим транспортної системи тощо); метод нормативного регулювання.

Визначено, що об'єктивне розуміння права власності має походити від встановлення кола суспільних відношень, що розуміються як певна верифікація сировини, предметів, речей, що складають оточення людини, особи, і спрямовані на досягнення позитивних сприятливих результатів їх подальшого використання.

Аргументовано, що суб'єктивне розуміння права власності має пов'язуватись із нормативним закріпленням можливостей щодо створення шляхів для юридичної чи фізичної особи у володінні, користуванні чи розпорядженні благами, які їй надані.

Зроблено висновок, що власність є базисом для формування громадянського суспільства та правової держави не лише в Україні, але і в інших країнах.

Наголошено, що здійснення права власності не може перешкоджати дотриманню вимог та стандартів функціонування суспільства в цілому, і зокрема, «не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству»; є матеріальною основою громадянського суспільства, є мірою свободи особи в державі. Наголошено, що участь держави у здійсненні управлінського нормативного впливу на сферу права власності визначається через сукупність застосування імперативного методу втручання. Належна реалізація режиму права власності характеризується широкими міжгалузевими зв'язками

відповідних елементів, що визначає комплексний характер таких правовідносин.

Режим права власності залежно від характеристики об'єктів взаємодії правовідносин поділено на : режим нерухомого майна; режим майна публічних установ; режим майна приватних установ; режим майна державного підприємства; режим майна казенного підприємства; режим майна об'єкта оборони; тощо.

Встановлено, що підставами для виникнення права власності є: укладення правочинів та договорів, як їх різновидів; ухвалення управлінського рішення, що відноситься до системи юридичних фактів, настання яких призводить до виникнення, зміни чи припинення правовідношення; створення нової речі або переробка майна, що вже втратило цінність для інших учасників правовідносин; унаслідок учинення делікту (порушення правових положень законодавства) під час здійснення господарської (підприємницької) діяльності; чи інших обставин.

Ключові слова: адміністративне судочинство, власність, право власності, спеціальні правові режими.

SUMMARY

Lysak O.M. Protection of the right of private property in the conditions of special legal regimes in the order of administrative proceedings. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a candidate degree in law sciences by speciality 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – Uzhgorod National University, Uzhhorod, 2025.

The paper solves the scientific task of implementing the general characteristics of the protection of private property rights in the conditions of special legal regimes. Within the framework of the first section, the tasks of establishing the concept and essence of the category of "special legal regimes" are

solved; classification of special legal regimes is carried out; the property right of citizens of Ukraine as an object of relations under special legal regimes is characterized; The system of guarantees for the protection of private property rights under special legal regimes is described. The achievement of the defined goals and objectives made it possible to substantiate such conclusions.

It is determined that the category of «legal regime» refers to complex, multi-level legal constructions that cannot be unambiguously assessed only from the standpoint of administrative law and process.

It is substantiated that the regime consists of certain principles, regulatory requirements, administrative procedures, the implementation of which is able to achieve a certain goal in which the subject (or subjects) are interested. It is determined that the legal regime is always associated with a certain sphere of social legal relations, and therefore, the legal regime is characterized by all the features that characterize them – regulation by acts of current legislation, consolidation of sanctions for non-compliance with the established restrictions, creation of a system of guarantees of proper observance of human rights and freedoms in certain conditions of the regime.

On the basis of generalization of existing approaches to understanding the category of «regime» it is unequivocally concluded that the establishment of its essence is ambiguous, which requires taking into account a certain context for the implementation of certain regulatory regulators.

It is established that in the current legislation of Ukraine the category of "regime" is most often used as a definition of the content of a certain set of security standards and requirements. It is determined that the application of the category of "legal regime" should be determined through the procedure for the use of property rights, compliance with national security requirements, and the regime of the state border.

Among the system of regimes for exercising property rights in special administrative conditions, the following are distinguished: exercising property rights to housing; exercising proprietary rights to the vehicle; possession and use of

property of public institutions on the right of operational management; possession and use of property of persons on the right of full economic management.

It is substantiated that the special legal regime within the framework of administrative and legal regulation should be understood in establishing the essence of interaction between the population and the state in order to ensure the requirements of national security, security, sovereignty, economic security, etc., which are determined by a certain set of methods of imperative influence, and are formed under the influence of the circumstances for which they are established and transformed by them.

It is concluded that the application of special legal regimes in administrative law directly pursues the elimination or minimization of external and internal threats to the integrity of the territory of the State, its economic, environmental security, security of citizens and objects of relations.

It is determined that the understanding of the categories of "legal regime", "special legal regime", "administrative and legal regime" is reduced to its understanding as: a set of methods and ways of influencing the object of interaction between a person, society and the State; dominance of the principles of imperative interference of the authority in the sphere of legal relations; aimed at ensuring the goals and functions of compliance with the requirements of national security and protection of public order.

The features of special regimes in the sphere of administrative and legal relations include: a special subject composition of interaction that arises between a person, society and the state, which consists in the participation of the subject of power in such relationships that are established, changed and terminated in the conditions of special legal regimes; special functional purpose; historical, social and political aspects of the establishment.

It is established that structurally the administrative and legal regime consists of: normative and legal provisions of the current legislation; grounds for application, which are a combination of factual and legal circumstances; rights and obligations of participants in legal relations; manifestations of forms and methods

of law enforcement; subjects and objects of interaction of subjects; methods and ways of establishing a relationship between specific types of subjects with objects; the scope of guarantees for the success of the regime's standards, which should primarily be determined through the application of the mechanism of legal liability; object as a sphere of influence of the regime, environment and scope of rights and obligations arising between the subjects of legal relations; functional direction of its installation; guaranteeing the requirements of economic and environmental sustainability of relations between the development of the country and the territorial community; principles of normative regulation; administrative and legal tools.

It is determined that the implementation of special legal regimes takes place at the appropriate levels, where the following are distinguished: the level of formation of normative provisions; determination of the necessary means of regulation; implementation of the procedure for regulating relations; formation of the legal behavior of the authoritative and obligated subjects.

It is substantiated that the special legal regime should be understood as a set of means, methods, methods and guidelines, the implementation of which is carried out in pursuit of the goal of ensuring the requirements of national security, the reign of public order, legality, compliance with the standards of environmental safety and economic security, which is part of the state sovereignty of the country, its integrity, and is achieved in the process of applying certain restrictive administrative procedures by the authorities. which is determined by the situational nature of the impact and the historical conditionality of the relevant processes of regulation, implementation and application.

It is established that the special legal regime is interpreted: as legality; as a certain normative order; as a set of proceedings that establish the content of social legal relations and guarantee the protection of human rights and freedoms, his interests.

It is determined that the understanding of the legal regime in modern realities is based on the study of internal interdependent relationships between its elements and structural characteristics.

The classification of special legal regimes is carried out according to the following criteria: legal nature (substantive and procedural legal regimes); legal content (tax and legal regime, customs and legal regime, regime of circulation of currency and monetary values, mode of use of energy facilities, etc.); functional direction (modes of regulatory influence; regimes of protective influence); the territory of the special regime (national (or national), regional, local, facility or local regimes); duration of action (permanent, temporary, and situational modes, the action of which is associated with the occurrence of a certain event); the degree of restriction of human rights and freedoms (general and special regimes); functioning of individual objects (regime of territories of the nature reserve fund; regime of botanical gardens, dendrological parks, zoological parks, monuments nature, parks-monuments of landscape art); the nature of the activity (the mode of operational-search activity, the mode of carrying out tourist activities, the mode of flights, etc.); the degree of external and internal danger (regimes when state integrity and the border are protected; regimes when public order is protected; regimes where public safety is protected); forms of implementation (preferential and restrictive legal regimes); purpose of implementation (ensuring the stability of the state; ensuring environmental safety requirements; ensuring operational management of property, etc.).

The expediency of classifying special administrative regimes according to such criteria as: the subject of normative regulation (the regime of taxation of the activities of economic entities; the regime of levying real estate tax; the regime of the transport system, etc.); method of normative regulation.

It is determined that the objective understanding of property rights should come from the establishment of a range of social relations, which are understood as a certain verification of raw materials, objects, things that make up the

environment of a person, and are aimed at achieving positive favorable results of their further use.

It is argued that the subjective understanding of property rights should be associated with the normative consolidation of opportunities to create ways for a legal entity or an individual to own, use or dispose of the benefits provided to it.

It is concluded that property is the basis for the formation of civil society and the rule of law not only in Ukraine, but also in other countries.

It is emphasized that the exercise of property rights cannot interfere with compliance with the requirements and standards of functioning of society as a whole, and in particular, "should not be used to the detriment of a person and society"; is the material basis of civil society, is a measure of the freedom of the individual in the state. It is emphasized that the participation of the State in the implementation of managerial normative influence on the sphere of property rights is determined through the totality of the application of the imperative method of intervention. The proper implementation of the property rights regime is characterized by broad intersectoral relations of the relevant elements, which determines the complex nature of such legal relations.

The regime of property rights, depending on the characteristics of the objects of interaction of legal relations, is divided into: real estate regime; property regime of public institutions; property regime of private institutions; property regime of a state-owned enterprise; property regime of a state-owned enterprise; property regime of the object of defense; etc.

It is established that the grounds for the emergence of property rights are: conclusion of transactions and contracts, as their varieties; making a managerial decision related to the system of legal facts, the occurrence of which leads to the emergence, change or termination of a legal relationship; creation of a new thing or processing of property that has already lost its value for other participants in legal relations; as a result of committing a tort (violation of legal provisions of the law) in the course of economic (entrepreneurial) activity; or other circumstances.

Key words: administrative proceedings, property rights, property, special legal regimes.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Лисак О.М. Поняття та сутність категорії «спеціальні правові режими». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 21–24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/2>.

2. Лисак О.М. Класифікація спеціальних правових режимів. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 2. С. 27–32. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.2.5>.

3. Лисак О.М. Окремі напрями удосконалення захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 463–470. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.71>.

4. Лисак О.М. Суб'єкти захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 485–492. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.69>.

5. Лисак О.М. Принципи та функції захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 3(63). P. 130–136. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.21>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Лисак О.М. Право власності громадян України як об'єкт відносин в умовах спеціальних правових режимів. *Proceedings of the international scientific conference "Scientific innovations in law amidst the impact of the*

Russian-Ukrainian war on the legal system”, Riga, the Republic of Latvia, February 7–8, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 234–236. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-55>.

2. Лисак О.М. Реалізація режиму права власності в умовах спеціальних адміністративних режимів. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану* : міжнародна науково-практична конференція, Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 199–201. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-59>.

3. Лисак О.М. Режим майна, що використовується для потреб оборони: адміністративно-правовий аспект. *Proceedings of the international scientific conference “The latest law developments”*, Wloclawek, Republic of Poland, April 3–4, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 181–184. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-432-0-43>.

4. Лисак О.М. Провадження із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 291–293. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-83>.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХИСТУ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ.....	25
1.1 Поняття та сутність категорії «спеціальні правові режими».....	25
1.2 Класифікація спеціальних правових режимів.....	33
1.3 Право власності громадян України як об’єкт відносин в умовах спеціальних правових режимів	43
1.4 Гарантії захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів.....	54
Висновки до розділу 1.....	86
РОЗДІЛ 2 РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХИСТУ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА.....	97
2.1 Суб’єкти захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.....	97
2.2 Принципи та функції захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.....	126
2.3 Провадження із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.....	144
2.4 Напрями удосконалення захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.....	163
Висновки до розділу 2.....	175
ВИСНОВКИ.....	185
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	191
ДОДАТКИ.....	215

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Триваючі процеси та умови воєнного стану, що характеризують сучасну державу та суспільство впродовж останніх років, неминуче призвели до формування нагальної проблеми захисту права власності, пошуку дієвих моделей нормативного регулювання, впровадження яких має вирішити стратегічно важливе завдання як задоволення потреб національної безпеки, так і створення умов належної реалізації приватних інтересів людей, населення та територіальних громад.

Використання майна в умовах спеціальних правових режимів, забезпечення ефективності відповідного інституту законодавства належить до важливих завдань правотворення, правореалізації та правозастосування в Україні.

Роль держави в умовах дії спеціального адміністративного режиму, яким є режим воєнного стану, як особливої системи, що має гарантувати реалізацію та захист конституційних прав і свобод особи загалом і права власності зокрема, неможливо недооцінювати.

Саме від ефективної організації діяльності органів публічної адміністрації в умовах спеціальних адміністративних режимів залежить як здатність захистити майнові права особи, так і вирішити важливе завдання із гарантування дотримання стандартів національної безпеки.

Адміністративне судочинство як гарант прав людини у відносинах з владою є дієвим механізмом захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, який забезпечує проведення у життя принципу відповідальності влади за свою діяльність перед людиною.

Зазначене зумовило невідкладну потребу у здійсненні комплексного дослідження проблематики захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Проблематика нормативного регулювання спеціальних адміністративних режимів стала актуальною для досліджень з питань державотворення починаючи з кінця XIX – початку XX століття, певною мірою досліджувалась у радянські часи, але очевидно активізувалась у сучасний період у наукових публікаціях таких учених, як: О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, Ю.А. Волкова, Є.В. Додін, О.Ю. Дубінський, С.В. Ківалов, Н.В. Коваленко, Т.О. Коломoeць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, Є.В. Курінний, Ю.О. Легеза, Д.В. Лученко, О.В. Маковська, В.Я. Настюк, В.Ю. Чернишова, А.А. Шарая, О.С. Яра та інші.

У межах здійснених досліджень визначено проблематику питань з урегулювання публічно-управлінських відносин із організації функціонування суспільства в умовах спеціальних адміністративних режимів. Але при цьому наявні наукові публікації були здійснені у часи до повномасштабного військового вторгнення російської федерації на територію України, а тому характеризуються певною мірою як теоретичний базис для встановлення специфіки захисту майнових прав особи в умовах спеціальних адміністративних режимів. При цьому роки повномасштабного вторгнення зумовили необхідність здійснення комплексного узагальнення результатів діяльності адміністративних судів із захисту права власності в умовах дії спеціального адміністративного режиму, яким є режим воєнного стану, що визначає актуальність цієї дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тема дисертаційного дослідження належить до пріоритетних у галузі адміністративного права України і спрямована на виконання основних положень Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015, Воєнної доктрини, затвердженої Указом Президента України від 24.09.2015 р. № 555/2015. Тематика дослідження узгоджується із п.п. 2 та 4 підрозділу «Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини», п. 2 підрозділу

«Правове забезпечення в галузі національної безпеки та міжнародного правопорядку» Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 рр., затвердженої рішенням Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015, «Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.», схваленої Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. Дисертаційне дослідження виконано в рамках планів науково-дослідної роботи Приватної установи «Науково-дослідний інститут публічного права».

Мета дослідження. Метою дослідження є з'ясування на основі аналізу законодавства України та узагальнень практики його реалізації, сутності, змісту, специфіки та концептуальних засад захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства задля розробки науково обґрунтованих рекомендацій та пропозицій із удосконалення його правового регулювання та перспектив розвитку.

Для досягнення цієї мети поставлено такі *задачі*:

- встановити поняття та сутність категорії «спеціальні правові режими»;
- здійснити класифікацію спеціальних правових режимів;
- охарактеризувати право власності громадян України як об'єкт відносин в умовах спеціальних правових режимів;
- описати гарантії захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів;
- визначити суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

– встановити принципи та функції захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

– відобразити особливості провадження із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

– обґрунтувати напрями удосконалення захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Предметом дослідження є захист права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Методи дослідження. Формування методологічної основи дисертаційного дослідження зумовлене метою та його завданням і полягає у використанні комплексу філософсько-світоглядних, загальнонаукових, спеціально-наукових та конкретно-наукових методів пізнання, що дозволило здійснити комплексний аналіз проблеми та отримати достовірність висновків і можливість вирішення поставлених завдань згідно зі сформульованою метою.

За допомогою діалектичного методу, який є загальним методом пізнання дійсності та соціально-політичних процесів, створено та реалізовано можливості із встановлення поняття та сутності категорії «спеціальні правові режими», здійснення класифікації спеціальних правових режимів (підрозділи 1.1, 1.2). Логіко-семантичний метод став базисом для вирішення дослідницьких завдань із встановлення характеристики права власності громадян України як об'єкта відносин в умовах спеціальних правових режимів, а також здійснення опису гарантій захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів (підрозділи 1.3, 1.4, 2.1,

2.2, 2.3). Використання методу компаративістики допомогло під час проведення комплексного порівняльно-правового аналізу організаційно-правових аспектів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства (підрозділи 2.2, 2.3, 2.4).

Зазначені вище методи дослідження використовувалися в комплексі, що забезпечило достовірність одержаних результатів наукового пошуку.

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інші законодавчі та підзаконні акти органів публічної влади України, методологічні розробки органів виконавчої влади та місцевого самоврядування стосовно діяльності та правозастосування в умовах дії спеціальних адміністративно-правових режимів, судова практика Європейського суду з прав людини, зарубіжне законодавство, спрямоване на регулювання захисту права приватної власності в умовах спеціальних режимів.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані, аналізи й узагальнення практики діяльності Європейського суду з прав людини, проведений контент-аналіз періодичних видань та Інтернету.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вона є одним із перших досліджень, присвячених проблемним питанням захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Основними положеннями, що зумовлюють наукову новизну та виносяться на захист, є такі:

у перше:

– обґрунтовано необхідність: внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо нормативного доопрацювання у частині встановлення переліку обставин, що свідчать про порушення вимог

спеціального адміністративного режиму воєнного стану; перегляду змісту статті 3 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», де важливо встановити коло гарантій належного захисту права приватної власності особи у частині, по-перше, відплатності відчуження майна чи надання еквіваленту його надання; по-друге, щодо встановлення вимоги зі збереження стратегічної цілі, задля якої відбувається вилучення земельної ділянки;

– обґрунтовано доцільність розгляду адміністративними судами всіх категорій справ щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, оскільки такі спори відповідають усім критеріям адміністративної юрисдикції, що зумовлює необхідність нормативного закріплення у КАС України процесуальних особливостей провадження за адміністративними позовами щодо оскарження рішень суб'єкта владних повноважень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності про примусове відчуження майна в умовах спеціальних правових режимів;

– визнано, що стандартизація може бути корисним інструментом у процесі впровадження використання штучного інтелекту у процесі розгляду справ щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, оскільки вона може мінімізувати пов'язані з таким використанням ризики, встановлюючи вимоги до систем штучного інтелекту в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

удосконалено:

– наукові та практичні підходи до встановлення змісту категорії «військове майно», на яке закріплюється режим права оперативного

управління, що відбувається з моменту надходження майна до Збройних сил України і закріплення його за військовою частиною Збройних сил України;

– систему критеріїв класифікації спеціальних правових режимів, де виокремлено: їх правову природу (матеріально-правові та процесуально-правові режими); їх юридичний зміст (податково-правовий режим, митно-правовий режим, режим обігу валютних та грошових цінностей, режим використання об'єктів енергетики тощо); їх функціональне спрямування (режими регулятивного впливу; режими охоронного впливу); територію дії спеціального режиму (загальнодержавний (або загальнонаціональний), регіональний, місцевий, об'єктовий чи локальний режими); їх час дії (постійно діючі, тимчасово діючі та ситуативні режими, дія яких пов'язується із настанням певної події); їх ступінь обмеження прав і свобод людини (загальні та спеціальні режими); характер діяльності (режим оперативно-розшукової діяльності, режим здійснення туристичної діяльності, режим польотів тощо); ступінь зовнішньої та внутрішньої небезпеки (режими, коли захищається державна цілісність та кордон; режими, коли захищається громадський порядок; режими, коли захищається громадська безпека); форми реалізації (пільгові та обмежувальні правові режими); ціль запровадження (забезпечення стабільності держави; забезпечення вимог екологічної безпеки; забезпечення оперативного управління майном тощо);

– наукові підходи до класифікації суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, які поділено на суб'єктів здійснення адміністративного процесу, суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, що мають особистий інтерес, та суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, що сприяють досягненню мети адміністративного процесу;

набули подальшого розвитку:

– розуміння спеціального правового режиму в межах адміністративно-правового регулювання, що має відображати встановлення сутності взаємодії

населення та держави задля забезпечення вимог національної безпеки, безпеки суверенітету, економічної безпеки тощо;

– наукові підходи до розуміння категорії «суб'єкт захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства», яка охоплює два складники: правову здатність набуття суб'єкта та адміністративну правосуб'єктність, якою конкретизується правовий статус;

– наукові підходи до класифікації загальних принципів захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, до яких віднесено: верховенство права, законність, рівність, відкритість, гласність тощо; до засадничих принципів захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства віднесено принципи: ефективності, прозорості та доступності, оскільки саме ці принципи захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства зумовлюють функціональний складник захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

– обґрунтування щодо доповнення КАС України таким видом адміністративного позову, як колективний (груповий) позов.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що положення і висновки, рекомендації та пропозиції, зроблені у дослідженні, можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки проблеми захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

– у навчальному процесі – під час підготовки підручників, навчальних посібників, методичних матеріалів, лекцій, практичних і семінарських занять з дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес»;

– у *правотворчості* – для вдосконалення законодавства, спрямованого на захист права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

– у *правозастосуванні* – для вдосконалення практичної діяльності органів публічної адміністрації задля захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження були оприлюднені та доповідалися на 4 науково-практичних конференціях, зокрема: «Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system» (м. Рига, Латвійська Республіка, 7–8 лютого 2024 р.); «Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану» (Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р.); «The latest law developments» (м. Влоцлавек, Республіка Польща, 3–4 квітня 2024 р.); «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 2024 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації відображено у 9 наукових працях, серед яких 4 наукові статті опубліковані в юридичних фахових виданнях України, затверджених МОН України, 1 наукова праця – в іноземному фаховому виданні, та 4 тези доповідей на міжнародних науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації – 231 сторінка, основний зміст – 175 сторінок. Список використаних джерел налічує 216 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХИСТУ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

1.1 Поняття та сутність категорії «спеціальні правові режими»

Розуміння змісту категорії «спеціальні правові режими» в сучасних умовах воєнного стану набуває особливої актуальності та затребуваності.

Категорія «правовий режим» відноситься до складних, багаторівневих юридичних конструкцій, які не можуть бути однозначно оцінені лише з позиції адміністративного права та процесу.

З точки зору етимології розуміння поняття «режим» слідує від фр. «*regime*», що розуміється як узагальнений порядок, або від «*regimen*», що перекладається як управління.

Режим складається із певних принципів, нормативних вимог, адміністративних процедур, впровадження яких здатно досягти певної мети, у якій є зацікавленим суб'єкт (чи суб'єкти). Режим може розумітися як певна сукупність критеріїв, що дозволяють встановити ефективність унормування того чи іншого суспільного явища [177, с. 433; 75, с. 586]. О.В. Адабаш визначає поняття «правовий режим» як певний державний лад, певну структуровану систему засобів, прийомів, заходів та методів провадження функцій держави, що складають зміст владних відносин [1].

Часто відбувається ототожнення категорій «режим» та «законність» [171, с. 11-13], або режим як правопорядок [160, с. 110-112].

Правовий режим завжди пов'язується з певною сферою суспільних правовідносин, а отже, для правового режиму притаманні всі ознаки, що їх характеризують – унормування актами чинного законодавства, закріплення санкцій за недотримання встановлених обмежень, створення системи гарантій належності дотримання прав і свобод людини у певних умовах режиму [3, с. 258-259].

У Юридичній енциклопедії режим визначається як ухвалена згідно із положеннями чинного законодавства конструкція функціонування суспільних відносин у певній сфері [190].

Історія виникнення нормативно-правового регулювання режимів в Європі пов'язується із ухваленням Декларації прав людини та громадянина 1789 року, де було встановлено вимоги щодо визначення реагування на наявні для держави зовнішні та внутрішні загрози, що в подальшому було імплементовано і до законодавства імперської Німеччини [54].

Перша згадка про надзвичайні правові режими у законодавстві, що було вживаним на території України, пов'язується із положеннями Литовських статутів. У Конституції Пилипа Орлика також закріплювались норми про необхідність спеціального реагування з боку держави на зовнішні загрози.

Законодавство щодо закріплення спеціальних правових режимів передусім пов'язується із використанням положень Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» [148]; Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [146]; Закону України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» [135].

Наявні підходи до розуміння категорії «режим» однозначно дозволяють зробити висновок про неоднозначність встановлення її сутності, що вимагає врахування певного контексту реалізації тих чи інших нормативних регуляторів [41, с. 137-138].

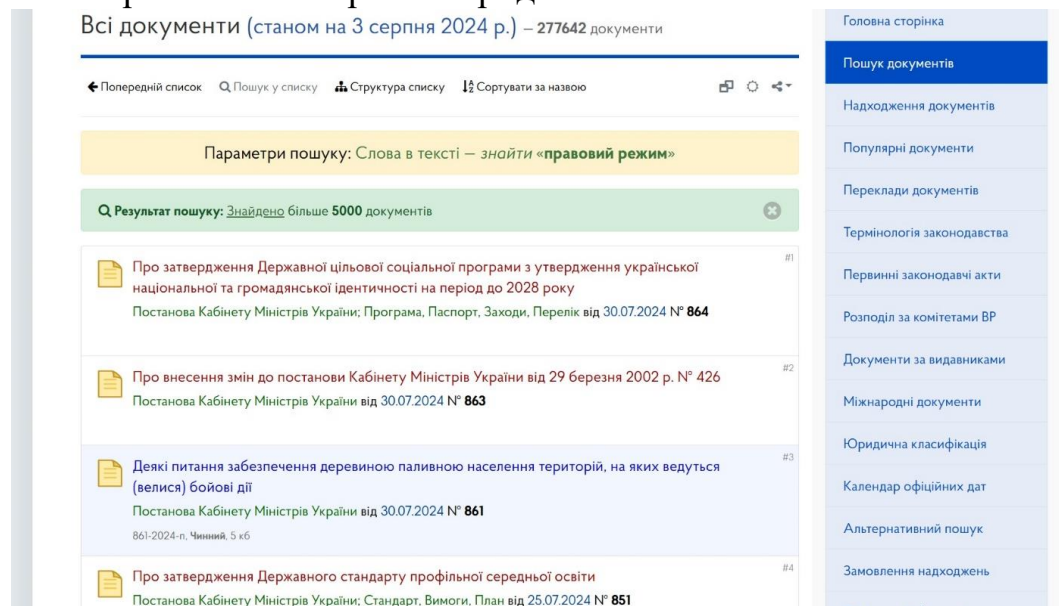
Акцент на наявності спеціального контенту, що характеризують той чи інший правовий режим зроблено у дослідженнях К.В. Бережної [9, с. 167-170], І.О. Соколової [171, с. 14] та інших вчених-представників вітчизняної юриспруденції.

Розуміння правового режиму в сучасних реаліях базується на дослідженні внутрішніх взаємообумовлюючих зв'язків між його елементами та структурними характеристиками [4; 10, с. 33-35; 36, с. 159-165; 13; 187].

У чинному законодавстві категорія «режим» використовується найчастіше як визначення змісту певної сукупності безпекових стандартів та

вимог. Зокрема, у Наказі Міністерства транспорту України від 16.02.2004 № 89 «Про затвердження Положення про загін відомчої охорони судноплавних шлюзів та Запорізького району гідротехнічних споруд» визначалось, що режимом є «система правових, організаційних, технічних заходів щодо здійснення охорони шлюзів та ЗРГС і підтримання в них відповідного порядку перебування, проходу громадян, заїзду транспортних засобів, унесення (винесення) та ввезення (вивезення) майна, ураховуючи особливості кожного об'єкта» [122]. Режим як «сукупність правил, що визначають відповідний порядок проходу громадян, проїзду транспортних засобів, проносу і провозу речей в місця постійного та тимчасового перебування посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, а також заходи щодо реалізації зазначених правил» визначено у Наказі Управління державної охорони України від 17.03.2006 №78 «Про порядок забезпечення безпеки посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона у місцях постійного та тимчасового перебування» [145].

Згадка категорії «правовий режим» у базі «Законодавство України» (офіційному інтернет-ресурсі Верховної Ради України) зустрічається у понад 5000 нормативно-правових актів різної юридичної сили.

Мал. 1.1 Скрин з екрану пошукового запиту за словосполученням «правовий режим», здійсненого у інформаційному ресурсі Верховної Ради України (rada.gov.ua) [29]

Термін «правовий режим» визначається як порядок використання об'єктів права власності, дотримання вимог національної безпеки, режиму державного кордону. Особливо гостро очевидно в останні роки є використання категорії «правовий режим воєнного стану».

У статті 133 Господарського кодексу України визначено, що основою правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх господарська діяльність, є «право власності та інші речові права - право господарського відання, право оперативного управління» [22]. Право власності також згідно із положеннями Господарського кодексу України розглядаються через категорії «правовий режим», а саме: «Суб'єкт господарювання, який здійснює господарську діяльність на основі права власності, на свій розсуд, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами володіє, користується і розпоряджається належним йому (їм) майном, у тому числі має право надати майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм *правового режиму майна*, передбачених цим Кодексом» (ст. 134) (курс. – авт.). Чинним господарсько-правовим законодавством України встановлюються особливості правового режиму майна державної власності (ст. 141 ГК України) тощо.

Безпосередньо у назвах нормативно-правових актів термін «правовий режим» зустрічається в Законі України 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [117], в Законі України від 17 травня 2012 року № 4765-VI «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [143], в Законі України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» [146] та ряду інших актів.

Спеціальні режими, що є характерними для адміністративно-правових відносин, визначаються особливостями управлінських відносин. Регуляція спеціальних правових режимів вимагає застосування відповідних санкцій,

методів, правил, що має забезпечувати ефективність публічного управління [25].

Спеціальний правовий режим в межах адміністративно-правового регулювання має розумітися у встановленні сутності взаємодії населення та держави задля забезпечення вимог національної безпеки, безпеки суверенітету, економічної безпеки тощо.

Спеціальні режими в межах адміністративно-правового регулювання визначається певною сукупністю методів імперативного впливу [10, с. 279–280].

Спеціальні правові режими формуються під впливом обставин, задля яких вони встановлюються та ними трансформуються [38, с. 170-177].

Ю.П. Битяк визначає, що адміністративно-правовим режимом є певне об'єднання способів розробки, прийняття та виконання управлінських рішень, що визначається імперативним методом впливу [2].

Акцент на поєднанні управлінських та адміністративних методів впливу на суспільні відносини робиться в основі розумінні спеціальних режимів, що обґрунтовується у наукових працях В.В. Гостєва [23, с. 175].

Встановлення змісту спеціальних правових режимів в адміністративному праві О.В. Адабашем розуміється через сукупність системних ознак, що визначають компетенцію владного органу [1, с. 36-40].

Цільове спрямування застосування нормативних положень, методів, засобів та способів впливу визначають зміст спеціальних правових режимів. Цільове призначення спеціальних правових режимів передусім переслідує досягнення мети на забезпечення вимог державного суверенітету, гарантування громадського порядку та його верховенства, охорони суспільної безпеки [51, с. 15-16].

Отже, застосування спеціальних правових режимів в адміністративному праві переслідує безпосередньо усунення чи мінімізацію зовнішніх та внутрішніх загроз цілісності території держави, її економічній, екологічній безпеці, безпеці громадян та об'єктів відносин.

Т.П. Мінка обґрунтовує недоцільність застосування такого звуженого розуміння категорії «адміністративно-правовий режим», що, на думку вченої, передусім має розглядатися через призму вирішення ситуативних задач, що стоять перед органами влади [70, с. 119].

Ю.П. Битяк при встановленні змісту адміністративно-правових режимів має визначатися через сукупність адміністративних способів управління, що реалізуються шляхом імперативного втручання владних суб'єктів до регулювання суспільних правовідносин [2].

Адміністративно-правовий режим, як визначають С.В. Ківалов та Л.Р. Біла - це певна інституція, що здатна організувати та забезпечити спрямування відносин у певній сфері задля гарантування загального публічного інтересу, що полягає у встановленні режиму національної безпеки, особистої безпеки, громадського правопорядку [37, с. 195].

Отже, більшість наукових підходів до розуміння змісту категорії «правовий режим», «спеціальний правовий режим», «адміністративно-правовий режим» зводиться до його розуміння, як: сукупності методів та способів впливу на об'єкт взаємодії людини, суспільства та держави; домінування засад імперативності втручання владного суб'єкта до сфери правовідносин; спрямування на забезпечення цілей та функцій із дотримання вимог національної безпеки та охорони громадського порядку [56].

Цікавим є підхід М.В. Ковальнової, що визначає адміністративно-правовий режим як форму, що поєднує фактичні та юридичні обставини, задля досягнення встановленої функціональної спрямованості взаємодії учасників правовідносин [43, с. 80].

Н.В. Коваленко, узагальнюючи підходи до розуміння категорії «адміністративно-правовий режим» визначає багатоаспектність такого поняття, виділяючи його розуміння, як: особливого типу регулювання суспільних правовідносин; виду суспільної взаємодії; системи відносин; правової інституції; способу імперативного впливу держави [41, с. 145-147]. На основі зазначеного вченою обґрунтовується авторський висновок, що

адміністративно-правовим режимом є «специфічний стан правових відносин, які охоплюються категорією предмета адміністративного права та забезпечуються спеціальним об'єднанням юридичних методів регулювання адміністративно-правового характеру» [41, с. 155-156].

До особливостей спеціальних режимів у сфері адміністративно-правових відносин необхідно також віднести особливий суб'єктний склад взаємодії, що виникає між людиною, суспільством та державою.

До таких особливостей відноситься участь владного суб'єкта у таких взаємовідносинах, що встановлюються, змінюються та припиняються в умовах спеціальних правових режимів. Такими суб'єктами є передуміс органи державної служби. Нормативне регулювання діяльності владних суб'єктів в умовах спеціальних правових режимів здійснюється передусім із врахуванням положень таких законодавчих актів, як : Закон України «Про державну службу» [114], Закон України «Про адміністративну процедуру» [105], Закон України «Про адміністративні послуги» [104], Закон України «Про запобігання корупції» [119] та ін..

Відповідно до частини 1 статті 1 Закону України «Про державну службу» [114] встановлюється, що «державною службою» є «публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави». Тобто спрямуванням діяльності державної служби є забезпечення служіння народу, що визначається як доволі абстрактна мета, але при цьому вона є характерною і для встановлення змісту спеціальних правових режимів, що характеризує їх взаємозв'язок. Діяльність органів державної служби здатна забезпечити досягнення цілей, що стоять перед спеціальним правовим режимом, та визначають функції його проголошення.

Структурно адміністративно-правовий режим складається із : нормативно-правових положень чинного законодавства; підстав застосування, якими є сукупність фактичних та юридичних обставин; прав та обов'язків учасників правовідносин; проявів форм та методів

правозастосування; суб'єктів та об'єктів взаємодії суб'єктів; методів та способів налагодження взаємозв'язку між конкретними видами суб'єктів із об'єктами; обсягу гарантій успішності дії стандартів режиму, що передусім має визначатися через застосування механізму юридичної відповідальності [180, с. 25].

Реалізація спеціальних правових режимів відбувається на відповідних рівнях, де виділяється : рівень формування нормативних положень; визначення необхідних засобів регулювання; реалізація процедури регулювання відносин; формування правової поведінки владного та зобов'язаного суб'єктів [12, с. 219-220].

До структури спеціальних правових режимів ряд вчених відносить такі елементи, як: об'єкт як сфера впливу режиму, середовище та обсяг прав і обов'язків, що виникають між суб'єктами правовідносин [32, с. 25-31].

До запропонованої структури спеціальних правових режимів безумовно необхідно додати функціональне спрямування його встановлення, що полягає забезпеченні стандартів національної безпеки, охорони громадського порядку, вирішенні проблем гарантування вимог економічної та екологічної сталості відносин розвитку країни та територіальної громади. Саме такий підхід дозволяє відмежувати спеціальний правовий режим від загальновизнаного розуміння системи суспільних правовідносин.

Отже, при встановленні змісту та сутності категорії «спеціальний правовий режим» має бути зроблено наголос на встановленні певної сукупності способів, методів і типів регулювання правового характеру, вжиття яких дозволяє досягти поставленої перед режимом цілі [17, с. 31].

До структури спеціальних правових режимів необхідно також віднести такий елемент, як принципи нормативного регулювання та адміністративно-правовий інструментарій [173, с. 49;174].

Як зазначає С.О. Кузніченко, головною метою адміністративно-правових режимів є досягнення панування належного рівня безпеки

національного рівня, захисту державних інтересів у сфері екології, охорони прав і свобод [55, с. 21-22].

Т.П. Мінка до структури режиму адміністративно-правового характеру відносить: мету встановлення режиму; об'єкт нормативного регулювання; нормативно-правовий механізм регулювання суспільних правовідносин; підстави застосування спеціальних обмежень та засобів впливу; встановлення механізму відповідальності, за недотримання якого настає юридична відповідальність; правова активність та свідомість; адміністративно-правовий інструментарій гарантування дотримання вимог режиму [69].

Таким чином, під спеціальним правовим режимом має розумітися сукупність засобів, методів, способів та настанов, впровадження яких здійснюється із переслідуванням мети забезпечення вимог національної безпеки, панування громадського правопорядку, законності, дотримання стандартів екологічної безпеки та економічної безпеки, що є складовою державного суверенітету країни, її цілісності, та досягається в процесі застосування певних обмежувальних адміністративних процедур з боку владних суб'єктів, що визначається ситуативністю впливу та історичною обумовленістю відповідних процесів регулювання, реалізації та застосування.

1.2 Класифікація спеціальних правових режимів

У попередньому підрозділі нами було обґрунтовано, що спеціальні правові режими є певною юридичною конструкцією, застосування якої має спрямовуватись на забезпечення управлінських функцій держави, що полягають у дотриманні вимог національної безпеки, оборони, сталості економіки та екологічної ситуації.

Визначення сутності будь-якого явища може слідувати із встановлення його різновидів та підтипів.

Юриспруденція трактує режим : як законність [171, с. 12]; як певний нормативний порядок [160, с. 5]; як сукупність проваджень, що

встановлюють зміст суспільних правовідносин та гарантують захист прав та свобод людини, її інтересів [3, с. 258–259].

У Юридичній енциклопедії режим визначається як ухвалена згідно із положеннями чинного законодавства конструкція функціонування суспільних відносин у певній сфері [190].

Наявні підходи до розуміння категорії «режим» однозначно дозволяють зробити висновок про неоднозначність встановлення її сутності, що вимагає врахування певного контексту реалізації тих чи інших нормативних регуляторів [41, с. 137-138].

Акцент на наявності спеціального контенту, що характеризують той чи інший правовий режим зроблено у дослідженнях К.В. Бережної [9, с. 167-170], І.О. Соколової [171, с. 14] та інших вчених-представників вітчизняної юриспруденції.

Розуміння правового режиму в сучасних реаліях базується на дослідженні внутрішніх взаємообумовлюючих зв'язків між його елементами та структурними характеристиками [4; 10, с. 33-35; 36, с. 159-165; 13;187].

Здійснення класифікації спеціальних правових режимів вимагає пошуку необхідних критеріїв для такого пізнавального процесу. Одним із таких критеріїв є критерій правової природи, юридичної сутності явища, що дозволяють виокремити матеріально-правові та процесуально-правові режими. Процесуально-правові режими визначають організацію взаємодію учасників відносин, що відображають їх предмет, об'єкт та соціальну ціль і завдання [16, с. 120–127]. Матеріально-правові режими є за своїм змістом певною сукупністю норм, що встановлюють характеристики об'єкту правовідносин.

Наступним критерієм для класифікації правових режимів є їх юридичний зміст, що є відображенням поєднання як матеріальних, так і процесуальних норм, і втілюють специфіку окремих видів правовідносин. В межах застосування зазначеного критерію можливим є виділити податково-

правовий режим, митно-правовий режим, режим обігу валютних та грошових цінностей, режим використання об'єктів енергетики тощо.

Функціонально спеціальні режими переслідують такі цілі і відповідно мають таку класифікацію, як-от: режим зони вільної від оподаткування, що переслідує ціль сприяння створення позитивного інвестиційного клімату регіоні (зокрема, в порядку дії Закону України «Про виключну морську економічну зону» Україна у своїй виключній (морській) економічній зоні має: суверенні права щодо розвідки, розробки і збереження природних ресурсів як живих, так і неживих у водах, що покривають морське дно, на морському дні та в його надрах, а також з метою управління цими ресурсами і щодо здійснення інших видів діяльності по економічній розвідці та розробці зазначеної зони, у тому числі виробництву енергії шляхом використання води, течій і вітру; юрисдикцію, передбачену відповідними положеннями цього Закону та нормами міжнародного права, щодо створення і використання штучних островів, установок і споруд, здійснення морських наукових досліджень, захисту та збереження морського середовища (ст. 4) [109]); режим обмеженого в'їзду, що переслідує ціль забезпечення особливої охорони об'єкта підвищеної небезпеки (наприклад, підприємства хімічної промисловості, діяльність яких регламентується згідно із положеннями Закону України «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією», сферою дії якого є відносини, пов'язані із забезпеченням хімічної безпеки та управлінням хімічною продукцією, включаючи діяльність уповноважених центральних органів виконавчої влади, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб - підприємців, суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, і дія якого поширюється на діяльність, пов'язану з виробництвом, зберіганням, імпортом, експортом, обігом, використанням хімічної продукції, обробленням її відходів, а також на відносини у сфері забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією, але не поширюється на діяльність, пов'язану з виробництвом, імпортом, експортом, обігом, використанням,

утилізацією та/або видаленням активних фармацевтичних інгредієнтів, лікарських засобів, а також наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, пестицидів і агрохімікатів, біоцидів, дезінфекційних засобів, тютюнових виробів, нікотиновмісної та кінцевої косметичної продукції [118] чи об'єкта ядерної енергетики (зокрема, ст. 9 Закону України від 8 лютого 1995 року № 39/95-ВР «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» встановлюється, що «ядерні матеріали є виключно державною власністю, крім тих, що є власністю акціонерного товариства, утвореного згідно із Законом України "Про акціонерне товариство "Національна атомна енергогенеруюча компанія "Енергоатом", та набуті (придбані, створені) під час діяльності акціонерного товариства "Національна атомна енергогенеруюча компанія "Енергоатом" і використовуються ним у процесі виробництва електричної енергії, теплової енергії та надання послуг на ринку електричної енергії») [110; 57]).

Залежно від території дії спеціального режиму, режими можуть поділятися : загальнодержавний (або загальнонаціональний), регіональний, місцевий, об'єктовий чи локальний режими. Наприклад, спеціальний правовий режим встановлюється для тимчасово окупованих територій України та АРК в порядку дії Закону України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [117], де встановлюється, що тимчасово окупованими територіями є : 1) сухопутна територія тимчасово окупованих Російською Федерацією територій України, водні об'єкти або їх частини, що знаходяться на цих територіях; 2) внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, територія виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилеглого до узбережжя континентального шельфу України, внутрішні морські води, прилеглі до сухопутної території інших тимчасово окупованих Російською Федерацією територій України, на які поширюється юрисдикція органів державної влади України відповідно до

норм міжнародного права, Конституції та законів України; 3) інша сухопутна територія України, внутрішні морські води і територіальне море України, визнані в умовах воєнного стану тимчасово окупованими у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку (частина перша ст. 3). І на таких територіях можуть запроваджуватися додаткові режимні заходи, зокрема; тимчасовий прикордонний контроль (ч. 2 ст. 3); невизнання Україною примусового автоматичне набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства Російської Федерації, що не є підставою для втрати громадянства України (ч. 6 ст. 5); збереження права власності, інших речових прав на майно, у тому числі на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованій території, якщо таке майно набуто відповідно до законів України за фізичними особами незалежно від перебування їх на обліку як внутрішньо переміщених осіб чи від набуття ними спеціального правового статусу та за юридичними особами (ч. 3 ст. 5); покладення відповідальності на Російську Федерацію за збереження культурних цінностей на тимчасово окупованих територіях (ст. 5-1); спеціальні правила здійснення актів реєстрації цивільного стану, зокрема, забезпечення права осіб, які проживають на тимчасово окупованій території, а також на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, на отримання документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, або документів, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус (зокрема, в порядку дії ст. 6 зазначається, що оформлення, обмін документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, або документів, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус, вклеювання у визначених законодавством випадках фотокартки при досягненні відповідного віку в паспорт громадянина України особам, які мають зареєстроване або задеклароване місце проживання на тимчасово окупованій території, а також на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, визначених у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, здійснює центральний орган

виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, за місцем звернення особи) [117].

Загальнонаціональний режим воєнного стану в Україні було запроваджено та постійно подовжується відповідними Указами Президента України. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначено, що воєнним станом є «особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» (ст. 1) [146]. Указами Президента України про проголошення воєнного стану є: Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року №64/2022 [106]; Указу Президента України від 6 травня 2024 року № 271/2024 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» [150], що затверджується відповідними Законами України [131].

Окремими відомчими підзаконними актами встановлюється специфіка режимів на підприємствах, установах. Такі акти мають локальний характер, і, як правило, регулюють особливості забезпечення трудової та виконавчої дисципліни на підприємствах, установах та організаціях. Певну нормативну узагальнюючу дію мають акти, що видаються центральними органами виконавчої влади – наприклад, таким є лист Міністерства праці та соціальної

політики України від 22.06.2007 № 199/13/116-07 «Про режим роботи, тривалість робочого часу і відпочинку» [152], де встановлюється стандарт, який полягає у розумінні того, що «режим роботи, тривалість робочого часу і часу відпочинку встановлюються роботодавцем самостійно у правилах внутрішнього трудового розпорядку або у колективному договорі з дотриманням норм і гарантій, встановлених чинним законодавством, Генеральною та Галузевою угодами».

Н.В. Коваленко обґрунтовує доцільність відмежування публічно-правових та приватно-правових спеціальних режимів, що вченою обумовлюється через поділ галузей права на приватні та публічні [41, с. 213].

Залежно від часу дії спеціальні режими можуть поділятися на постійно діючі, тимчасово діючі, та ситуативні режими, дія яких пов'язується із настанням певної події.

Ряд дослідників обґрунтовують доцільність поділу режимів на загальні та спеціальні, де останні визначаються як певне поглиблене обмеження прав і свобод людини і громадянина [46, с. 115].

Залежно від особливостей функціонування окремих об'єктів виділяють режим територій природо-заповідного фонду, який розуміється як сукупність природних територій та об'єктів - природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ; та штучно створених об'єктів – ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, пам'яток природи, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (ст. 3 Закону України від 16 червня 1992 року № 2456-ХІІ «Про природно-заповідний фонд України» [149]; режим управління відходами [157].

Можливим є виокремлення спеціальних режимів здійснення оперативно-розшукової діяльності [141], режиму здійснення туристичної діяльності тощо [15], а також інших видів діяльності залежно від відповідних сфер та їх різноманіття.

Цікавим є підхід, обґрунтований у дослідженнях Ю.П. Битяка [3], в межах якого вченим було виокремлено доцільність виокремлення стимулюючого та обмежувального спеціальних правових режимів. Такий підхід вченого дозволяє визначити, що сутність спеціального правового режиму не завжди має пов'язуватися із встановленням заборон, обмежень, здійсненням правоприпиняючих процедур, а і є підтвердженням того, що досягнення мети, задля якої встановлюється режим може бути через застосування заохочень та стимулювань.

Такий підхід очевидно відрізняється певним рівнем унікальності наукових пошуків, але виявляється як перспективний у встановленні змісту та сутності спеціального правового режиму.

Але при цьому необхідно акцентувати, що найбільш вживаним та поширеним є підхід щодо поділу правових режимів та загальні та спеціальні, що власне і покладено в основу встановлення предмету даної дисертації [160, с. 111].

Спеціальні правові режими класифікуються від ступеня зовнішньої та внутрішньої небезпеки явища чи події, що обумовлює їх запровадження на: режими, коли захищається державна цілісність та кордон; режими, коли захищається громадський порядок; режими, коли захищається громадська безпека [39, с. 106-110].

У дослідженні К.В. Ростовської здійснено класифікацію правових режимів за такими критеріями, як: ступінь обмеження конституційного статусу фізичних і юридичних осіб, що дозволило вченій виділити звичайні та надзвичайні режими; форми реалізації, де виокремлено пільгові та обмежувальні правові режими; простір дії – загальнонаціональні та регіональні режими; час дії – постійні та тимчасові; об'єкт встановлення – режим природного заповідника; режим обігу джерел підвищеної небезпеки; режим управління небезпечними відходами; міграційний режим тощо; види діяльності (режим оперативно-розшукової діяльності; режим видобування корисних копалин; режим досудового розслідування); ціль запровадження

(забезпечення стабільності держави; забезпечення вимог екологічної безпеки; забезпечення оперативного управління майном тощо) [170, с. 84-87].

Зазначені підходи безумовно залишаються лише теоретичними міркуваннями до моменту їх нормативного відображення. У такий спосіб чинними законодавством України здійснено нормативне регулювання таких спеціальних правових режимів, як : режим надзвичайного стану (Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» [148]); режим воєнного стану (Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [146]); режим зони надзвичайної екологічної ситуації (Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» [135]); режим обігу відомостей, що містять державну таємницю (Закон України «Про державну таємницю» [115]); режим ввезення та вивезення товарів через митний кордон України (Митний кодекс України [67]); режим територій державного кордону України, лінії зіткнення та тимчасово окупованих територій України [112]; податковий режим (Податковий кодекс України [78]); режим здійснення майнових прав в умовах повного господарського відання чи в умовах оперативного управління майном (Господарський кодекс України [22]); режим територій у місцях розташування уранових об'єктів (Закон України «Про видобуток і переробку уранових руд» [107]); режим охорони територій із родовищами бурштину (постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 1992 р. № 401 «Про заходи щодо охорони та організації промислової розробки Клесівського родовища бурштину у Рівненській області» [133]); режим казенного підприємства (Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 1998 р. № 987 «Про перетворення державних підприємств у казенні» [144]); режим територій природо-заповідного фонду (Закону України від 16 червня 1992 року № 2456-ХІІ «Про природно-заповідний фонд України» [149]); режим публічної служби (Закон України «Про державну службу» [114]), Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [136]); режим цивільної безпеки (Кодекс цивільної захисту України [45]); режим права власності (Цивільний кодекс України [186]) та інші спеціальні правові режими.

При визначенні критеріїв для класифікації спеціальних правових режимів необхідно виходити із застосування таких критеріїв їх поділу, як предмет нормативного регулювання; метод нормативного регулювання тощо.

За предметом нормативного регулювання варто виокремити режими: режим оподаткування діяльності суб'єктів господарювання; режим справляння податку на нерухоме майно; режим транспортної системи тощо. Цілеспрямування так званих економічних режимів є впорядкування відносин, де предметом регулювання є коло фінансових публічних інтересів, коло кредитних інтересів та створення сприятливого інвестиційного клімату; режим ф'ючерсних правовідносин; режим фідучіарних правовідносин; режим агропромислової діяльності; та ін..

Залежно від засобів нормативного регулювання спеціальні правові режими поділяються на прості, комплексні та міжгалузеві [40, с. 112-117].

За функціями нормативного регулювання виділяються режими регулятивного впливу; режими охоронного впливу.

Важливо підкреслити, що запровадження спеціальних правових режимів є обмеженим у часі і може обмежуватися певним терміном, або настанням певної події. Так, згідно із статтею 7 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» [148] «Строк дії надзвичайного стану» Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», надзвичайний стан в Україні вводиться на строк не більше ніж 30 діб, а також не більше ніж 30 діб в окремих місцевостях нашої держави. За наявної необхідності надзвичайний стан продовжується Президентом України, проте строком не більше ніж на 30 діб.

Розглянемо також норму статті 7 «Припинення та скасування воєнного стану» Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» закріплюється, що надзвичайний стан в Україні може бути введено на строк не більш як 30 діб і не більш як 60 діб в окремих її місцевостях. У разі необхідності надзвичайний стан може бути продовжений Президентом України, але не більш як на 30 діб. Указ Президента України про

продовження дії надзвичайного стану набирає чинності після його затвердження Верховною Радою України [148]. Так само у Законі України «Про правовий режим воєнного стану» у статті 7 «Припинення та скасування воєнного стану» визначено, що «воєнний стан на всій території України або в окремих її місцевостях припиняється після закінчення строку, на який його було введено; до закінчення строку, на який було введено воєнний стан, та за умови усунення загрози нападу чи небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності Президент України може прийняти указ про скасування воєнного стану на всій території України або в окремих її місцевостях, про що має бути негайно оголошено через медіа» [146].

Здійснені у наукових публікаціях класифікації спеціальних правових режимів дозволяють зробити висновок, що їх функціонування характерно для будь-якої сфери правовідносин, і визначаються як певна юридична конструкція, що являє собою сукупність засобів, методів, способів впливу на об'єкт та предмет нормативного регулювання задля досягнення встановленої мети.

1.3 Право власності громадян України як об'єкт відносин в умовах спеціальних правових режимів

Питання визначення юридичного змісту категорії «право власності» та категорії «власність» не втрачають своєї актуальності за будь-яких часів, і особливо посилюються в умовах дії спеціальних правових режимів [189, с. 69-74].

Попри те, що питання нормативного регулювання відносин права власності є доволі дослідженою категорією, однак при цьому окремі питання, і зокрема, питання його реалізації в умовах дії спеціальних правових режимів не втрачає свої актуальності.

Необхідно відмітити майже повну відсутність досліджень правового режиму врегулювання правовідносин щодо власності.

Право власності є певним базисом для надбудови інших правовідносин у сфері господарювання; власність доволі тривалий час визначає базис для формування та здійснення виробничих відносин [76, с. 26]. Ю.П. Пацюрківський визначає право власності «як комплекс підстав, умов, юридичних фактів та обставин, передбачених законом, договором, статутом юридичної особи, які визначають набуття та припинення права власності, порядок здійснення власником чи уповноваженою ним особою правомочностей володіння, користування і розпорядження об'єктами права власності, а також способи його захисту». На підставі зазначено вченим робиться висновок, що правовий режим власності є певним поєднанням «засобів та методів правового регулювання відносин, що виникають з приводу володіння, користування й розпорядження матеріальними благами» [76, с. 274-277].

Об'єктивне розуміння права власності має походити від встановлення кола суспільних відношень, що розуміються як певна верифікація сировини, предметів, речей, що складають оточення людини, особи, і спрямовані на досягнення позитивних сприятливих результатів їх подальшого використання.

Суб'єктивне розуміння права власності має пов'язуватись із нормативним закріпленням можливостей щодо створення шляхів для юридичної чи фізичної особи у володінні, користуванні чи розпорядженні благами, які їй надані.

Очевидно, що власність є базисом для формування громадянського суспільства та правової держави не лише в Україні, але і в інших країнах.

У статті 13 Конституції України визначено нормативний імператив, що «власність зобов'язує». Здійснення права власності не може перешкоджати дотриманню вимог та стандартів функціонування суспільства в цілому, і зокрема, «не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству». На

державу покладається обов'язок із забезпечення захисту «прав усіх суб'єктів права власності і господарювання», що має спрямовуватися на дотримання принципів соціальної спрямованості економіки». При цьому одним із пріоритетних принципів конституційного регулювання режиму права власності є дотримання принципу рівності всіх форм власності перед законом [50].

Власність в об'єктивному та суб'єктивному значеннях становить матеріальну основу громадянського суспільства, є мірою свободи особи в державі. Право власності забезпечує свободу особи, є базисом для формування економічної самостійності особи, створює можливості для реалізації та задоволення потреб учасників правовідносин. Отже, право власності і зокрема, наявність такої її форми як приватна власність є однією із головних характеристик, що означає демократичний розвиток суспільства та держави [33, с. 140-147]. Таким чином, дотримання режиму права власності є ознакою забезпечення демократичних засад розвитку держави і суспільства.

Регулювання відносин із здійснення режиму власності відбувається як на нормативному рівні, так і на правозастосовчому та праксеологічному рівнях.

При цьому рівень нормативного регулювання права власності має ряд особливостей реалізації, що відображує зміст економічної структури та організації суспільства. Участь держави у здійсненні управлінського нормативного впливу на сферу права власності визначається через сукупність застосування імперативного методу втручання. Належна реалізація режиму права власності характеризується широкими міжгалузевими зв'язками відповідних елементів, що визначає комплексний характер таких правовідносин.

Режим права власності залежно від характеристики об'єктів взаємодії правовідносин поділяються на : режим нерухомого майна; режим майна публічних установ; режим майна приватних установ; режим майна

державного підприємства; режим майна казенного підприємства; режим майна об'єкта оборони; тощо.

Таким чином, при встановленні змісту права власності важливе значення відіграє розуміння сутності категорії «майно», що при цьому на українському нормативному рівні відображується як «особливий об'єкт, що вважається окремою річчю, сукупністю речей, а також є сукупністю майнових прав та обов'язків» (ч. 1 ст. 190 Цивільного кодексу України [186]). Відповідно до ч. 2 ст. 190 Цивільного кодексу України [186] закріплено, що майнові права є неспоживною річчю. При цьому майнові права визнаються речовими правами» особи, і відповідно на них діє належний режим, що включає режим права власності, права на чужі речі, що регулюється чинним цивільно-правовим законодавством зокрема; права оперативного управління річчю та майном, право повного господарського відання, що регламентується в межах господарсько-правового законодавства [22], а також із застосуванням адміністративних процедур дозвільно-ліцензійного, контрольного-наглядового, юрисдикційно-деліктного провадження.

Варто підкреслити, що таке нормативне розуміння категорії «майно» перебуває у стані постійного критичного аналізу з боку представників вітчизняної юриспруденції, зокрема, через його невідповідність чи часткову відповідність світових та європейських критеріям регулювання та застосування.

Важливим є звернення до світових стандартів розуміння категорії «майно». Так, згідно із положеннями пункту d) статті 2 Конвенції ООН «Проти транснаціональної організованої злочинності» 2000 року визначено, що майно – це активи матеріального чи нематеріального характеру, рухомі або нерухомі речі, а також певна сукупність документарного підтвердження юридичних прав, тобто певних майнових прав [158; 48].

Підставами для виникнення права власності є: укладення правочинів та договорів, як їх різновидів; ухвалення управлінського рішення, що відноситься до системи юридичних фактів, настання яких призводить до

виникнення, зміни чи припинення правовідношення; створення нової речі або переробка майна, що вже втратило цінність для інших учасників правовідносин; унаслідок учинення делікту (порушення правових положень законодавства) під час здійснення господарської (підприємницької) діяльності; чи інших обставин [11, с. 99–101].

Важливо підкреслити, що відповідно до частини 1 статті 145 Господарського кодексу України майновий стан суб'єкта господарювання розуміється як сукупність майнових прав, що належать йому, та майнових зобов'язань, виконання яких на нього покладається, та має бути відображено в документації та бухгалтерській звітності, що відображує його господарську діяльність згідно із вимогами чинного законодавства [22].

Згідно із частиною другою статті 145 Господарського кодексу України встановлено, що зміна правового режиму майна суб'єкта господарювання має відбуватися відповідно до рішення власника (власників) майна у спосіб, що закріплюється чинним законодавством, окрім випадків, коли така зміна є забороненою.

Відповідно до чинного законодавства розуміння зміни правового режиму майна суб'єкта господарської діяльності має відображати наявність суттєвих змін встановлених вимог, які формуються на етапі придбання майна, його подальшого використання в процесі господарської діяльності, вибуття, трансформації спеціальних правил майнового обліку та бухгалтерського аудиту тощо. Зміна правового режиму має відбуватися за погодженням та волевиявленням власника майна чи іншої уповноваженої особи.

Спеціальний режим встановлюється для ряду об'єктів, що мають особливе стратегічно важливе значення для держави та суспільства, зокрема, таким майном є майно, що використовується для потреб оборони.

Режим майна, що використовується для потреб оборони, регламентується спеціальною нормативно-правовою базою. Зокрема, положеннями Законів України «Про Збройні Сили України» [134]; «Про оборону України» [140]; «Про правовий режим майна у Збройних Силах

України» [147]; «Про національну безпеку України» [138]; «Про оборонні закупівлі» [139]; «Про державну підтримку підприємств науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боєприпаси, їх елементи та вироби спецхімії» [113] тощо.

Процедурні аспекти використання майна, що використовується для потреб оборони, визначаються на рівні підзаконних нормативно-правових актів, зокрема, указів Президента України – наприклад, Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 січня 2024 року "Про затвердження Положення про Державний реєстр санкцій"» [154], постанов Кабінету Міністрів України – зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання підвищення обороноздатності держави на період воєнного стану в Україні» від 29 грудня 2023 р. № 1415[26], а також наказів Міністерства оборони України – зокрема, наказ Міністерства оборони України від 17.08.2017 № 440 «Про затвердження Інструкції з обліку військового майна у Збройних Силах України» [121].

Військовим майном є «державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України (далі - військові частини). До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку, а також акції, частки у статутному капіталі юридичних осіб (далі - корпоративні права) тощо» (ст. 1 Закону України від 21 вересня 1999 року № 1075-XIV «Про правовий режим майна у Збройних Силах України») [147].

Уповноваженим суб'єктом на здійснення функцій управління майном, що використовується для потреб оборони та національної безпеки відповідно до чинного законодавства України є Міністерство оборони України як центральний орган управління Збройних Сил України, що здійснює відповідно до закону управління військовим майном, у тому числі закріплює

військове майно за військовими частинами (у разі їх формування, переформування), приймає рішення щодо перерозподілу цього майна між військовими частинами Збройних Сил України, в тому числі у разі їх розформування. За рішенням Кабінету Міністрів України Міністерство оборони України здійснює управління корпоративними правами, примусово відчуженими в умовах правового режиму воєнного стану, відповідно до законодавства з питань управління об'єктами державної власності, крім активів у вигляді акцій/паїв банку, акцій або частки у статутному (складеному) капіталі небанківської фінансової установи та особи, яка не є фінансовою установою, але має право надавати окремі фінансові послуги, державне регулювання та нагляд за діяльністю якої здійснює Національний банк України. Кабінет Міністрів України може визначити інший орган управління такими корпоративними правами (ч. 2 ст. 2 Закону України від 21 вересня 1999 року № 1075-XIV «Про правовий режим майна у Збройних Силах України») [147].

На військове майно встановлюється режим права оперативного управління. З моменту надходження майна до Збройних Сил України і закріплення його за військовою частиною Збройних Сил України воно набуває статусу військового майна. Військові частини використовують закріплене за ними військове майно лише за його цільовим та функціональним призначенням. Облік, інвентаризація, зберігання, списання, використання та передача військового майна здійснюються у спеціальному порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України – положеннями Постанови Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1282 «Про затвердження Порядку вилучення і передачі військового майна Збройних Сил» [124]; Постанови Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2000 р. № 1225 «Про затвердження Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах» [123].

До військового майна також належать акції в статутному капіталі юридичних осіб, примусово відчужені в умовах правового режиму воєнного стану та передані в управління Міністерству оборони України з моменту проведення в системі депозитарного обліку депозитарних операцій щодо примусового відчуження таких акцій у власність держави.

Частки в статутному капіталі юридичних осіб, примусово відчужені в умовах правового режиму воєнного стану та передані в управління Міністерству оборони України, набувають статусу військового майна з моменту внесення відповідних змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань щодо примусового відчуження таких часток у власність держави [147].

Майно для забезпечення руху опору є військовим майном та закріплюється за військовими частинами Сил спеціальних операцій Збройних Сил України.

Відповідно до ст. 4 Закону України від 21 вересня 1999 року № 1075-XIV «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» встановлюється військові частини ведуть облік закріпленого за ними майна у кількісних, якісних, обліково-номерних та вартісних показниках і враховують по відповідних службах - продовольчій, речовій, квартирно-експлуатаційній, пально-мастильних матеріалів тощо. У порядку, передбаченому частиною першою ст. 4 Закону України від 21 вересня 1999 року № 1075-XIV «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» ведеться облік майна, закріпленого за підпорядкованими військовими частинами, у службах забезпечення органів військового управління, органах квартирно-експлуатаційної служби Збройних Сил України, на які покладаються завдання щодо забезпечення військових частин майном відповідно до затверджених норм та організації його ефективного використання.

Списання військового майна за актами технічного стану та інспекторськими посвідченнями провадиться командирами військових частин і посадовими особами органів військового управління відповідно до їх

компетенції в порядку, встановленому Міністерством оборони України, а саме Наказом Міністерства оборони України від 29.03.2021 № 81 «Про затвердження Порядку списання військового майна у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту» [130], а також наказом МВС України від 17.01.2017 № 25 «Про затвердження Порядку списання військового майна в Національній гвардії України» [129].

Під час дії воєнного стану командир військової частини за поданням комісії для списання військового майна має право своїм наказом списувати закріплене за військовою частиною майно незалежно від номенклатури служб забезпечення (крім зброї) вартістю за одиницю військового майна або за одним актом до 100000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян без затверджень та погоджень з посадовими особами вищих рівнів, правоохоронними органами чи спеціальним правоохоронним формуванням у складі Збройних Сил України [147].

У разі втрати (знищення, руйнування) військового майна внаслідок воєнних (бойових) дій таке майно незалежно від номенклатури служб забезпечення списується єдиним актом з описом події та переліком втраченого закріпленого за військовою частиною майна. Відповідний акт складається та підписується комісією для списання військового майна військової частини та не менше як двома учасниками або свідками події, за їх наявності, і подається на затвердження командувачу виду (окремого роду військ (сил), оперативного командування, повітряного командування) Збройних Сил України у тридцятиденний строк [147].

Єдиний акт по списанню військового майна Головного управління розвідки Міністерства оборони України, майна військових частин підпорядкування Адміністрації Державної спеціальної служби транспорту, що було втрачено (знищено, зруйновано) внаслідок воєнних (бойових) дій подається на затвердження начальнику Головного управління розвідки Міністерства оборони України та Голові Адміністрації Державної спеціальної служби транспорту у тридцятиденний строк.

Режим військового майна забезпечується нормативно закріпленою вимогою здійснення його інвентаризації задля забезпечення постійного державного контролю за наявністю, якісним станом і ефективністю використання військового майна, закріпленого за військовими частинами Збройних Сил України. В порядку здійснення інвентаризації військового майна інформацію про результати інвентаризації за минулий рік Міністерство оборони України надсилає до Кабінету Міністрів України у першому кварталі поточного року [147].

Режим оперативного управління, який встановлюється для військового майна, допускає здійснення процедури його відчуження, у разі наявності такої потреби, що має здійснюватися Міністерством оборони України через уповноважені Кабінетом Міністрів України підприємства та організації, визначені ним за результатами тендеру, після його списання. Рішення про відчуження військового майна, що є придатним для подальшого використання, але не знаходить застосування у повсякденній діяльності військ, надлишкового майна, а також цілісних майнових комплексів та іншого нерухомого майна приймає Кабінет Міністрів України за поданням Міністерства оборони України [147].

Відчуження земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого військового майна, що підлягають реалізації, та земельних ділянок, які вивільняються у процесі реформування Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту, здійснюється в порядку, встановленому Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку відчуження земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого військового майна, що підлягають реалізації, та земельних ділянок, які вивільняються у процесі реформування Збройних Сил і Державної спеціальної служби транспорту» від 22 травня 2013 р. № 436[128]. Продаж військового майна передбачається шляхом проведення спеціальної процедури публічних торгів. Стартова ціна продажу земельної ділянки із розташованими на ній об'єктами нерухомого військового майна

встановлюється організатором земельних торгів шляхом складення її ринкової вартості, визначеної відповідно до абзацу першого пункту 7 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку відчуження земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого військового майна, що підлягають реалізації, та земельних ділянок, які вивільняються у процесі реформування Збройних Сил і Державної спеціальної служби транспорту» від 22 травня 2013 р. № 436[128], та витрат, пов'язаних з підготовкою та проведенням земельних торгів (фінансуванням заходів з добору земельної ділянки, технічною інвентаризацією, виготовленням проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, державною реєстрацією прав на майно та земельну ділянку, проведенням незалежної оцінки об'єктів нерухомого військового майна та експертної грошової оцінки земельної ділянки, передбачених у договорі, що укладається згідно з абзацом другим пункту 10 Постанови Кабінету Міністрів України від 22 травня 2013 р. № 436[128], витратами виконавця земельних торгів на їх організацію і проведення тощо), сплатою встановлених законодавством податків, інших обов'язкових платежів і виплатою винагороди виконавцю земельних торгів.

Стартова ціна продажу земельної ділянки, яка вивільняється у процесі реформування Збройних Сил і Держспецтрансслужби, встановлюється шляхом складення її ринкової вартості, визначеної відповідно до абзацу другого пункту 7 Постанови Кабінету Міністрів України від 22 травня 2013 р. № 436[128], та витрат, пов'язаних з підготовкою та проведенням земельних торгів (фінансуванням заходів з добору земельної ділянки, технічною інвентаризацією, виготовленням проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, державною реєстрацією прав на земельну ділянку, проведенням експертної грошової оцінки земельної ділянки, сплатою встановлених законодавством податків, інших обов'язкових платежів, передбачених у договорі, що укладається згідно з абзацом другим пункту 10 Постанови Кабінету Міністрів України від 22 травня 2013 р. № 436[128],

витратами виконавця земельних торгів на їх організацію і проведення тощо) і виплатою винагороди виконавцю земельних торгів.

Отже, встановлення режиму права власності як певного речового права має здійснюватися задля досягнення певної стратегічно важливої мети для держави та суспільства, має відображатися на задоволенні публічного інтересу [27, с. 128]. Відсутність стратегічно важливою мети для розвитку та функціонування держави та громадянського суспільства є свідченням відсутності нормативної необхідності регламентації спеціального режиму використання майна, але при цьому є свідченням наявності цивільно-правових чи господарсько-правових відносин.

1.4 Гарантії захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів

Коло гарантій захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів передусім пов'язується із детальною регламентацією адміністративних процедур, реалізація яких пов'язується із обмеженням речових прав особи.

Передусім основною конституційною гарантією забезпечення захисту права приватної власності є регламентація процедури примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, що закладається статтею 41 Конституції України, де закріплено, що «примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості» [50].

Отже, відповідно до ч.5 ст.41 Конституції України закріплюється нормативна можливість реалізації в умовах воєнного стану процедури примусового відчуження об'єктів права приватної власності з наступним повним відшкодуванням їх вартості [50]. Поряд з цим Конституція України

ч.4 ст.41 закріплює принцип непорушності права власності, зазначаючи, що кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Ніхто не може бути протиправно позбавленим права власності. Право приватної власності є непорушним [50]. Отже, як зазначає В.О. Голуб, примусове відчуження майна, що суперечить внутрішньому волевиявленню особи створює підстави для обмеження права приватної власності особи, що відноситься при цьому до виняткових обставин, та мають обумовлюватися мотивами суспільної необхідності і необхідністю та стратегічною нагальністю використання відчужуваного майна з метою підвищення обороноздатності держави та відновлення правопорядку [20, с. 175-178].

Встановлення обмеження майнових прав особи допускається в умовах такого спеціального адміністративного режиму, як режим воєнного стану та режим надзвичайної ситуації. Зокрема, у п.12 ч.1 ст.8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначено «право вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян телекомунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку» [146]. При цьому застосування таких обмежень відповідно до чинного законодавства України розглядається як правоприпиняючий засіб адміністративного примусу, що застосовується за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану. Варто підкреслити, що положення пункту 12 ч.1 ст.8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» вимагають доопрацювання у частині встановлення переліку обставин, що свідчать про порушення вимог спеціального адміністративного режиму воєнного стану.

Зазначене може бути втілене шляхом внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», де статтю 8 викласти у такій редакції:

«Стаття 8. Заходи правового режиму воєнного стану

1. В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану:

1) встановлювати (посилювати) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи. Порядок встановлення (посилення) охорони таких об'єктів та їх перелік, що із введенням воєнного стану підлягають охороні, а також порядок особливого режиму їх роботи затверджуються Кабінетом Міністрів України;

2) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт та питання їхнього

соціального захисту з урахуванням вимог закону визначаються Кабінетом Міністрів України;

3) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;

4) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, зокрема об'єкти фонду захисних споруд цивільного захисту, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;

5) запроваджувати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світлового та інших видів маскуванню;

6) встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів;

7) перевіряти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;

8) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;

9) порушувати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну

конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення;

10) встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан;

11) регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та медіа, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; забороняти роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі;

12) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану (зокрема, у разі недотримання вимог проходу/проїзду контрольних пунктів перевірки, пунктів паспортного контролю та інших режимних об'єктів) вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку (курс. – авт.);

13) забороняти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами;

14) встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

15) вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини;

15⁻¹) зменшувати запаси небезпечних хімічних речовин, вибухо- і пожежонебезпечних речовин на об'єктах підвищеної небезпеки;

17) встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу сил цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

18) встановлювати порядок використання за призначенням об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту всіх форм власності та відомчої належності, який повинен передбачати вимоги щодо приведення будівель, споруд чи їх окремих частин у готовність до використання за призначенням відповідно до встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, забезпечення цілодобового безперешкодного доступу до них населення, а також організувати укриття в ньому у разі можливості (наявність вільних місць, можливість доступу сторонніх осіб) усіх категорій населення, здійснення інформування населення про об'єкти зазначеного фонду, у тому числі у доступній для осіб з порушеннями зору та слуху формі;

18⁻¹) організувати будівництво захисних споруд цивільного захисту, споруд подвійного призначення та виготовлення (монтування) первинних (мобільних) і облаштування найпростіших укриттів, а також (у разі потреби) відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту;

18⁻²) здійснювати маркування будівель та споруд, транспортних засобів, що підпадають під дію норм міжнародного гуманітарного права, відповідними розпізнавальними знаками (емблемами);

19) проводити евакуацію населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони;

19⁻¹) проводити евакуацію матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України;

20) запроваджувати у разі необхідності у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами;

22) вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці;

23) інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України;

24) здійснювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід - тримання під вартою, що перебувають в слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості;

25) запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права.

2. У місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військове командування та військові адміністрації (у разі їх утворення)» (додаток Б).

Варто підкреслити, що здійснення процедур відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності має розглядатися як виключні підстави, адже як було встановлено право приватної власності є базисом для суспільного розвитку та державотворення.

Таке відчуження здійснюється органами публічної влади для задоволення потреб громади (суспільних потреб) у розширенні автодорожньої, культурної, освітньої, спортивної інфраструктури за рахунок перед усім викупу приватних земельних ділянок, які знаходяться в зонах перспективної громадської забудови, в той же час є приватною власністю і потребують цивілізованих підходів щодо їх оплатної передачі для громадських потреб, а саме - виплати адекватних сум компенсаційного відшкодування вартості даних земель для власників та звернення цих земельних ділянок для першочергових суспільних потреб (розширення автодоріг, будівництва аеропортів, будівництва об'єктів критичної та соціальної інфраструктури) [176, с. 32].

Дотримання зазначених стратегічних цілей та завдань є базисом для обґрунтування законності та наявності об'єктивних потреб із примусового відчуження майна, що перебуває у приватній власності.

Отже, одним із головних принципів, що визначають обґрунтованість застосування спеціальних процедур щодо примусового відчуження майна є дотримання принципу співмірності публічного та приватного інтересів.

Дотримання вимог законності та обґрунтованості здійснення процедур примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності має розглядатися як гарантія захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, зокрема, режиму воєнного стану.

Процедура примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності визначається передусім вимогами Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого

майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [111].

Проблематика забезпечення захисту приватної власності в умовах воєнного стану, що пов'язується із примусовим відчуженням майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, була предметом наукових розробок Є.П. Суєтнова [179], А.Б. Наконечного [71]. Є.П. Суєтнов розуміє, що «відчуження земельних ділянок для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності можна розглядати в 3-х аспектах: (а) як підставу припинення права приватної власності на землю, (б) як підставу набуття права державної або комунальної власності на землю, (в) як комплексний правовий інститут; згідно із України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [111] відчуження земельних ділянок для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності має публічно-правову юридичну природу, яка не узгоджується з його дійсною – змішаною юридичною природою; угоди, що укладаються при викупі земельних ділянок для суспільних потреб, не є цивільно-правовими. Вони служать специфічним засобом передачі ділянок із приватної власності в державну або комунальну і поєднують у собі публічно-правовий (зміст) і приватноправовий (форма) елементи» [179, с.18].

Багатоаспектність примусового відчуження майна в умовах спеціальних правових режимів обумовлюється через його розуміння як певного комплексу процедур, настання яких вимагає встановлення чи відсутності певної сукупності юридичних фактів та фактичних обставин, що є при цьому виключною обставиною, що може бути застосовано як позбавлення права власності приватної особи із імперативною оплатою вартості вилученого майна [72, с. 192].

І.Я. Головня підкреслює, що відчуження земельних ділянок, а також майна, що на них розташовано, в умовах спеціальних правових режимів, має

переслідувати мету задоволення приватного інтересу чи потреби [19]. Такими публічними потребами, на думку вченого, має визнаватися: будівництво об'єктів соціального призначення (на сьогоднішній день викуп земельних ділянок для суспільних потреб допускається лише для створення міських парків, будівництва дошкільних навчальних закладів, майданчиків відпочинку, стадіонів та кладовищ, поза увагою залишаються будинки інвалідів, дитячі будинки, медичні установи, об'єкти культурного значення тощо); збереження пам'яток природи та культури, а саме: для збереження споруд, які мають історичне чи культурне значення; для забезпечення збереження нерухомих пам'яток у їх первинному стані; у випадку знахідки (відкриття) пам'ятки для забезпечення виконання археологічних розкопок; для забезпечення наукового дослідження та вільного доступу громадськості до такої пам'ятки; охорона природи, недопущення нераціонального використання землі, у тому числі у випадках, коли погіршується якість земельної ділянки у зв'язку з її використанням за цільовим призначенням, коли власник не має можливості поліпшити якість земельної ділянки, а також у випадку погіршення екологічного стану земельної ділянки з причин, що не залежать від власника [18, с. 195-196].

До гарантій захисту права власності в умовах воєнного стану на думку ряду вчених має бути віднесення встановлення такої вимоги, як вимога ухвалення рішення про примусове вилучення майна у зв'язку із суспільними потребами, що має здійснюватися виключно у судовому порядку, як право, яке передбачено нормою Конституції України, як норми прямої дії [53]. З таким підходом є можливим погодитися лише за умови закріплення законодавчої вимоги щодо особливостей таких судових проваджень, де основним пріоритетом має визнаватися, безумовно, пріоритет оперативного задоволення публічного інтересу, що домінує в умовах спеціальних правових режимів в цілому, і зокрема, в умовах воєнного стану, і визначає стратегію функціонування держави та суспільства.

Таким чином, варто підкреслити, що однією із гарантій захисту майнових прав в умовах спеціальних адміністративних режимів, безумовно, є встановлення та надання можливостей для реалізацією особою права звернення до суду, як конституційного права, а отже – і норми Конституції України прямо дії, але при цьому варто акцентувати, що успішність впровадження таких механізмів вимагає подальшого законодавчого удосконалення та підвищення практичної цінності правозастосування.

Н.В. Ільків та О.В. Ільницький, при цьому підкреслюють, що навіть встановлення процедури адміністративного оскарження рішення про примусове відчуження майна в умовах воєнного стану, не означає дієвість його захисту та впровадження [31, с.30].

Проблематика реалізації такої гарантії захисту майнових прав, як звернення до суду, є актуальною в Україні, із появою різних юрисдикцій, до предмету відання яких віднесено розгляд та вирішення земельних спорів. Складність врегулювання земельних спорів пов'язується із неоднозначним трактуванням обсягу предметної юрисдикції окремих ланок судової системи, і зокрема, судів цивільного судочинства, адміністративного судочинства, господарського судочинства. Саме наявність цих трьох судових юрисдикцій неминуче призводить виникнення певних розбіжностей із тлумачення змісту предметної юрисдикції у тій чи іншій справі про забезпечення майнових прав та інтересів особи у її взаємодії із органом державної влади чи місцевого самоврядування.

До предметної юрисдикції адміністративних судів мають бути віднесені земельні спори, де предметом оскарження є: реалізація права органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування щодо здійснення ними повноваження щодо викупу цих об'єктів для суспільних потреб. До процедурних особливостей здійснення судового оскарження рішення щодо примусового відчуження земельних ділянок та нерухомого майна, яке на ній розташовано, відноситься до справ, що мають розглядатися апеляційною судовою інстанцією судів адміністративної юрисдикції за

місцем розташування нерухомого майна, що підлягає примусовому відчуженню; при цьому позивач при поданні такої позовної заяви звільняється від сплати ним судового збору. Формою судового розгляду є загальне позовне провадження, однак при цьому неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду справи, не є підставою для зупинення судового розгляду позову по суті. Відповідно апеляційною інстанцією в такій категорії справ є Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, і касаційний розгляд відповідно відноситься до юрисдикції Великої Палати Верховного Суду [5, с.139; 44].

Здійснення процедури примусового відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності регламентується передусім згідно із ст. 3 Закону України від 17 листопада 2009 р. [111]. Важливим є підкреслити, що на законодавчому рівні встановлюється перелік об'єктів, відчуження яких допускається на оплатних обставинах для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. Такими об'єктами є : земельна ділянка (її частина), житловий будинок, інші будівлі, споруди, багаторічні насадження, що на ній розміщені, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб. В окремих випадках таким майном може стати індивідуально визначена, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання [111].

Здійснення процедури примусового відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, допускається винятково тільки за рішенням суду з мотивів суспільної необхідності і лише у разі, якщо будівництво зазначених вище об'єктів передбачається здійснити із застосуванням оптимального варіанту з урахуванням економічних, технологічних, соціальних, екологічних та інших чинників (ч.2 ст.15 Закону про відчуження землі[111]). Важливо підкреслити, що цільове призначення

землі та мета її вилучення мають бути збережені під час експлуатації такого об'єкту, і не може бути змінено. Але при цьому відсутнім є механізм відповідальності за вчинення таких дій щодо перегляду змісту цілі задля якої відбувалось примусове вилучення земельної ділянки.

Необхідно зазначити, що частиною третьою статті 3 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» передбачено, що «вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану здійснюється без відшкодування вартості такого майна», і по суті в такому формулюванні стає за своїм змістом та процедурою може бути ототожнено до конфіскації майна. Попри розуміння стратегічної цілі – захисту територіальної цілісності, охорони державного кордону, збереження держави та незалежності, захист права власності особи відноситься до складових розуміння пріоритетів. І застосування такої норми власне прямо суперечить вимогам Конституції України та має бути переглянуто, щоб зазначена норма не стала нормою політичних репресій та обмежень прав приватних осіб в цілому, і зокрема, на землю та нерухоме майно, що на ній розташовано.

З врахуванням зазначеного є необхідним переглянути зміст статті 3 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», де важливим є встановити коло гарантій належного захисту права приватної власності особи у частині, по-перше, відплатності відчуження майна чи надання еквіваленту його надання; по-друге, щодо встановлення вимоги із збереження стратегічної цілі, задля якої відбувається вилучення земельної ділянки.

На підставі зазначеного є необхідним викласти статтю 3 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого

майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» у такій редакції:

«Стаття 3. Способи примусового відчуження або вилучення майна

1. Примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості.

2. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості.

3. *Вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися без відшкодування вартості такого майна, але за умови надання еквівалентного майна, розташованого в іншій місцевості.*

Вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану допускається лише у разі відсутності інших можливостей, включаючи публічні земельні та майнові ресурси, що є недостатніми для вирішення стратегічної цілі, яка обумовлюється потребами національної безпеки, оборони, або умовами ліквідації наслідків надзвичайної ситуації екологічного чи іншого небезпечного характеру.

Не допускається зміна стратегічної цілі використання земельної ділянки, що була визначена як підстава для примусового вилучення майна в умовах воєнного чи надзвичайного стану. У разі допущення зміни стратегічної цілі використання земельної ділянки, що була визначена як підстава для примусового вилучення майна в умовах воєнного чи надзвичайного стану, застосовується відповідальність в порядку норм чинного законодавства України» (додаток Б).

До кола майнових прав особи необхідно також віднести право особи на безперешкодне користування об'єктом, що є у її власності, що також в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів може бути обмежений.

Згідно із положеннями ст. 30 Конституції України закріплюється право кожного на недоторканність житла, в тому числі житла, що є у приватній власності. Не допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [50].

Право недоторканість житла у цивільного законодавстві розглядається через його розуміння як особистого немайнового права, що забезпечує фізичне існування людини (ст.ст.270 та 311 Цивільного кодексу України [18]. У Загальній декларації прав людини визначається, що право на недоторканність життя має розумітися як встановлення заборони для жодної особи здійснювати безпідставне втручання у сферу особистого та сімейного життя іншої особи. Створення та функціонування механізму захисту права особи на недоторканість житла відноситься до зобов'язань, що покладаються на сучасну державу [28]. Так само право на недоторканість житла визначається у ст.17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р., імplementований Україною 23 березня 1976 р. [68] та у ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (Європейська конвенція) [49].

У Кримінальному кодексі України, у його статті 162 визначено, що вчинення «незаконного проникнення до житла чи іншого володіння особи, незаконного проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконного виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, – мають каратися штрафом від п'ятдесяти до ста неоподаткованих мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до трьох років. Калфікаованоб ознакою такого кримінально-правового правопорушення є вчинення незаконного проникнення до житла чи іншого володіння особи, незаконного проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконного виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян службовою особою або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування [52].

Отже, до сфери кримінально-правової охорони відносяться такі речові права як право користування та право володіння житлом, тобто майном, що підкреслює їх значущість для забезпечення потреб та інтересів людини.

Європейська судова практика також будується на запровадженні ідеї захисту майнових прав особи, навіть в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів. Зокрема, варто навести такі судові справи, розглянуті ЄСПЛ, як : справа «Гіллоу проти Сполученого Королівства» від 24.11.1986, Серія, №109, п.46 [161]; справа «Новоселецький проти України», ухвала по заяві №47 148/99 від 11.03.2003 [165]; справа «Німіц проти Німеччини» від 16.12.1992, Серія А, №251-В, п.29 [162]; справа «Смірнов проти Росії» від 7.06.2007, заява №71362/01 [164]; справа «Пантелєєнко проти України» від 29.06.2006, заява №1190/02 [163]; справа «Товариство «Colas est» та інші проти Франції» від 16.04.2002, заява №37971/97 [168].

Аналіз зазначених та інших рішень ЄСПЛ дозволяє зробити висновок, що застосування обмежень речових прав особи на володіння та користування житлом, що складають зміст права особи на недоторканість житла в умовах дії воєнного стану чи інших спеціальних адміністративно-правових режимів має здійснюватись, переслідуючи такі цілі, як: виявлення правопорушників, а також предметів, заборонених для обігу та зберігання; забезпечення стандартів національної безпеки; припинення вчинення можливих правопорушень шляхом огляду житла та інших володінь, встановлення та ідентифікації осіб, які там знаходяться, та вилучення, у випадку виявлення предметів заборонених для обігу та зберігання.

Належність здійснення обмежень прав і свобод людини в умовах спеціальних адміністративних режимів вимагає запровадження певної системи гарантій такої юрисдикційної примусової діяльності владних суб'єктів, що має відповідати реалізації принципів , як: принцип обґрунтованості; принцип співмірності та пропорційності; принцип винятковості; принцип пріоритету захисту прав і свобод людини. У сукупність такі принципи визначають коло спеціальних принципів

застосування обмежень майнових прав і свобод людини в умовах спеціальних адміністративних режимів. До загальних принципів застосування обмежень майнових прав і свобод людини в умовах спеціальних адміністративних режимів безумовно відносяться принципи верховенства права, гуманізму, правової (юридичної) визначеності, рівності осіб перед законом та інших.

Зазначене свідчить про недопустимість нормативного розуміння характеру обмежень майнових прав і свобод людини, що можуть застосовуватися в умовах спеціальних адміністративних режимів, як абсолютної норми, а має відносний характер, має враховувати конкретний історичний та соціальний контекст, що визначає допустимість їх застосування лише як виняткової тимчасової міри та встановленим чинним законодавством колом осіб та із дотриманням встановлених процедурних особливостей дій таких осіб [175, с. 7].

Система гарантій дотримання принципів захисту майнових прав та інтересів особи в умовах дії спеціальних адміністративних режимів має регулюватися на законодавчому рівні. Зокрема, такими нормами є норми Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та інших нормативно-правових актів.

В такій системі гарантій важливе значення відіграє право на звернення до суду за захистом порушеного права. Так, у постанові від 18 травня 2022 року у справі № 428/11673/19 Верховним Судом було досягнуто такі висновки, що «звернення позивача до українського суду є єдиним розумно доступним засобом захисту права, позбавлення якого означало би позбавлення такого права взагалі, тобто заперечувало б саму сутність такого права» [85].

Звернемось до аналізу судової практики національних адміністративних судів задля формування уявлення про систему гарантій майнових прав особи в умовах воєнного стану. Передусім, важливим є рішення, сформоване у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 06

квітня 2023 року у справі № 990/152/22 (провадження № 11-142заі22), де предметом судового розгляду була апеляційна скарга компанії «ВІЕР Глобал Партнерс, Л.П.» на ухвалу Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18 листопада 2022 року (суддя Берназюк Я. О.) [80]. Зміст позовних вимог та їх обґрунтування полягав у тому, що компанія «ВІЕР Глобал Партнерс, Л.П.» звернулася до Верховного Суду як суду першої інстанції з позовом, у якому просила визнати протиправним та скасувати Указ Президента України від 11 травня 2022 року № 326/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 травня 2022 року «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» у частині, яка стосується окремих положень уведеного цим Указом рішення, а саме:

1) у частині підпункту «б» пункту 1 додатка до рішення Ради національної безпеки і оборони України (далі - РНБО) від 11 травня 2022 року «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», що стосується примусового вилучення в Публічного акціонерного товариства «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» (ідентифікаційний код юридичної особи 00039002, місцезнаходження: 01001, м. Київ, вул. Малопідвальна, 8; далі - ПАТ «Промінвестбанк») фінансових активів ПАТ «Промінвестбанк» у вигляді права вимоги боргу до Акціонерного товариства «Укрзалізниця» (ідентифікаційний код юридичної особи 40075815) на суму 153 250 000 доларів США - заборгованість за основним боргом (4 483 313 425 грн - гривневий еквівалент заборгованості за основним боргом); 78 346 725 доларів США - заборгованість за процентами, комісією, неустойкою (2 292 025 605,20 грн - гривневий еквівалент заборгованості за процентами, комісією, неустойкою);

2) у частині підпункту «в» пункту 1 додатка до рішення РНБО від 11 травня 2022 року «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», що стосується примусового

вилучення в ПАТ «Промінвестбанк» фінансових активів (коштів на накопичувальному та кореспондентських рахунках, облигацій внутрішньої державної позики, депозитних сертифікатів, що емітовані Національним банком України, крім заборгованості перед ПАТ «Промінвестбанк» за наданими кредитами, не включаючи зобов'язання за позиками (кредитами), отриманими юридичними особами згідно з додатком) [80].

Позивачем було зазначено, що мотиви звернення до суду обґрунтовується тим, що він є кредитором ПАТ «Промінвестбанк», водночас унаслідок прийняття оскаржуваного Указу майно цього банку було примусово вилучено без відшкодування банку його вартості та не на підставі рішення суду, що зумовило значне зменшення ліквідаційної маси банку, за рахунок якої можуть бути погашені вимоги кредиторів у процедурі його ліквідації [93].

Позиція Великої палати Верховного Суду у справі № 990/152/22 (провадження № 11-142зai22) базується на тому, що обґрунтовується застосуванням положень Конституції України, чинного законодавства України, а також пункту 1 статті 6 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) [49], де містяться положення, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

Аргументація позиції Великої палати Верховного Суду у справі № 990/152/22 виходить із того, що позивач оскаржував правомірність дії у його справі Указу Президента України від 11 травня 2022 року № 326/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 травня 2022 року «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» [153], що при цьому є актом не індивідуальної дії, а має характер нормативно-правового акту як акту управління (рішення)

суб`єкта владних повноважень, який встановлює, змінює, припиняє (скасовує) загальні правила регулювання однотипних відносин і який розрахований на довгострокове та неодноразове застосування; індивідуальний акт - це акт (рішення) суб`єкта владних повноважень, виданий (прийняте) на виконання владних управлінських функцій або в порядку надання адміністративних послуг, який стосується прав або інтересів визначеної в акті особи або осіб та дія якого вичерпується його виконанням або має визначений строк (пункти 18, 19 частини першої статті 4 КАС України [44]). При цьому Велика Палата Верховного Суду правомірно тлумачить положення статті 266 КАС України щодо встановлення предметної юрисдикції адміністративних судів, до якої відноситься розгляд справ, щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, бездіяльності Кабінету Міністрів України [44]. Керуючись положеннями чинного адміністративно-судочинного законодавства України необхідно підкреслити, що на відміну від нормативно-правового акта, індивідуально-правові акти як результати правозастосування адресовані конкретним особам, тобто є формально обов`язковими для персоніфікованих (чітко визначених) суб`єктів; містять індивідуальні приписи, в яких зафіксовані суб`єктивні права та/чи обов`язки адресатів цих актів; розраховані на врегулювання лише конкретної життєвої ситуації, а тому їх юридична чинність (формальна обов`язковість) вичерпується одноразовою реалізацією [93]. Оскаржуваний у справі № 990/152/22 (провадження № 11-142заі22) Указ Президента України є актом, що вводить в дію рішення РНБО, яким примусово вилучено визначені в ньому об`єкти права власності російської федерації та її резидентів, зокрема фінансові активи ПАТ «Промінвестбанк», і має характер індивідуального акту. Саме такий висновок було досягнуто при розгляді справи № 990/152/22 (провадження № 11-142заі22) судом першої інстанції. При цьому рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 травня 2022 року «Про примусове

вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», як зазначає Велика Палата Верховного Суду було прийнято в умовах відсічі збройній агресії російської федерації проти України та в ході ведення відповідних бойових дій з причин, пов'язаних з вищими державними інтересами, а саме з метою мобілізації фінансових ресурсів держави для забезпечення незалежності та національної безпеки України, усунення гуманітарної кризи, викликаної війною, усунення / мінімізації інших наслідків війни, включаючи здійснення репарацій, а також для відмови російській федерації в доступі до економічних ресурсів, які потенційно можуть бути використані для підтримання ведення війни, відповідно до статті 3 Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» (преамбула рішення) [80; 142; 93].

Указ Президента України від 11 травня 2022 року № 326/2022 було затверджено Верховною Радою України (Закон України від 12 травня 2022 року № 2249-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 травня 2022 року «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», що набрав чинності 19 травня 2022 року) [132].

Однак при цьому за висновком Великої Палати Верховного Суду встановлено, що компанія «ВІЕР Глобал Партнерс, Л.П.» не віднесена до кола осіб, у яких вилучаються в Україні об'єкти права власності російської федерації, тобто цей індивідуальний акт не адресований позивачеві та не стосується його прав, свобод та/або інтересів (п. 35 Постанови Великої Палати Верховного Суду від 06 квітня 2023 року у справі № 990/152/22 (провадження № 11-142заі22)) [80].

Отже, суд першої інстанції у справі № 990/152/22 правильно зазначив, що, видаючи оспорюваний Указ, Президент України не здійснював відносно позивача публічно-владних управлінських функцій, між ними відсутній юридичний спір, що, своєю чергою, не породжує для позивача і права на

захист, тобто права на звернення із цим адміністративним позовом, адже для ефективного захисту порушених прав необхідно, щоб існував чіткий зв'язок між стверджуваним порушенням та способом захисту прав або інтересів.

У пункті 37 Постанови Великої Палати Верховного Суду від 06 квітня 2023 року у справі № 990/152/22 (провадження № 11-142зai22)) [80] визначено, що суд першої інстанції також обґрунтовано вказав, що розгляд заявленого компанією «ВІЕР Глобал Партнерс, Л.П.» позову перебуває поза межами не лише юрисдикції адміністративних судів, а й не належить до юрисдикції жодного іншого суду, у зв'язку із чим правильно не зазначив, до юрисдикції якого суду належить його розгляд.

Зазначена позиція Великої Палати Верховного Суду у справі № 990/152/22 корелюється із усталеною судовою практикою, зокрема, постановою Великої Палати Верховного Суду від 06 жовтня 2021 року у справі № 9901/26/21 (провадження № 11-153зai21) [79], постановою Великої Палати Верховного Суду від 03 листопада 2021 року у справі № 9901/226/21 (провадження № 11-254зai21) [82], постановою Великої Палати Верховного Суду від 02 лютого 2022 року у справі № 9901/256/21 (провадження № 11-288зai21) [81] та ін.).

Щодо посилянь скажника на те, що звернення до суду обумовлено захистом законного інтересу позивача як найбільшого кредитора банку і що між виданням оспорюваного Указу та порушенням цього законного інтересу існує причинно-наслідковий зв'язок, опосередкованість якого не повинна впливати на можливість позивача звернутися до суду за захистом свого законного інтересу, Велика Палата Верховного Суду зазначає, що визначальним у цьому випадку є те, що відповідач не здійснював стосовно позивача публічно-владних управлінських функцій - позивач не віднесений до кола суб'єктів, до яких застосовуються передбачені рішенням РНБО заходи, а отже, згаданий Указ, яким це рішення введено в дію, не створює для нього прав та/чи обов'язків, що виключає можливість оскарження цього індивідуального акта позивачем незалежно від того, чи вважає він, що такий

акт опосередковано зачіпає його права та/або законні інтереси, чи ні (п. 42 Постанови Великої Палати Верховного Суду від 06 квітня 2023 року у справі № 990/152/22 (провадження № 11-142заі22)) [80]).

На підставі зазначених підходів Великою палатою було зроблено висновок у ході судового розгляду справи № 990/152/22 про залишення апеляційну скаргу без задоволення, а рішення або ухвалу суду - без змін, якщо визнає, що суд першої інстанції правильно встановив обставини справи та ухвалив судові рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права [80].

Здійснений огляд національної судової практики свідчить про те, що застосування гарантій захисту майнових прав та інтересів особи в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів в цілому, і зокрема, режиму воєнного стану вимагає встановлення взаємозв'язку між особою, що видала індивідуальний адміністративний акт, та особою, права якої в наслідок дії якого можуть бути прямо чи опосередковано порушено. І цей взаємозв'язок має визначатися як безпосереднє здійснення відносно підвладного суб'єкта публічно-управлінських функцій. Відсутність такого взаємозв'язку є свідченням того, що порушення майнових прав особи не відбулося, і не створює прецедент щодо скасування дії відповідного адміністративного акту.

Іншою важливою судовою практикою, що засвідчує коло та зміст гарантій, є практика стосовно справ про примусове вилучення транспортного засобу в умовах воєнного стану. У справі № 580/585/23 у постанові Шостого апеляційного адміністративного суду від 18 вересня 2023 за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Черкаської обласної військової адміністрації, Черкаського обласного територіального центру комплектування та соціальної підтримки, Військової частини НОМЕР_1 розглядався позов про визнання протиправними дій та зобов'язання вчинити певні дії [85]. Позивач у справі № 580/585/23 звернувся до Черкаського окружного адміністративного суду з адміністративним позовом до Черкаської обласної військової адміністрації, Черкаського обласного територіального центру

комплектування та соціальної підтримки, Військової частини НОМЕР_1 в якому просив: визнати протиправними дії Черкаської обласної військової адміністрації, Черкаського обласного територіального центру комплектування та соціальної підтримки, про відмову здійснення виплати компенсації за наслідками примусового вилучення на користь держави Україна, в умовах запровадженого військового стану автомобіля, HYUNDAI IX55 державний номерний знак НОМЕР_2 VIN: КМННУ81СР9U093017 рік випуску-2008, колір-сірий; визнати протиправними дії Військової частини НОМЕР_1, про відмову постановки на відповідний військовий облік за наслідками примусового вилучення на користь держави Україна, в умовах запровадженого військового стану автомобіля, HYUNDAI IX55 державний номерний знак НОМЕР_2 VIN: НОМЕР_3 рік випуску-2008, колір-сірий; зобов'язати Черкаську обласну військову адміністрацію, Черкаський обласний територіальний центр комплектування та соціальної підтримки, здійснити виплату компенсації за наслідками примусового вилучення на користь держави Україна, в умовах запровадженого військового стану, автомобіля HYUNDAI IX55 державний номерний знак НОМЕР_2 VIN: НОМЕР_3 рік випуску-2008, колір-сірий; зобов'язати Військову частину НОМЕР_1, здійснити постановку на відповідний військовий облік вилученого на користь держави Україна, транспортного засобу автомобіля, HYUNDAI IX55 державний номерний знак НОМЕР_2 VIN: НОМЕР_3 рік випуску-2008, колір-сірий, який є власністю держави [85]. Рішенням Черкаського окружного адміністративного суду від 01 травня 2023 року у задоволенні адміністративного позову відмовлено. Зазначене рішення було оскаржено в порядку дії п. 3 ч. 1 [ст. 311 Кодексу адміністративного судочинства України](#) до апеляційної судової інстанції [44]. Доводи апеляційної інстанції у зазначеній справі базувались на застосуванні аргументації, що триваюча військовою агресією російської федерації проти України, що призвело до ухвалення [Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022](#) про запровадження в Україні воєнного стану із 05 години 30

хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб[44], з відповідними подальшими його подовженнями (зокрема, згідно із [Указом Президента від 12.08.2022 № 573/2022](#) [151]).

В умовах воєнного стану як зазначається у Постанові Шостого апеляційного адміністративного суду від 18 вересня 2023 у справі № 580/585/23 зазначено, що 31.05.2022 року робочою групою з розгляду питань примусового відчуження або вилучення майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану на оперативній нараді прийнято рішення (протокол від 31.05.2022 № 134/5) про здійснення примусового відчуження майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану на користь військової частини НОМЕР_1 - транспортного засобу марки HYUNDAI IX55 державний номерний знак НОМЕР_2 VIN: НОМЕР_3 рік випуску-2008, колір-сірий. Відповідно до п. п. 1.3, 1.4, 1.5 Протоколу встановлено відчуження майна здійснювати шляхом складення Акту відповідно до Постанови КМУ від 31.10.2012 № 988. У встановленому чинним законодавством порядку визначати вартість відчуженого або вилученого майна. Протокольне рішення подати на погодження Черкаській ОВА. На виконання вказаного рішення Робочою групою складено Акт про примусове відчуження майна № 117/3/01/13-13-СБ, підписаний 15.06.2022 яким здійснено примусове відчуження ТЗ - марки HYUNDAI IX55 державний номерний знак НОМЕР_2 VIN: НОМЕР_3 рік випуску-2008, колір-сірий у власника - ОСОБА_1 та передано вказаний транспортний засіб посадовій особі військової частини НОМЕР_1 про що свідчить відмітка у Акті [44]. 30.06.2022 судовим експертом Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру складено висновок експертного дослідження № ЕД-19/124-22/5902-АВ відповідно до якого, в зв'язку з тим, що ТЗ відсутній, відсутні дані пробігу, інформація про умови догляду, зберігання, експлуатації тощо, яка впливає на ринкову вартість за рахунок додаткового збільшення (зменшення) ринкової вартості КТЗ, відсутня інформація його комплектності,

укомплектованості, пошкоджень, відновлення і оновлення складників, встановити ринкову вартість не представляється можливим, у зв'язку із чим експертом встановлено середню ринкову ціну аналогічного транспортного засобу HYUNDAI IX55 днз. НОМЕР_2 , р.в. 2008 , при умові що він знаходився у технічно-справному стані і з нормативним пробігом, станом на 02.06.2022 - 441460,00 грн (чотириста сорок одна тисяча чотириста шістдесят 00 коп.) [44].

Позивач звернувся до відповідачів із заявами про відшкодування вартості примусового відчуженого автомобіля, за наслідками розгляду яких Черкаська ОВА листом від 23.11.2022 № 01/08-01/М-1414/01/08-01/ 11227 , військова частина НОМЕР_1 листом від 18.11.2022 № 2803, Черкаський ОТЦК та СП листом від 18.11.2022 № 6/1/648 повідомили позивача про порядок отримання компенсації за примусово відчужене майно, зокрема з посиланням на [Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»](#) [143] та зазначили, що для отримання наступної повної компенсації за примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного стану майно його колишній власник або уповноважена ним особа після скасування правового режиму воєнного стану звертається до територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем відчуження майна із заявою, до якої додаються акт і документ, що містить висновок про вартість майна. На запит представника позивача щодо постановки ТЗ на тимчасовий державний облік, Головний сервісний центр МВС в Черкаській області листом від 24.10.2022 № 31/23-1525 повідомив, що станом на 21.10.2022 в Єдиному державному реєстрі транспортних засобів відсутня інформація про постановку на обов'язковий тимчасовий державний облік автомобіля HYUNDAI IX55 кузов НОМЕР_7 . Дії Черкаської обласної військової адміністрації, Черкаського обласного територіального центру комплектування та соціальної підтримки щодо відмови здійснити виплату компенсації за примусово вилучений автомобіль та дії військової частини НОМЕР_1 щодо

відмови постановки ТЗ на відповідний військовий облік позивач вважає протиправними, у зв'язку із чим звернувся з даним позовом до суду.

Необхідно підкреслити, що до гарантій належності дотримання захисту майнових прав на власність щодо транспортних засобів відповідно до пунктів 1 та 2 частини 1 [статті 1 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI](#) примусове відчуження майна розуміється як «позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості; вилучення майна - позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [143].

Відповідно до частин 1, 2 статті 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI зазначається, що примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості [89].

Отже, однією із процедурних гарантій захисту майнових прав в умовах воєнного стану чи надзвичайної ситуації є встановлення законодавчої вимоги про попереднє повне відшкодування вартості такого майна. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи

надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI право на відшкодування вартості майна (далі - компенсація) у разі його примусового відчуження в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану мають юридичні особи комунальної і приватної форми власності та фізичні особи, у яких відчужені будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану або для відвернення чи ліквідації ситуацій, що стали причиною введення правового режиму надзвичайного стану, і відповідно їх правонаступники та спадкоємці [143]. Згідно ч. 2 ст. 10 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI компенсація за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного стану з наступним повним відшкодуванням його вартості здійснюється протягом п'яти наступних бюджетних періодів, правового режиму надзвичайного стану - протягом одного наступного бюджетного періоду після скасування правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за рахунок коштів державного бюджету [143].

Відповідно до ч.ч. 2-4 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI для отримання наступної повної компенсації за примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного стану майно його колишній власник або уповноважена ним особа після скасування правового режиму воєнного стану звертається до територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем відчуження майна із заявою, до якої додаються акт і документ, що містить висновок про вартість майна [143].

Для отримання наступної повної компенсації за примусово відчужене в умовах правового режиму надзвичайного стану майно його колишній власник або уповноважена ним особа після скасування правового режиму надзвичайного стану звертається до органу, що прийняв рішення про таке

відчуження, за місцем відчуження майна із заявою, до якої додаються акт і документ, що містить висновок про вартість майна.

Порядок розгляду заяв та здійснення виплат з метою наступної повної компенсації за примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану майно встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Аналіз вказаних положень Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI свідчить про те, що право особи на отримання наступної повної компенсації за примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного стану майно, зокрема технічне забезпечення нерозривно пов'язане із подією завершення правового режиму воєнного стану [44;89].

Суд у справі № 580/585/23 зазначає, що як станом на час звернення позивача до відповідачів із питанням виплати компенсації за примусово відчужений транспортний засіб, так і станом на час розгляду даної справи, в Україні продовжує діяти правовий режим воєнного стану, відтак події, що зумовили примусове відчуження авто, належного позивачеві, не завершилися.

Таким чином, у справі № 580/585/23 суд дійшов вірного висновку про те, що не було дотримано право особи на повне відшкодування вартості примусово вилученого транспортного засобу, що є фактом порушення майнових прав особи. [101].

Варто розглянути також питання правомірності постановки на спеціальний військовий облік транспортних засобів в умовах воєнного стану. До гарантій правомірності здійснення такої процедури відноситься регламентація на законодавчому рівні здійснення державної реєстрації та обліку, і зокрема, застосування положень ч. 3 ст. 34 Закону України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 року №3353-XII, згідно із якими державній реєстрації та обліку підлягають призначені для експлуатації на вулично-дорожній мережі загального користування транспортні засоби усіх типів: автомобілі, автобуси, мотоцикли всіх типів, марок і моделей, самохідні

машини, причепа та напівпричепа до них, мотоколяски, інші прирівняні до них транспортні засоби та мопеди, що використовуються на автомобільних дорогах державного значення [116].

Згідно ч. 6 ст. 34 Закону України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 року №3353-ХІІ для автоматизованого обліку транспортних засобів, що використовуються на вулично-дорожній мережі загального користування і підлягають державній або відомчій реєстрації, та відомостей про їх власників та належних користувачів ведеться Єдиний державний реєстр транспортних засобів, держателем якого є Міністерство внутрішніх справ України [116].

Відповідно до ч. 7-9 ст. 34 Закону України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 року №3353-ХІІ органи, які здійснюють відомчу реєстрацію транспортних засобів, що використовуються на вулично-дорожній мережі загального користування, після реєстрації (внесення змін у відомості про реєстрацію) транспортного засобу невідкладно подають відомості про нього до Міністерства внутрішніх справ України для внесення їх до Єдиного державного реєстру [116].

Відомчу реєстрацію та облік транспортних засобів які належать військовим частинам, об'єднанням чи організаціям, що входять до складу Збройних Сил України здійснює уповноважений орган Міністерства оборони України [85].

Порядок здійснення відомчої реєстрації та ведення обліку транспортних засобів визначається Кабінетом Міністрів України [125]. Для ведення відомчого обліку зареєстрованих транспортних засобів відповідними органами, якими вони зареєстровані, створюються уніфіковані автоматизовані електронно-облікові системи. Відомості відомчого обліку щодо зазначених транспортних засобів є складовою частиною Єдиного державного реєстру. У разі наявності будь-яких обтяжень, реєстрація (перереєстрація) транспортних засобів здійснюється виключно за умови надання згоди на це обтяжувачем (обтяжувачами).

Відповідно до п. 2 Порядку відомчої реєстрації та ведення обліку великотоннажних та інших технологічних транспортних засобів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 січня 2010 р. № 8, реєстрація транспортного засобу Збройних Сил (далі - транспортний засіб) полягає у здійсненні комплексу заходів, пов'язаних з перевіркою відповідних документів, закріпленням номерного знака, звіркою і у разі потреби дослідженням ідентифікаційних номерів складових частин (кузова, шасі, рами, двигуна), оглядом транспортного засобу, оформленням і видачею реєстраційного документа - технічного талона транспортного засобу Збройних Сил (далі - технічний талон), зразок якого затверджено [постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.1992 № 47](#) [120].

Пунктом 3 Порядку відомчої реєстрації та ведення обліку великотоннажних та інших технологічних транспортних засобів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 січня 2010 р. № 8, передбачено, що реєстрація транспортних засобів, ведення обліку зареєстрованих транспортних засобів та зняття їх з обліку здійснюється уповноваженим органом Міноборони - військовою інспекцією безпеки дорожнього руху Військової служби правопорядку у Збройних Силах та її структурними підрозділами (далі - підрозділи військової інспекції безпеки дорожнього руху) [125].

Відповідно до п. 7 Порядку відомчої реєстрації та ведення обліку великотоннажних та інших технологічних транспортних засобів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 січня 2010 р. № 8 перша реєстрація транспортного засобу у Збройних Силах здійснюється за умови надання в установленому Міноборони порядку до Управління безпеки дорожнього руху (Головної військової інспекції безпеки дорожнього руху) Головного управління Військової Служби правопорядку Збройних Сил (далі - Головна військова інспекція безпеки дорожнього руху) встановленого переліку документів [125].

Головна військова інспекція безпеки дорожнього руху дає дозвіл на здійснення першої реєстрації транспортного засобу на підставі поданих документів після їх перевірки територіальним органом з надання сервісних послуг МВС за автоматизованими базами даних зареєстрованих та розшукуваних правоохоронними органами транспортних засобів у порядку, встановленому спільним наказом Міноборони і МВС [126].

Начальник підрозділу військової інспекції безпеки дорожнього руху на підставі дозволу Головної військової інспекції безпеки дорожнього руху робить у графі "Група експлуатації" у технічному талоні запис: "Дозвіл на першу реєстрацію" із зазначенням дати видачі і номера дозволу, який засвідчує підписом, що скріплюється печаткою.

Згідно п. 8 Порядку відомчої реєстрації та ведення обліку великотоннажних та інших технологічних транспортних засобів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 січня 2010 р. № 8 реєстрація транспортного засобу здійснюється протягом 10 діб після його надходження на підставі заяви командира військової частини, яка подається до підрозділу військової інспекції безпеки дорожнього руху відповідної зони його діяльності за місцем дислокації військової частини [125].

Згідно п.п. 13-14 Порядку відомчої реєстрації та ведення обліку великотоннажних та інших технологічних транспортних засобів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 січня 2010 р. № 8 , [125] на транспортний засіб, зареєстрований підрозділом військової інспекції безпеки дорожнього руху, видається технічний талон.

Інформація про транспортні засоби військових частин, що зареєстровані підрозділами військової інспекції безпеки дорожнього руху, вноситься до бази даних уніфікованої електронно-облікової системи Збройних Сил у порядку, визначеному Міноборони [127].

Інформація про реєстрацію (внесення змін у відомості про реєстрацію) транспортного засобу невідкладно подається Головною військовою інспекцією безпеки дорожнього руху територіальному органу з надання

сервісних послуг МВС для внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру [127].

Отже, наведений процедурний порядок свідчить про встановлення доволі детальної регламентації процедури постановки на спеціальний військовий облік транспортного засобу, що є підставою для висновку, що у такий спосіб створюються передумови для мінімізації корупційних проявів та зловживань владою з боку представників та посадових осіб Міністерства оборони України, а також посадових осіб територіальних центрів комплектування. Аналіз зазначених положень вказує на те, що реєстрації транспортних засобів за структурними підрозділами Збройних Сил України передують здійснення комплексу заходів, зокрема, подання структурним підрозділом Збройних Сил України, до відання якого передано транспортного засобу, переліку документів до Управління безпеки дорожнього руху Головного управління Військової Служби правопорядку, яка дає дозвіл на здійснення першої реєстрації транспортного засобу, після чого реєстрація транспортного засобу здійснюється військовою інспекцією безпеки дорожнього руху Військової служби правопорядку.

Висновки до розділу 1

У першому розділі вирішено наукове завдання із здійснення загальної характеристики захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів. В межах першого розділу вирішені завдання із встановлення поняття та сутності категорії «спеціальні правові режими»; здійснено класифікацію спеціальних правових режимів; охарактеризовано право власності громадян України як об'єкту відносин в умовах спеціальних правових режимів; описано систему гарантій захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів. Досягнення визначених цілей та завдань дозволило обґрунтувати такі висновки.

1. Визначено, що категорія «правовий режим» відноситься до складних, багаторівневих юридичних конструкцій, які не можуть бути однозначно оцінені лише з позиції адміністративного права та процесу.

Обґрунтовано, що режим складається із певних принципів, нормативних вимог, адміністративних процедур, впровадження яких здатно досягти певної мети, у якій є зацікавленим суб'єкт (чи суб'єкти). Визначено, що правовий режим завжди пов'язується з певною сферою суспільних правовідносин, а отже, для правового режиму притаманні всі ознаки, що їх характеризують – унормування актами чинного законодавства, закріплення санкцій за недотримання встановлених обмежень, створення системи гарантій належності дотримання прав і свобод людини у певних умовах режиму.

На підставі узагальнення наявних підходів до розуміння категорії «режим» однозначно, зроблено висновок про неоднозначність встановлення її сутності, що вимагає врахування певного контексту реалізації тих чи інших нормативних регуляторів.

Встановлено, що у чинному законодавстві України категорія «режим» використовується найчастіше як визначення змісту певної сукупності безпекових стандартів та вимог. Визначено, що застосування категорії «правовий режим» має визначатися через порядок використання об'єктів права власності, дотримання вимог національної безпеки, режиму державного кордону.

Серед системи режимів здійснення майнових прав в спеціальних адміністративних умовах виокремлено: здійснення речових прав на житло; здійснення речових прав на транспортний засіб; володіння та користування майном публічних установ на праві оперативного управління; володіння та користування майном осіб на праві повного господарського відання.

Обґрунтовано, що спеціальний правовий режим в межах адміністративно-правового регулювання має розумітися у встановленні сутності взаємодії населення та держави задля забезпечення вимог

національної безпеки, безпеки суверенітету, економічної безпеки тощо, що визначаються певною сукупністю методів імперативного впливу, та формуються під впливом обставин, задля яких вони встановлюються та ними трансформуються.

Зроблено висновок, що застосування спеціальних правових режимів в адміністративному праві переслідує безпосередньо усунення чи мінімізацію зовнішніх та внутрішніх загроз цілісності території держави, її економічній, екологічній безпеці, безпеці громадян та об'єктів відносин.

Визначено, що розуміння категорій «правовий режим», «спеціальний правовий режим», «адміністративно-правовий режим» зводиться до його розуміння, як: сукупності методів та способів впливу на об'єкт взаємодії людини, суспільства та держави; домінування засад імперативності втручання владного суб'єкта до сфери правовідносин; спрямування на забезпечення цілей та функцій із дотримання вимог національної безпеки та охорони громадського порядку.

До особливостей спеціальних режимів у сфері адміністративно-правових відносин віднесено: особливий суб'єктний склад взаємодії, що виникає між людиною, суспільством та державою, що полягає в участі владного суб'єкта у таких взаємовідносинах, що встановлюються, змінюються та припиняються в умовах спеціальних правових режимів; спеціальна функціональна мета; історико-соціальний та політичний аспекти установа.

Встановлено, що структурно адміністративно-правовий режим складається із : нормативно-правових положень чинного законодавства; підстав застосування, якими є сукупність фактичних та юридичних обставин; прав та обов'язків учасників правовідносин; проявів форм та методів правозастосування; суб'єктів та об'єктів взаємодії суб'єктів; методів та способів налагодження взаємозв'язку між конкретними видами суб'єктів із об'єктами; обсягу гарантій успішності дії стандартів режиму, що передусім має визначатися через застосування механізму юридичної відповідальності;

об'єкт як сфера впливу режиму, середовище та обсяг прав і обов'язків, що виникають між суб'єктами правовідносин; функціональне спрямування його встановлення; гарантування вимог економічної та екологічної сталості відносин розвитку країни та територіальної громади; принципи нормативного регулювання; адміністративно-правовий інструментарій.

Визначено, що реалізація спеціальних правових режимів відбувається на відповідних рівнях, де виділяється : рівень формування нормативних положень; визначення необхідних засобів регулювання; реалізація процедури регулювання відносин; формування правової поведінки владного та зобов'язаного суб'єктів.

Обґрунтовано, що під спеціальним правовим режимом має розумітися сукупність засобів, методів, способів та настанов, впровадження яких здійснюється із переслідуванням мети забезпечення вимог національної безпеки, панування громадського правопорядку, законності, дотримання стандартів екологічної безпеки та економічної безпеки, що є складовою державного суверенітету країни, її цілісності, та досягається в процесі застосування певних обмежувальних адміністративних процедур з боку владних суб'єктів, що визначається ситуативністю впливу та історичною обумовленістю відповідних процесів регулювання, реалізації та застосування.

2. Встановлено, що спеціальний правовий режим трактується : як законність; як певний нормативний порядок; як сукупність проваджень, що встановлюють зміст суспільних правовідносин та гарантують захист прав та свобод людини, її інтересів.

Визначено, що розуміння правового режиму в сучасних реаліях базується на дослідженні внутрішніх взаємообумовлюючих зв'язків між його елементами та структурними характеристиками.

Здійснено класифікацію спеціальних правових режимів за такими критеріями: правова природа (матеріально-правові та процесуально-правові режими); юридичний зміст (податково-правовий режим, митно-правовий режим, режим обігу валютних та грошових цінностей, режим використання

об'єктів енергетики тощо); функціональне спрямування (режими регулятивного впливу; режими охоронного впливу); територія дії спеціального режиму (загальнодержавний (або загальнонаціональний), регіональний, місцевий, об'єктовий чи локальний режими); час дії (постійно діючі, тимчасово діючі, та ситуативні режими, дія яких пов'язується із настанням певної події); ступінь обмеження прав і свобод людини (загальні та спеціальні режими); функціонування окремих об'єктів (режим територій природо-заповідного фонду; режим ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, пам'яток природи, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва); характер діяльності (режим оперативно-розшукової діяльності, режиму здійснення туристичної діяльності, режим польотів тощо); ступінь зовнішньої та внутрішньої небезпеки (режими, коли захищається державна цілісність та кордон; режими, коли захищається громадський порядок; режими, коли захищається громадська безпека); форми реалізації (пільгові та обмежувальні правові режими); ціль запровадження (забезпечення стабільності держави; забезпечення вимог екологічної безпеки; забезпечення оперативного управління майном тощо).

Обґрунтовано доцільність здійснення класифікації спеціальних адміністративних режимів за такими критеріям, як : предмет нормативного регулювання (режим оподаткування діяльності суб'єктів господарювання; режим справляння податку на нерухоме майно; режим транспортної системи тощо); метод нормативного регулювання.

3. У підрозділі 1.3. охарактеризовано право власності громадян України як об'єкта відносин в умовах спеціальних правових режимів

Визначено, що об'єктивне розуміння права власності має походити від встановлення кола суспільних відношень, що розуміються як певна верифікація сировини, предметів, речей, що складають оточення людини, особи, і спрямовані на досягнення позитивних сприятливих результатів їх подальшого використання.

Аргументовано, що суб'єктивне розуміння права власності має пов'язуватись із нормативним закріпленням можливостей щодо створення шляхів для юридичної чи фізичної особи у володінні, користуванні чи розпорядженні благами, які їй надані.

Зроблено висновок, що власність є базисом для формування громадянського суспільства та правової держави не лише в Україні, але і в інших країнах.

Наголошено, що здійснення права власності не може перешкоджати дотриманню вимог та стандартів функціонування суспільства в цілому, і зокрема, «не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству»; є матеріальною основою громадянського суспільства, є мірою свободи особи в державі. Наголошено, що участь держави у здійсненні управлінського нормативного впливу на сферу права власності визначається через сукупність застосування імперативного методу втручання. Належна реалізація режиму права власності характеризується широкими міжгалузевими зв'язками відповідних елементів, що визначає комплексний характер таких правовідносин.

Режим права власності залежно від характеристики об'єктів взаємодії правовідносин поділено на : режим нерухомого майна; режим майна публічних установ; режим майна приватних установ; режим майна державного підприємства; режим майна казенного підприємства; режим майна об'єкта оборони; тощо.

Встановлено, що підставами для виникнення права власності є: укладення правочинів та договорів, як їх різновидів; ухвалення управлінського рішення, що відноситься до системи юридичних фактів, настання яких призводить до виникнення, зміни чи припинення правовідношення; створення нової речі або переробка майна, що вже втратило цінність для інших учасників правовідносин; унаслідок учинення делікту (порушення правових положень законодавства) під час здійснення господарської (підприємницької) діяльності; чи інших обставин.

Підкреслено, що відповідно до чинного законодавства розуміння зміни правового режиму майна суб'єкта господарської діяльності має відображати наявність суттєвих змін встановлених вимог, які формуються на етапі придбання майна, його подальшого використання в процесі господарської діяльності, вибуття, трансформації спеціальних правил майнового обліку та бухгалтерського аудиту тощо. Встановлено, що режим майна, що використовується для потреб оборони, регламентується спеціальною нормативно-правовою базою (Законами України «Про Збройні Сили України»; «Про оборону України»; «Про правовий режим майна у Збройних Силах України»; «Про національну безпеку України»; «Про оборонні закупівлі»; «Про державну підтримку підприємств науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боєприпаси, їх елементи та вироби спецхімії»; указами Президента України (Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 січня 2024 року "Про затвердження Положення про Державний реєстр санкцій"»)[154]; постановами Кабінету Міністрів України («Деякі питання підвищення обороноздатності держави на період воєнного стану в Україні» від 29 грудня 2023 р. № 1415[26], а також наказів Міністерства оборони України – зокрема, наказ Міністерства оборони України від 17.08.2017 № 440 «Про затвердження Інструкції з обліку військового майна у Збройних Силах України»).

Встановлено, що військовим майном є «державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України. Визначено, що уповноваженим суб'єктом на здійснення функцій управління майном, що використовується для потреб оборони та національної безпеки відповідно до чинного законодавства України є Міністерство оборони України як центральний орган управління Збройних Сил України, що здійснює відповідно до закону управління військовим майном, у тому числі закріплює військове майно за військовими частинами (у разі їх формування, переформування), приймає рішення щодо перерозподілу

цього майна між військовими частинами Збройних Сил України, в тому числі у разі їх розформування. За рішенням Кабінету Міністрів України Міністерство оборони України здійснює управління корпоративними правами, примусово відчуженими в умовах правового режиму воєнного стану, відповідно до законодавства з питань управління об'єктами державної власності, крім активів у вигляді акцій/паїв банку, акцій або частки у статутному (складеному) капіталі небанківської фінансової установи та особи, яка не є фінансовою установою, але має право надавати окремі фінансові послуги, державне регулювання та нагляд за діяльністю якої здійснює Національний банк України. Кабінет Міністрів України може визначити інший орган управління такими корпоративними правами.

Визначено, що на військове майно встановлюється режим права оперативного управління, що відбувається з моменту надходження майна до Збройних Сил України і закріплення його за військовою частиною Збройних Сил України.

Визначено, що до військового майна також належать акції в статутному капіталі юридичних осіб, примусово відчужені в умовах правового режиму воєнного стану та передані в управління Міністерству оборони України з моменту проведення в системі депозитарного обліку депозитарних операцій щодо примусового відчуження таких акцій у власність держави.

Наголошено, що режим військового майна забезпечується нормативно закріпленою вимогою здійснення його інвентаризації задля забезпечення постійного державного контролю за наявністю, якісним станом і ефективністю використання військового майна, закріпленого за військовими частинами Збройних Сил України.

Встановлено, що режим оперативного управління, який встановлюється для військового майна, допускає здійснення процедури його відчуження, у разі наявності такої потреби, що має здійснюватися Міністерством оборони України через уповноважені Кабінетом Міністрів України підприємства та організації, визначені ним за результатами тендеру, після його списання.

Рішення про відчуження військового майна, що є придатним для подальшого використання, але не знаходить застосування у повсякденній діяльності військ, надлишкового майна, а також цілісних майнових комплексів та іншого нерухомого майна приймає Кабінет Міністрів України за поданням Міністерства оборони України.

Наголошено, що встановлення режиму права власності як певного речового права має здійснюватися задля досягнення певної стратегічно важливої мети для держави та суспільства, має відображатися на задоволенні публічного інтересу. Підкреслено, що у разі відсутності стратегічно важливою мети для розвитку та функціонування держави та громадянського суспільства є свідченням відсутності нормативної необхідності регламентації спеціального режиму використання майна, але при цьому є свідченням наявності цивільно-правових чи господарсько-правових відносин.

4. У підрозділі 1.4 досліджено гарантії захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів.

Підкреслено, що коло гарантій захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів передусім пов'язується із детальною регламентацією адміністративних процедур, реалізація яких пов'язується із обмеженням речових прав особи.

Визначено, що система гарантій захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів складається із: гарантій забезпечення захисту права приватної власності в умовах примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності; право звернення до суду із оскарження рішень про обмеження у реалізації майнових прав особою; процедури взяття на спеціальний державний облік та специфіку державної реєстрації майна, що змінило порядок його використання в умовах спеціальних адміністративних режимів.

Обґрунтовано доцільність законодавчого закріплення вимоги ухвалення рішення про примусове вилучення майна у зв'язку із суспільними потребами, що має здійснюватися виключно у судовому порядку, як право,

яке передбачено нормою Конституції України, як норми прямої дії, що вимагає внесення змін до КАС України у частині регламентації особливостей таких судових проваджень, де основним пріоритетом має визнаватися пріоритет оперативного задоволення публічного інтересу, що домінує в умовах спеціальних правових режимів в цілому, і зокрема, в умовах воєнного стану, і визначає стратегію функціонування держави та суспільства.

Обґрунтовано необхідність внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо нормативного доопрацювання у частині встановлення переліку обставин, що свідчать про порушення вимог спеціального адміністративного режиму воєнного стану.

Наголошено, що здійснення процедур відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності має розглядатися як виключні підстави, адже як було встановлено право приватної власності є базисом для суспільного розвитку та державотворення.

Обґрунтовано доцільність перегляду змісту статті 3 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», де важливим є встановити коло гарантій належного захисту права приватної власності особи у частині, по-перше, відплатності відчуження майна чи надання еквіваленту його надання; по-друге, щодо встановлення вимоги із збереження стратегічної цілі, задля якої відбувається вилучення земельної ділянки.

На підставі огляду національної судової практики зроблено висновок, що застосування гарантій захисту майнових прав та інтересів особи в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів в цілому, і зокрема, режиму воєнного стану вимагає встановлення взаємозв'язку між особою, що видала індивідуальний адміністративний акт, та особою, права якої в наслідок дії якого можуть бути прямо чи опосередковано порушено, де взаємозв'язок має визначатися як безпосереднє здійснення відносно підвладного суб'єкта публічно-управлінських функцій.

Висновки та положення, визначені у першому розділі дисертації, оприлюднені та апробовані у таких наукових працях, як: [58-65].

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХИСТУ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

2.1 Суб'єкти захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства

Право на ефективний засіб захисту прав і свобод закріплено статтею 8 Загальної декларації прав людини, в якій передбачено кожній людині право на поновлення порушених прав компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, гарантованих Конституцією або законом [28].

Статтею 55 Конституції України визначено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному громадянину гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, інших громадян [50].

Конституція України гарантує кожному захист його прав і свобод в межах кримінального, адміністративного, господарського, цивільного, конституційного судочинства України. І ніхто не може обмежувати право на судовий захист, так як це суперечить принципу рівності усіх перед законом [102].

Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

Відповідно до позиції Конституційного Суду України, згідно частини другої статті 55 Конституції України кожному гарантується право на

оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Конституція України, таким чином, надає громадянам право безпосередньо звертатися до суду із скаргою на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (абзац перший пункту 9 мотивувальної частини) [166].

Крім того ч. 1 ст. 5 КАС України гарантовано, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист шляхом:

1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень;

2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень;

3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій;

4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії;

5) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень;

б) прийняття судом одного з рішень, зазначених у пунктах 1-4 цієї частини та стягнення з відповідача - суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю [44].

Отже, в Україні розроблена система правових актів, яка формує систему адміністративного правосуддя та містить найбільш загальні та важливі адміністративно-правові норми, включаючи акти Верховної Ради, Президента України та Кабінету Міністрів України.

Адміністративно-процесуальне право має вирішальне значення для захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. Зокрема його положення регулюють питання, пов'язані з адміністративним провадженням та забезпечують ефективний механізм захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Варто вказати, що до суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства доцільно віднести всіх учасників захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, зокрема: фізичні та юридичні особи, суб'єкти владних повноважень тощо. Так, згідно ч. 4 ст. 5 КАС України, суб'єкти владних повноважень мають право звернутися до адміністративного суду виключно у випадках, визначених Конституцією та законами України [44].

Доцільно зазначити, що до правовідносин, які складаються щодо здійснення адміністративного судочинства адміністративними судами, залучаються суб'єкти права, які мають різну організаційно-правову форму, процесуальні повноваження й власну мету участі в адміністративному процесі. Такі суб'єкти є учасниками адміністративного (судового) процесу:

- учасники справи (сторони, треті особи) (ст. 42 КАС України);
- органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (ч. 2 ст. 42, ст. 53 КАС України);
- представники (ст. 55 КАС України);
- інші учасники адміністративного процесу (помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст) (ст.ст. 61–71 КАС України) [44].

Очевидно, що адміністративний суд до переліку учасників адміністративного процесу не належить, оскільки він наділений відмінним від цих учасників обсягом процесуальних повноважень і виконує в

адміністративному процесі особливі завдання – захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень суб'єктів владних повноважень (ч. 1 ст. 2 КАС України).

Слід акцентувати увагу на тому, що термін «суб'єкт» у КАС України законодавець вживає виключно відносно визначення суб'єкта владних повноважень - орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень (п.7 ст. 3 КАС України [44]).

Саме тому у наукових колах можна зустріти підхід, згідно якого поняття «суб'єкт» та «учасник» ототожнюються. Зокрема, «учасник» розглядається, як суб'єкт з особливою спеціальною процесуальною правоздатністю, яку визнає держава у спеціальному порядку [6, с. 110].

У словниковій літературі «суб'єкт» визначається, як істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності; особа, якій належить активна роль у певному процесі [15, с. 879], тоді як «учасник» – це той, хто бере участь у чому-небудь, входить до складу групи осіб [15, с. 991].

Більше того у спеціальній літературі пропонуються різні класифікації суб'єктів адміністративного судочинства. На наш погляд, найбільш обгрунтовано, доцільно визнати класифікацію, згідно якої суб'єкти адміністративного судочинства мають бути об'єднані у такі групи, як: суб'єкти здійснення адміністративного процесу (лідуючі, провідні); суб'єкти, що мають особистий інтерес; суб'єкти, що сприяють досягненню мети адміністративного процесу [21].

Таким чином адміністративний суд доцільно визнати суб'єктом захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Система адміністративних судів в Україні складається з Верховного Суду, апеляційних судів та окружних адміністративних судів. Завданням

адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [44].

Крім того проаналізувавши норми Кодексу адміністративного судочинства України, можна зробити висновок, що існують такі суб'єкти, які хоча й не були учасниками адміністративного процесу, але долучаються до нього:

1) заінтересовані особи, щодо яких застосовано або буде застосовано нормативно-правовий акт, який оскаржується в адміністративному суді (ч.ч. 2, 7 ст. 264 КАС України);

2) особи, які не брали участі у справі, якщо апеляційний адміністративний суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки (ст.ст. 293, 302 КАС України);

3) особи, які не брали участі у справі, якщо суд касаційної інстанції вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки (ст.ст. 328, 336 КАС України);

4) фахівці Науково-консультативної ради при Верховному Суді щодо підготовки наукового висновку щодо застосування норми права, питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати (ст. 347 КАС України).

Отже, в адміністративному процесі, крім адміністративного суду, який розглядає і вирішує адміністративну справу, також можуть бути присутні:

1) учасники адміністративної справи (ст. 42 КАС України);

2) представники сторони, третьої особи в адміністративній справі, особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, законні представники (ст.ст. 55, 56 КАС України);

3) інші учасники адміністративного процесу (ст.ст. 61–71 КАС України);

4) суб'єкти, які не були учасниками адміністративного процесу, але долучаються до нього (ч. 7 ст. 264, ст.ст. 293, 302, 328, 336, 347 КАС України).

Отже, критеріями класифікації учасників адміністративного процесу є мета та роль їх участі у процесі, а саме:

- обов'язок здійснювати повноваження в адміністративному процесі; такий обов'язок виконується органами та особами, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, представником, іншими учасниками адміністративного процесу (помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст);

- захист власних суб'єктивних прав, свобод, інтересів; такий захист здійснюють сторони, треті особи;

- захист суб'єктивних прав, свобод, інтересів інших осіб; такий захист здійснюють представники сторін і третіх осіб, органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб;

- забезпечення розгляду і вирішення адміністративної справи – помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст.

Відповідно до цих критеріїв учасники адміністративного процесу можуть бути поділені на такі групи (види):

1) учасники адміністративної справи (ст. 42 КАС України):

- сторони – позивач, відповідач (ст. 46 КАС України);

- треті особи (ст. 49 КАС України);

- органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (ст. 53 КАС України);

2) представники (ст.ст. 55, 56 КАС України);

3) інші учасники адміністративного процесу (ст. 61 КАС України):

- помічник судді (ст. 62 КАС України);

- секретар судового засідання (ст. 63 КАС України);

- судовий розпорядник (ст. 64 КАС України);

- свідок (ст. 65 КАС України);
- експерт (ст. 68 КАС України);
- експерт з питань права (ст. 69 КАС України);
- перекладач (ст. 71 КАС України);
- спеціаліст (ст. 70 КАС України);

4) суб'єкти, які не були учасниками адміністративного процесу, але долучаються до нього:

- заінтересовані особи, щодо яких застосовано або буде застосовано нормативно-правовий акт, який оскаржується в адміністративному суді (ч. 7 ст. 264 КАС України);

- особи, які не брали участі у справі, якщо апеляційний адміністративний суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки (ст.ст. 293, 302 КАС України);

- особи, які не брали участі у справі, якщо суд касаційної інстанції вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки (ст.ст. 328, 336 КАС України);

- фахівці Науково-консультативної ради при Верховному Суді щодо підготовки наукового висновку щодо застосування норми права, питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати (ст. 347 КАС України).

Отже, адміністративне судочинство характеризується широким колом різноманітних суб'єктів – учасників адміністративно-судочинних відносин. Відповідно до них доцільно віднести й суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. Учасники справи (сторони, треті особи), за винятком органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, – беруть участь у розгляді та вирішенні адміністративної справи у зв'язку із захистом власних суб'єктивних прав, свобод, інтересів. Сторонами в адміністративному процесі є позивач і відповідач (ч. 1 ст. 46 КАС України [44]).

Варто вказати, що ст. 19 КАС України визначає справи, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів. Враховуючи те, що за сучасних умов держава дедалі активніше втручається у приватні відносини задля захисту та забезпечення прав власника.

Критеріями віднесення справи до справ адміністративної юрисдикції традиційно визначають:

- 1) наявність спору про право;
- 2) суб'єктний склад публічно-правових відносин, що характеризується участю суб'єкта владних повноважень;
- 3) публічно-правовий характер відносин, щодо яких склався спір;
- 4) наявність публічного інтересу [7].

Одним з основоположних стало питання підсудності спорів щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. ВП ВС при визначенні юрисдикції суду вже напрацювала відповідні методологічні підходи, тобто виходить із певних загальних критеріїв, сформованих у процесі вирішення спорів.

Зокрема, Пленум Вищого адміністративного суду України вказав, що, визначаючи юрисдикцію адміністративних судів, суди мають враховувати, що Кодекс адміністративного судочинства України, встановлює такі правила відмежування адміністративної юрисдикції від інших видів юрисдикції:

- понятійно–функціональне, тобто визначення адміністративної справи, подане у п. 1 ч. 1 ст. 3 КАС України;
- визначення видів публічних правовідносин (управлінські правовідносини та правовідносини, пов'язані з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень), зазначених у ч. 1 ст. 17 КАС України;
- встановлення переліку публічно–правових спорів, що підпадають під юрисдикцію адміністративних судів (ч. 2 ст. 17 КАС України);
- встановлення переліку публічно–правових справ, що не належать до предмета адміністративної юрисдикції (ч. 3 ст. 17 КАС України) [34].

Зокрема питання вилучення майна в умовах воєнного стану також стало одним з основоположних питань щодо підсудності спорів про вилучення майна в умовах воєнного стану, оскільки такі спори безпосередньо стосуються захисту права власності громадян., оскільки у справах щодо оскарження рішень про реквізицію наявний як публічно правовий елемент, а саме розпорядження військового командування як акт суб'єкта владних повноважень, так і приватно-правовий, оскільки такі спори безпосередньо стосуються захисту права власності громадян [66].

Варто вказати, що відповідаючи на питання підсудності Верховний суд зазначає, що спір має приватноправовий характер, якщо він обумовлений порушенням або загрозою порушення приватного права чи інтересу конкретного суб'єкта, що підлягає захисту у спосіб, передбачений законодавством для сфери приватноправових відносин, навіть якщо до порушення приватного права чи інтересу призвели управлінські дії суб'єктів владних повноважень. Якщо в результаті прийняття рішення суб'єктом владних повноважень особа набуває чи втрачає речове право на об'єкт нерухомого майна, то спір стосується права цивільного і підлягає розгляду в порядку цивільного чи господарського судочинства залежно від суб'єктного складу сторін спору. Отже, спір, що виник між сторонами, стосується майнових прав позивачів, не зважаючи на те, що виник у площині публічного інтересу [84].

Доцільно зазначити, що про сутність публічно–правових відносин свідчать їх ознаки[8]:

– правовідносини вважатимуться публічними, якщо вони, припинивши своє існування, згодом, у необмеженій кількості, такої ж якості і змісту, з тим самим об'єктом, з тими ж або будь–якими іншими суб'єктами можуть виникнути повторно. Характеризує публічно–правові відносини їх необмежена подібно–повторюваність тими ж або іншими суб'єктами, можливість залучення або вступ до відносин одного виду невизначено широкого кола суб'єктів, публічні відносини одного певного виду,

суб'єктного складу й змісту можуть виникати незчисленну кількість разів (найбільш показовим прикладом таких правовідносини може бути діяльність апарату органу державної влади. Щодня державний службовець здійснює повноваження, пов'язані з виконанням службових обов'язків: розгляд звернень громадян, складання та видача документів, проведення перевірок, здійснення адміністративного нагляду, державна реєстрація, застосування заходів адміністративного примусу тощо). Натомість приватні правовідносини – це переважно відносини унікальні, рідкісні, виняткові, особливі, неповторювані. Виникнувши одного разу за участю певних суб'єктів з приводу конкретного об'єкта, вдруге на законних підставах ці відносини більше не утворюватимуться. Справді, договір купівлі–продажу щодо конкретного предмета між одними і тими самими особами декілька разів практично ніколи не укладається. Про унікальність приватних правовідносин (зокрема договору купівлі–продажу) свідчать умови виникнення, предмет цих відносин, форма їх здійснення;

– через правовідносини здійснюються права та обов'язки (повноваження) суб'єктів права, а отже, одним із основних чинників визнання правовідносин публічними є якість цих повноважень. Те право, яке належить приватній особі як члену родини і господареві, є правом цивільним (приватним); право, що належить державі й впливає з поняття про державу як політичний союз, є правом публічним[178];

– у публічно–правових відносинах можуть здійснюватися функції управління, методи державного управління (публічного адміністрування). Окремим методам управління властивий державно–владний характер, бо держава – єдиний юридичний інститут легалізованого примусу щодо всього суспільства. «Адміністративним установам і агентам влади, – писав В. В. Івановський, – належать доволі суттєві права щодо приватних осіб, адміністрація може вживати різного роду примусові заходи» [47];

– у публічно–правових відносинах реалізується державне регулювання, тобто здійснення уповноваженими суб'єктами на основі чинного

законодавства державно–владного впливу на суспільні відносини у формі встановлення одночасно допустимих, декількох альтернативних правил поведінки з метою забезпечення здійснення індивідуально–конкретних, суспільних та державних інтересів;

– публічно–правові відносини, які є предметом дослідження в адміністративному суді, – це завжди суспільні відносини, врегульовані нормами публічного права, основною ідеєю якого є забезпечення гармонії та згоди у суспільстві, балансу інтересів особистості, колективів, спільнот і суспільства в цілому, стабільності держави та її інститутів, стійкості основ економічного та соціального розвитку.

Отже, будь-які публічно-правові відносини є соціальними зв'язками, в яких суб'єкти цих відносин через взаємні поступки намагаються здійснити як власний суб'єктивний, так і загальний, суспільно–державний правовий інтерес;

– публічно-правові відносини виникають і поширюються у суспільстві в цілому або у його значній частині;

– у публічно-правових відносинах виконується правовий обов'язок для досягнення одного із зазначених завдань:

1) сприяння в реалізації та захисті суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів;

2) задоволення або досягнення суспільно-державних законних інтересів;

3) виконання покладених на конкретний орган публічних (державних, суспільних) завдань і функцій;

4) здійснення допоміжних функцій публічного характеру, спрямованих на забезпечення нормального виконання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами основних завдань.

Зокрема у справі №707/1298/22 позивач просив суд [92]:

– визнати недійсним та скасувати акт про примусове відчуження або вилучення майна від 01 травня 2022 року № 107/01/13-13-05;

– витребувати у військової частини НОМЕР_1 Національної гвардії України та передати йому протягом не більше одного місяця з дня набрання рішенням законної сили транспортний засіб марки: Volkswagen, модель: PASSAT, 2015 року випуску, реєстраційний номер НОМЕР_3 .

Рішенням Придніпровського районного суду м. Черкаси від 25 листопада 2022 року у задоволенні позову відмовлено. Рішення районного суду мотивовано тим, що акт про примусове відчуження або вилучення майна не є рішенням військового командування. Скасування такого акта не призведе до відновлення порушеного права позивача, оскільки зазначений документ складено з метою підтвердження події примусового відчуження або вилучення майна, за наслідками якого виникло право держави на майно. Зазначений акт є підставою для компенсації позивачу вартості транспортного засобу за примусове відчуження майна.

Крім того, суд першої інстанції зазначив, що позовна вимога про скасування акта про примусове відчуження або вилучення майна, відповідно до якого у ОСОБА_1 вилучено належний йому на праві власності автомобіль, не може бути пред'явлена до військової частини НОМЕР_1 Національної гвардії України, оскільки відповідачем за цією вимогою повинен бути орган, який склав цей акт.

Вимоги про витребування автомобіля суд вважав похідними від попередніх вимог, тому дійшов висновку про відмову у їх задоволенні.

Постановою Черкаського апеляційного суду від 07 березня 2023 року апеляційну скаргу ОСОБА_1 задоволено частково. Рішення Придніпровського районного суду м. Черкаси від 25 листопада 2022 року скасовано, провадження у цій справі закрито, роз'яснено ОСОБА_1 , що з відповідним позовом він може звернутись до суду першої інстанції в порядку адміністративного судочинства.

Постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 13 вересня 2023 року касаційну скаргу ОСОБА_1 задоволено. Постанову Черкаського апеляційного суду від 07 березня 2023 року скасовано, справу направлено до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду (провадження № 61-4120 св 23).

Верховний Суд у цій справі вказав, що апеляційний суд не звернув уваги, що законодавець визначив юрисдикцію адміністративних судів з розгляду справ про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (статті 350, 351 ЦК України). Вирішення спорів щодо реквізиції чинним законодавством до адміністративного судочинства не віднесений, тому суд апеляційної інстанції зробив помилковий висновок про належність цього спору до адміністративної юрисдикції та наявність підстав для закриття провадження у справі [98].

Велика Палата Верховного Суду неодноразово висловлювала правові позиції щодо правил віднесення спорів до адміністративної юрисдикції, які полягають в наступному [30]:

«До компетенції адміністративних судів належать спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень, предметом яких є перевірка законності рішень, дій чи бездіяльності такого суб'єкта, прийнятих або вчинених ним при здійсненні владних управлінських функцій, крім спорів, для яких законом установлений інший порядок судового вирішення.

Публічно-правовий спір має особливий суб'єктний склад. Участь суб'єкта владних повноважень є обов'язковою ознакою для класифікації спору як публічно-правового. Однак сама по собі участь у спорі суб'єкта владних повноважень не дає підстав ототожнювати такий спір з публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції.

Під час визначення предметної юрисдикції справ суди повинні виходити із суті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа,

заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин у справі.

Визначальною ознакою справи адміністративної юрисдикції є суть (зміст, характер) спору. Публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин.

Водночас приватноправові відносини вирізняються наявністю майнового чи немайнового особистого інтересу учасника. Спір має приватноправовий характер, якщо він обумовлений порушенням або загрозою порушення приватного права чи інтересу, як правило, майнового, конкретного суб'єкта, що підлягає захисту в спосіб, передбачений законодавством для сфери приватноправових відносин, навіть якщо до порушення приватного права чи інтересу призвели управлінські дії суб'єкта владних повноважень [87].

Якщо порушення своїх прав особа вбачає у наслідках, що спричинені рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень, які вона вважає неправомірними, і ці наслідки призвели до виникнення, зміни чи припинення цивільних правовідносин, мають майновий характер або пов'язані з реалізацією особою майнових прав або особистих немайнових інтересів, то визнання незаконними (протиправними) таких рішень суб'єкта владних повноважень є способом захисту цивільних прав цієї особи» [35].

Зважаючи на те, що саме Велика Палата Верховного Суду є судом, уповноваженим вирішувати юрисдикційні спори, колегія суддів не має підстав не погодитися із запропонованим підходом.

У постанові від 29.05.2019 №815/4063/15 Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що правовідносини у сфері державної реєстрації виникають виключно між суб'єктом звернення за вчиненням реєстраційних дій як власником або володільцем майна та державним реєстратором як суб'єктом, уповноваженим на здійснення реєстраційних дій. При цьому правовідносини, які виникають між цими суб'єктами, носять публічний

характер, оскільки мають на меті підтвердження державою фактів виникнення, переходу або припинення прав на нерухоме майно [87].

Разом з тим, якщо внаслідок посвідчення набуття, переходу або припинення речового права особою шляхом вчинення певних реєстраційних дій на майно порушуються права та/або інтереси інших осіб публічного або приватного права, то правовідносини втрачають публічний характер.

Оскільки метою оскарження реєстраційних дій особою, яка вважає, що вчиненими стосовно власника або володільця майна реєстраційними діями порушено її права та/або інтереси, є припинення такого набутого речового права, то спір набуває приватноправового характеру.

Згідно із висновками Великої Палати Верховного Суду, викладеними у постанові від 04.09.2018 у справі №823/2042/16, якщо позивач не був заявником стосовно оскаржуваних ним реєстраційних дій, які були вчинені за заявою іншої особи, такий спір є спором про цивільне право незалежно від того, чи здійснено державну реєстрацію прав на нерухоме майно з дотриманням державним реєстратором вимог законодавства та чи заявляються, окрім вимог про скасування оспорюваного рішення, запису в державному реєстрі прав, вимоги про визнання недійсними правочинів, на підставі яких прийнято оспорюване рішення, здійснено оспорений запис [95].

Аналіз судових спорів щодо права власності в умовах дії воєнного стану показав, що формально такі спори доцільно поділити на такі категорії:

- 1) спори, що стосуються руйнування та пошкодження майна;
- 2) спори з суб'єктами владних повноважень, які мають право приймати рішення щодо примусового відчуження (у тому числі й мобілізації) майна фізичних та юридичних осіб, на підставі та у порядку визначеними діючим законодавством.

Зокрема до першого різновиду доцільно віднести спори щодо стягнення збитків. Варто вказати, що механізму стягнення збитків з відповідача ще не розроблено, проте, у справі № 428/11673/19 Верховний Суд вказав, що при розгляді справ Суд застосовує Конвенцію про захист прав

людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права [85].

Забороняється відмова у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини.

Підтримання юрисдикційного імунітету Російської Федерації позбавить позивача ефективного доступу до суду для захисту своїх прав, що є несумісним з положеннями пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Крім того, відповідно до прецедентної практики Європейського суду з прав людини «у випадках, коли застосування правила державного імунітету від юрисдикції обмежує здійснення права на доступ до суду, суд має встановити, чи обставини справи виправдовують таке обмеження» (*Sabeh El Leil v. France* (скарга N 34869/05), рішення від 29 червня 2011 року, § 51; *Oleynikov v. Russia* (скарга N 36703/04), рішення від 14 березня 2013 року, § 59).

Згідно з усталеною практикою ЄСПЛ, обмеження права на справедливий суд, зокрема шляхом застосування судового імунітету держави, є таким що відповідає пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод лише у разі, якщо таке обмеження: 1) переслідує законну мету, 2) є пропорційне меті, яка переслідується, та 3) не порушує самої сутності права на доступ до суду (*Ashingdane v the United Kingdom* (скарга N 8225/78), рішення від 28 травня 1985 року, § 57; *Oleynikov v. Russia* (скарга N 36703/04), рішення від 14 березня 2013 року, § 55; *Fogarty v. the United Kingdom* (скарга N 37112/97), рішення від 21 листопада 2001 року, § 33; *Cudak v. Lithuania* (скарга N 15869/02), рішення від 23 березня 2010 року, § 55) [103].

ЄСПЛ неодноразово визнавав, що “надання імунітету державі в ході цивільного судочинства переслідує законну мету дотримання міжнародного

права для сприяння ввічливості та добрих відносин між державами через повагу до суверенітету іншої держави” (Oleynikov v. Russia (скарга N 36703/04), рішення від 14 березня 2013 року, § 60; Cudak v. Lithuania (скарга N 15869/02), рішення від 29 червня 2011 року, § 52; Wallishauser v. Austria, (скарга N 156/04), рішення від 17 липня 2012 року, § 60).

Таким чином, у контексті наведеної практики ЄСПЛ, застосування судового імунітету Російської Федерації у справі за позовом про відшкодування шкоди повинно мати законну мету, зокрема сприяння ввічливості та добрих відносин між державами через дотримання міжнародного права. У той же час, збройна агресія проти України, здійснена Російською Федерацією в порушення основоположних принципів і норм міжнародного права, зокрема Статуту ООН, вчинені її збройними силами міжнародно-правові злочини в Україні виключають, з ініціативи Російської Федерації, питання ввічливості та добрих відносин між країнами [103].

Це позбавляє застосування судового імунітету Російської Федерації, що обмежує право позивача на справедливий суд, законної мети.

Відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ, «обмеження буде несумісне з пунктом 1 статті 6 Конвенції 1950 року, якщо ... не існує розумної пропорції між використовуваними засобами та метою, яка переслідується». Також, при розгляді питання про доступ до суду в контексті застосування юрисдикційного імунітету держави, «необхідно переконатися, що обмеження, що застосовуються, не обмежують і не скорочують доступ, що залишився особі, таким чином або такою мірою, що порушується сама сутність права [доступу до суду]» (Ashingdane v the United Kingdom (скарга N 8225/78), рішення від 28 травня 1985 року, § 57; Oleynikov v. Russia (скарга N 36703/04), рішення від 14 березня 2013 року, § 55). В іншому випадку, повне перешкоджання у розгляді справи, без будь-якої провини з боку позивача, буде суперечити пункту 1 статті 6 Конвенції 1950 року (McElhinney v. Ireland (скарга N 31253/96), рішення від 21 листопада 2001 року, Окрема думка Судді L. Лукейдіса).

Загальновідомо (тобто таке, що не потребує доказування - частина третя статті 82 ЦПК України), що Російська Федерація відкидає визнання будь-якої відповідальності за свою протиправну військову діяльність в Україні, включаючи не тільки повномасштабну збройну агресію, але і будь-яку участь своїх збройних сил у військових діях в Донецькій та Луганській областях з 2014 року. Не існує жодної розумної підстави припустити, що порушене право позивача, за захистом якого він звернувся до українського суду, могло би бути захищене шляхом подання позову до суду, в якому би Російська Федерація не користувалася судовим імунітетом, тобто до суду Російської Федерації.

Таким чином, звернення позивача до українського суду є єдиним розумно доступним засобом захисту права, позбавлення якого означало би позбавлення такого права взагалі, тобто заперечувало б саму сутність такого права.

При розгляді питання щодо застосування судового імунітету, Верховний Суд бере до уваги «загальні принципи, що лежать в основі прав людини та гуманітарного права та втілюють основні права, такі як право на ефективний спосіб захисту права, право на компенсацію збитків, понесених внаслідок порушень гуманітарного права, та право на захист від відмови у правосудді» (Окрема думка Судді Юсуфа до рішення Міжнародного Суду ООН (ICJ) у справі *Jurisdictional Immunities of the State* (ФРН проти Італії) від 03 лютого 2012 року, § 30.)

До другої категорії справ доцільно віднести спори щодо реквізиції та мобілізації майна. Зокрема Розділом III Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [137] закріплено повноваження Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері економічного розвитку, а також центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері економічного розвитку, Міністерства оборони України, а також інших центральних органів виконавчої влади та

інших державних органів, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, судових органів та органів прокуратури.

Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [143] визначено, що примусове відчуження або вилучення майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану здійснюється за рішенням військового командування, погодженим відповідно з органом військового управління, визначеним Міністерством оборони України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради, крім випадків, передбачених частиною третьою статті 4 Закону. Згідно ч. 1 ст. 5 Закону примусове відчуження або вилучення майна, необхідного для відвернення або ліквідації ситуацій, що стали причиною введення правового режиму надзвичайного стану, здійснюється за рішенням органу виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, військового командування, органу місцевого самоврядування, на яких відповідно до указу Президента України про введення правового режиму надзвичайного стану покладено здійснення заходів надзвичайного стану.

У справі № 480/4146/20 Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду [97], вказав, що пунктом 8 статті 19 КАС України передбачено що до юрисдикції адміністративних судів належать і спори щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності і спори щодо примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

Разом з тим Суд акцентував увагу, що статтею 267 КАС України особливості провадження передбачено лише для справ за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності.

Оскільки для справ щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності не передбачено особливостей провадження, в тому числі щодо їх розгляду та вирішення апеляційним адміністративним судом, а тому такі справи підлягають розгляду та вирішенню в загальному порядку окружним адміністративним судом за загальними правилами інстанційної та територіальної юрисдикції [77].

За правилами пункту 5 частини 1 статті 315 КАС України за наслідками розгляду апеляційної скарги на судові рішення суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право скасувати судові рішення і направити справу для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю.

Відповідно до частини першої статті 318 КАС України рішення суду підлягає скасуванню з направленням справи на розгляд за встановленою законом підсудністю, якщо рішення прийнято судом з порушенням правил юрисдикції (підсудності), визначених статтями 20, 22, 25-28 цього Кодексу.

Враховуючи викладене, дана справа підлягає розгляду та вирішенню в загальному порядку окружним адміністративним судом, як судом першої інстанції, а тому ухвала Другого апеляційного адміністративного суду від 19.04.2021 підлягає скасуванню, а справа направленню для розгляду до Сумського окружного адміністративного суду.

Покликання суду першої інстанції на постанову Великої Палати Верховного Суду від 04.04.2018 у справі №817/1048/16 є безпідставним, оскільки спірні у цій справі правовідносини, на відміну від справи яка розглядається, були пов'язані з невиконанням умов цивільно-правової угоди.

Клопотання позивача про передачу справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду задоволенню не підлягає, оскільки за правилами статті 346 КАС України таке право надано суду, який розглядає справу в касаційному порядку, водночас в межах розгляду цієї справи Верховний Суд діє як суд апеляційної інстанції [97].

Таким чином у цій справі Верховний Суд висловив свою позицію щодо юрисдикції спорів про вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

В іншій справі Верховний Суд досліджував питання відчуження нерухомого майна окремо без заявлення вимог стосовно відчуження земельної ділянки, на якій вони розташовані, з мотивів суспільної необхідності. Зокрема це справа № 851/15/19, хоча подібне питання було розглянуто й у справі №851/19/19, на що вказано було Судом.

У вищевказаній постанові Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, проаналізувавши положення норм Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», які також наведені й у розділі IV цієї постанови, дійшов висновку про те, що порядок, який визначає цей Закон, регламентує саме механізм відчуження земельної ділянки (її частини), а визначена ним процедура відчуження житлового будинку, інших будівель, споруд, багаторічних насаджень є можливою лише у разі коли такі об'єкти нерухомості розміщені на земельній ділянці, що знаходиться у приватній власності юридичних чи фізичних осіб [88].

Верховний Суд також констатував, що у цьому Законі відсутні положення, які б регулювали правовідносини щодо окремого відчуження для суспільних потреб житлового будинку, інших будівель, споруд, багаторічних насаджень, а відтак вимоги про примусове відчуження житла з мотивів суспільної необхідності можуть бути задоволені лише одночасно із вимогою щодо відчуження відповідної земельної ділянки. Наголошено, що аналогічний порядок закріплений і в нормах статті 267 Кодексу адміністративного судочинства України.

Такий висновок викладався Верховним Судом й у постановках від 23.10.2018 у справі №876/2/17, від 20.04.2021 у справах №850/8/20 та №850/3/19.

Зі змісту ж поданого Харківською міською радою позову не вбачається того, що остання у своїй позовній заяві ставить вимогу про відчуження земельної ділянки, на якій розташовано спірну нежитлову будівлю, належну Товариству, або безпосередньо під такою будівлею.

За таких обставин справи, правового регулювання спірних відносин та наявної правозастосовчої практики Верховного Суду колегія суддів погоджується з наведеними аргументами про те, що вимога цього позову стосовно відчуження належного відповідачу об'єкта нерухомого майна у вигляді нежитлової будівлі у комунальну власність з мотивів суспільної необхідності для будівництва гілки метрополітену не може бути заявлена окремо від вимоги про відчуження земельної ділянки, на якій це майно розташоване, яка у цьому випадку не заявлялась.

Суд у цій справі підкреслив, що встановлення і доведення обставин стосовно перебування відчужуваного позивачем об'єкту нерухомого майна у технічній зоні 1-ї категорії та в зоні можливої деформації поверхні, а також щодо можливості будівництва об'єктів, які має намір збудувати Міськрада, на земельній ділянці під належною Товариству нежитловою будівлею, можуть охоплюватись предметом доказування у спорі про примусове відчуження такої земельної ділянки, якого, однак, у цій справі не виникло, й вимог щодо відчуження якої не заявляється.

Варто також звернути увагу на позицію Верховного Суду у справі № 707/1298/22 [96], де вказано, що примусове відчуження об'єктів права власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього та повного відшкодування їх вартості, крім випадків, встановлених частиною другою статті 353 цього Кодексу (частина третя статті 321 ЦК України) [96].

Суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім випадків, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства (частина перша статті 19 ЦПК України).

Юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема, у спорах фізичних чи юридичних осіб із суб`єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження; спорах щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності (пункти 1, 8 частини першої статті 19 КАС України).

Право звернутися з адміністративним позовом про примусове відчуження земельної ділянки, інших об`єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності мають органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які відповідно до закону можуть викуповувати ці об`єкти для суспільних потреб. Адміністративні справи про примусове відчуження земельної ділянки, інших об`єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності розглядаються та вирішуються апеляційним адміністративним судом за місцем розташування нерухомого майна, що підлягає примусовому відчуженню (частина перша та друга статті 267 КАС України).

Касаційний суд зауважує, що законодавець визначив юрисдикцію адміністративних судів з розгляду справ про примусове відчуження земельної ділянки, інших об`єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (статті 350, 351 ЦК України). Вирішення спорів щодо реквізиції чинним законодавством до адміністративного судочинства не віднесений [96].

При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановах Верховного Суду (частини четвертої статті 263 ЦПК України).

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 28 червня 2023 року в справі № 686/8141/22 (провадження № 61-5313св23) зазначено, що [86]:

«Відповідно до вимог статті 316, 317, 319 ЦК України право власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі, інших осіб. Власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном. Власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Держава не втручається у здійснення власником права власності. Діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом.

Відповідно до частини другої статті 353 ЦК України в умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості.

Підсумовуючи, не є публічно-правовим спір між суб'єктом владних повноважень та суб'єктом приватного права - фізичною особою, у якому дії суб'єкта владних повноважень спрямовані на виникнення, зміну або припинення цивільних прав фізичної особи. У такому випадку - це спір про право цивільне, незважаючи на те, що у спорі бере участь суб'єкт публічного права.

Предметом спору у цій справі є оскарження розпорядження та акта щодо примусового відчуження транспортного засобу позивача, а отже, спір, що виник між сторонами у цій справі, стосується майнових прав позивача та має приватно-правовий характер. Спирні правовідносини виникли внаслідок прийняття рішення про примусове відчуження майна, яке порушує, на думку позивача, його права, а тому у позивача виникла необхідність захисту свого

цивільного права, у зв'язку з чим він правомірно звернувся до суду із позовом в порядку цивільного судочинства.

Вказаного суд апеляційної інстанції не врахував та при вирішенні питання юрисдикції спору не оцінив належним чином предмет спору та характер спірних правовідносин, у зв'язку з чим дійшов помилкового висновку про те, що спір підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства. Наведене узгоджується із висновком, сформульованим Верховним Судом у постанові від 14 лютого 2023 року у справі № 904/868/22, на який заявник посилається у касаційній скарзі».

У справі, що переглядається, позивач пред'явив позовні вимоги про визнання недійсним та скасування акту про примусове відчуження або вилучення майна та витребування у військової частини і передання цього майна позивачу; апеляційний суд не звернув уваги, що законодавець визначив юрисдикцію адміністративних судів з розгляду справ про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (статті 350, 351 ЦК України). Вирішення спорів щодо реквізиції чинним законодавством до адміністративного судочинства не віднесений.

Тому суд апеляційної інстанції зробив помилковий висновок про належність цього спору до адміністративної юрисдикції та наявність підстав для закриття провадження у справі.

Проте на нашу думку більш слушним є як раз підхід суду апеляційної інстанції у цій справі, який вказав, що «враховуючи, що позивач у даній справі оскаржив рішення посадових осіб суб'єкта владних повноважень, вчинені при реалізації ними своїх владних управлінських функцій, то, керуючись загальними правилами, така позовна вимога підлягає розгляду адміністративним судом.

Сам лише обраний позивачем спосіб захисту порушених прав шляхом витребування примусово відчуженого майна, не може свідчити про цивільно-правовий характер даного спору. Захист прав у адміністративному

судочинстві не обмежується певним переліком та може здійснюватися у різні способи, у тому числі, які є більш характерними для інших видів судочинства.

Таким чином, колегія суддів вважає, що оскільки позовна вимога про витребування майна, вилученого на підставі рішення суб'єкта владних повноважень, пред'явлена позивачем в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір щодо оскарження рішення суб'єкта владних повноважень (акта про примусове відчуження або вилучення майна), відповідно до положень КАС України, вказаний спір підлягає вирішенню в порядку адміністративного судочинства та предметно підсудний окружному адміністративному суду» [100].

Таким чином, на нашу думку, доцільно підкреслити, що захист прав у адміністративному судочинстві не обмежується певним переліком та може здійснюватися у різні способи, у тому числі, які є більш характерними для інших видів судочинства, як слушно зауважив суд апеляційної інстанції, саме тому алогічно виглядає посилання суду касаційної інстанції, що критеріями розмежування судової юрисдикції, зокрема господарської та цивільної юрисдикції, тобто передбаченими законом умовами, за яких певна справа підлягає розгляду за правилами того чи іншого виду судочинства, є суб'єктний склад учасників правовідносин, зміст їх прав та обов'язків, предмет спору та характер спірних правовідносин у їх сукупності. Крім того, таким критерієм може бути пряма вказівка в законі на вид судочинства, у якому розглядається визначена категорія справ та/або спорів [108].

Безпосередньо у цій справі саме суб'єктний склад учасників правовідносин, зміст їх прав та обов'язків, предмет спору та характер спірних правовідносин у їх сукупності вказує на доцільність її розгляду за правилами адміністративного судочинства. Навіть вказівка Верховного Суду, що «вирішення спорів щодо реквізиції чинним законодавством до адміністративного судочинства не віднесений» не можна вважати абсолютною підставою для віднесення цих категорій справ до інших

юрисдикцій, а не розгляду їх адміністративними судами. На нашу думку, трактування факту відсутності нормативного врегулювання певного питання, як підстави для вирішення судової справи, має зумовити аналіз всіх необхідних критеріїв, які мають бути враховані під час вирішення питання щодо юрисдикційного розмежування.

Хоча Верховний Суд і вказує, що не є публічно-правовим спір між суб'єктом владних повноважень та суб'єктом приватного права - фізичною особою, у якому дії суб'єкта владних повноважень спрямовані на виникнення, зміну або припинення цивільних прав фізичної особи. У такому випадку - це спір про право цивільне, незважаючи на те, що у спорі бере участь суб'єкт публічного права. Проте предметом спору у цій справі є оскарження розпорядження та акта щодо примусового відчуження транспортного засобу позивача, а отже, спір, що виник між сторонами у цій справі (суб'єктом владних повноважень та особою), стосується оскарження індивідуального акта та має публічно-правовий характер [99].

У зв'язку з наведеним, пропонуємо внести зміни до ст. 267 КАС України «Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності» та викласти у такій редакції:

Ст. 267 «Особливості провадження у справах за адміністративними позовами щодо оскарження рішень суб'єкта владних повноважень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності про примусове відчуження майна в умовах спеціальних правових режимів».

1. Право звернутися з адміністративним позовом щодо оскарження рішень суб'єкта владних повноважень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності про примусове відчуження майна в умовах спеціальних правових режимів мають фізичні чи юридичні особи.

2. Адміністративні справи щодо оскарження рішень суб'єкта владних повноважень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи

бездіяльності про примусове відчуження майна в умовах спеціальних правових режимів розглядаються та вирішуються апеляційним адміністративним судом за місцезнаходженням відповідача, крім випадків, визначених цим Кодексом.

3. Позовна заява щодо оскарження рішень суб'єкта владних повноважень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності про примусове відчуження майна в умовах спеціальних правових режимів подається до адміністративного суду без сплати судового збору.

4. Суд вирішує адміністративні справи щодо оскарження рішень суб'єкта владних повноважень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності про примусове відчуження майна в умовах спеціальних правових режимів за правилами загального позовного провадження.

5. У рішенні адміністративного суду про задоволення позову зазначається інформація про: об'єкт примусового відчуження; умови попереднього повного відшкодування вартості майна, збитків, заподіяних власнику внаслідок примусового відчуження, та їх розмір, визначений відповідно до закону; строк, протягом якого власник має звільнити/передати майно; джерело фінансування витрат, пов'язаних із примусовим відчуженням.

6. Судом апеляційної інстанції у справах щодо оскарження рішень суб'єкта владних повноважень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності про примусове відчуження майна в умовах спеціальних правових режимів є Верховний Суд. Судові рішення Верховного Суду набирають законної сили з моменту проголошення і не можуть бути оскаржені.

Отже, суб'єктами захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства доцільно визнати особу, яка є носієм прав та обов'язків в адміністративно-

судочинних правовідносинах з приводу відправлення правосуддя адміністративними судами. Категорія «суб'єкт захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства» охоплює дві складові: правову здатність набуття суб'єкта та адміністративну правосуб'єктність, якою конкретизується правовий статус.

В адміністративному судочинстві поняття «суб'єкт» є більш широким поняттям у порівнянні з категорією «учасник». Відповідно суб'єктом захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства можна визнати фізичну та юридичну особу, яка має правові підстави та можливості, що відтворюються через адміністративну процесуальну правоздатність.

Суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства доцільно поділити на суб'єктів здійснення адміністративного процесу, суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, що мають особистий інтерес та суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, що сприяють досягненню мети адміністративного процесу.

До суб'єктів здійснення адміністративного процесу доцільно віднести адміністративні суди, суб'єктів владних повноважень, а також всі державні формування та органи місцевого самоврядування, наділені владними повноваженнями щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, зокрема пов'язаного з їх розглядом та вирішенням.

До суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, що мають особистий інтерес доцільно віднести сторони провадження (як колективні, так й індивідуальні суб'єкти), зокрема заявники, позивачі, відповідачі, треті особи, а також їхні представники тощо (фізичні та юридичні особи).

До суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, що сприяють досягненню мети адміністративного процесу варто віднести тих осіб, які не мають особистої зацікавленості у справі, зокрема представники органів публічної влади, представники суспільних (громадських) інтересів, експерти, спеціалісти, перекладачі, члени НКР тощо.

2.2 Принципи та функції захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства

Резолюція Європейського Парламенту від 15 січня 2013 року про Закон про адміністративну процедуру Європейського Союзу містить рекомендації щодо загальних принципів, якими має керуватися адміністрація Союзу [203]. Однак немає авторитетних документів або встановлених актів первинного або вторинного права ЄС, які б містили один узагальнений каталог таких принципів. Ця відсутність є результатом різних інтерпретацій концепції загальних принципів у контексті законодавства ЄС. Хоча в академічній літературі існують різні інтерпретації відмінностей між принципами та функціями, ці дискусії не завжди застосовні до конкретного контексту позитивного права ЄС [210]. Тому для нашого дослідження важливо визначити джерела загальних принципів адміністративно-процесуального права ЄС, перш ніж вказати, які принципи та функції захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства слід враховувати [197].

Варто вказати, що певна кількість норм та/або принципів законодавства ЄС, що стосуються адміністративних процедур, закріплені в установчих договорах ЄС. Зокрема у Хартії основних прав Європейського Союзу, яка отримала такий статус після Лісабонського договору, процесуальне право ЄС закріплено в статті 41 «Право на належне управління», а також у статтях 42

«Право на доступ до документів», статті 43 «Європейський омбудсмен». Крім того, статті 47 «Право на ефективний засіб правового захисту та справедливий судовий розгляд» та статті 48 «Презумпція невинуватості та право на захист» також мають відношення до адміністративних процедур. Однак важливо зазначити, що деякі з цих положень можуть застосовуватися в більш широкому контексті і не обмежуватися адміністративним провадженням.

Разом з тим, важливі принципи у сфері адміністративного судочинства сформульовані в Європейській конвенції з прав людини 1950 року. Так, відповідно до статті 6(1) Конвенції, кожен при визначенні своїх громадянських прав та обов'язків має право на справедливе та публічне слухання протягом розумного часу незалежним та неупередженим трибуналом, створеним законом. Рішення виносяться публічно, за винятком випадків, коли присутність преси та громадськості може бути обмежена в інтересах моралі, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві, або коли це необхідно для захисту неповнолітніх або конфіденційності сторін. Крім того, на розсуд суду, публічність провадження може бути обмежена, якщо це суворо необхідно в особливих обставинах, які можуть зашкодити інтересам правосуддя. Відповідно до статті 13 Конвенції, кожен, чий права та свободи, визнані в Конвенції, були порушені, має ефективний засіб правового захисту перед відповідним національним органом [49].

На національному рівні принципи адміністративного судочинства знайшли своє закріплення у КАС України. Зокрема, до загальних принципів судочинства, що втілені в Кодексі відносяться: принцип верховенства права (ст. 6), рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом (ст. 8), змагальності сторін, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин у справі (ст. 9), гласності (ст. 10), відкритості (ст. 11), забезпечення апеляційного та касаційного оскарження судових рішень (ст. 13), обов'язковості судових рішень (ст. 14) [44].

До особливих (галузевих) принципів, що властиві лише адміністративному судочинству традиційно відносять: принцип офіційного з'ясування обставин у справі, або принцип офіційності, розумність строків розгляду справи судом, неприпустимість зловживання процесуальними правами, відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення [215].

Таким чином, на підставі наведеного можна виділити основні принципи захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства: верховенство права, законність, рівність, відкритість, гласність тощо. У контексті нашого дослідження ми зосередимося на трьох з них: ефективності, прозорості та доступності. Оскільки саме ці принципи захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства зумовлюють функціональну складову захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Принцип ефективного правового захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства є одним з найважливіших стандартів адміністративного судочинства, спрямованого на забезпечення та зміцнення прав і свобод у спорах з суб'єктом владних повноважень. Цей принцип визнаний на європейському рівні і широко застосовується в національних правових системах багатьох європейських країн, відіграючи ключову роль у демократичній підзвітності держави.

Доцільно зазначити, що концепція ефективного правового захисту впроваджена в законодавстві Європейського Союзу. Цей принцип згадується в Договорі про Європейський Союз 1992 року і детально описаний у статті 47 Хартії основних прав Європейського Союзу.

Принцип ефективного правового захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного

судочинства включає в себе здатність суду не тільки розглядати по суті адміністративного позову (скарги), але й вирішення питання щодо відшкодування збитків у разі необхідності [159]. Суд також повинен мати право звільнити сторону від судових витрат, якщо це виправдано, оскільки важливою складовою ефективності процесу судового розгляду є безперешкодне звернення до суду.

Крім того для того, щоб забезпечити доступ до судового процесу для фізичних та юридичних осіб, які не можуть сплатити витрати, пов'язані з правосуддям в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, важливо забезпечити право на правову допомогу. Це дозволяє гарантувати, що адміністративні позивачі можуть звертатися до суду, незалежно від юрисдикції органу, який розглядає справу.

Згідно з Рекомендацією Rec (2004) 20 Комітету міністрів державам-членам щодо судового розгляду адміністративних актів [208], вартість звернення до судів для перегляду адміністративних актів не повинна бути настільки високою, щоб перешкоджати кількості скарг. Людям, яким не вистачає коштів для найму адвоката, слід надати правову допомогу, яка забезпечить інтереси правосуддя. Варто зазначити, що для забезпечення доступу до правосуддя в деяких країнах континентальної Європи вимоги до професійних якостей представників у справах можуть бути менш суворими, ніж ті, що застосовуються до судових процесів інших юрисдикцій.

Відсутність уніфікованості в тлумаченні законодавства різними судами в рамках захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства також може свідчити про неефективність правового захисту (що порушує право на доступ до суду). З цієї причини держави-члени Ради Європи несуть відповідальність за впровадження ефективних систем судового розгляду або інших методів усунення невідповідностей у прецедентному праві [208].

Згідно з резолюцією Європейського парламенту від 9 червня 2016 року про відкрити, ефективну та незалежну адміністрацію Європейського Союзу, ні ЄС, ні держави-члени не можуть зробити практично неможливим або надмірно складним здійснення прав, наданих законодавством ЄС. Вони зобов'язані гарантувати реальний та ефективний судовий захист права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства і не можуть застосовувати будь-яке правило або використовувати будь-яку процедуру, яка може перешкоджати, навіть тимчасово, повному впровадженню та дії правил ЄС [202].

Таким чином, європейський принцип ефективного правового захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства вважається ключовим принципом судового перегляду адміністративних актів як в країнах ЄС, так і на національному рівні інших держав.

Цей стандарт спрямований на те, щоб суд мав повноваження та здатність вживати необхідних заходів для виправлення ситуацій, які не відповідають закону. Ми переконані, що подальша реформа адміністративного правосуддя в Україні повинна враховувати досвід Європейського Союзу, зокрема, впровадження принципу ефективного правового захисту. Важливим аспектом є те, що цей принцип повинен бути не тільки формальним, але й ефективним у його фактичному застосуванні його суб'єктами в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. Цей підхід сприятиме зміцненню верховенства права.

Варто у цьому контексті згадати справу Хорнсбі проти Греції, яка була розглянута Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) 19 березня 1997 року [199], в якій заявники стверджували, що відмова адміністративних органів виконувати рішення Державної ради (вищого органу адміністративного правосуддя Греції) порушила їхнє право на ефективний судовий захист їхніх громадянських прав. У своєму рішенні (параграф 40) ЄСПЛ підкреслив, що,

згідно з усталеною практикою, стаття 6(1) Європейської конвенції з прав людини гарантує кожному право на розгляд спорів щодо його громадянських прав та обов'язків судом, що забезпечує доступ до суду. Однак він зазначив, що це право було б марним, якби рішення суду не було виконано.

Суд підкреслив, що неможливо уявити, що стаття 6, детально опрацюючи процесуальні гарантії прав сторін, не забезпечує виконання судових рішень. Важливо розуміти, що стаття 6 не обмежується доступом до правосуддя та судовим розглядом; вона також забезпечує ефективне виконання судових рішень. В іншому випадку це може призвести до несумісних ситуацій, коли права людей залишаються без належного захисту [195].

Варто також вказати, що принцип ефективності закріплено Законом України «Про адміністративну процедуру», де у ст. 14 вказано, що адміністративний орган організовує розгляд та вирішення справ, що належать до його компетенції, з найменшими витратами коштів та інших ресурсів, у простий та ефективний спосіб. Адміністративний орган забезпечує розгляд і вирішення справи з вчиненням процедурних дій, що є достатніми та необхідними для належного вирішення справи [105].

Закон визначає це як організацію вирішення адміністративних справ з найменшою кількістю часу та грошей. Отже, традиційне пояснення принципу ефективності полягає в простоті та економії, тобто найпростіші засоби для досягнення результату використовуються у вирішенні справи [24].

У спеціальній літературі вказується [188], що наведене втілює французьку доктрину процесуальних засобів правового захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. Такі засоби правового захисту включають різні типи претензій: позови про незаконність (надзвичайні), які спрямовані на скасування та визнання недійсними рішень, включаючи регуляторні рішення, органів державної влади; претензії на повну судову юрисдикцію (прості), які стосуються продовження, стягнення коштів від відповідача для

компенсації збитків, спричинених його або її незаконними рішеннями, діями або бездіяльністю; претензії щодо виконання призупиненого або невиконаного позову. Крім того, є позови про репресії, коли органи державної влади у випадках, передбачених законом, звертаються до адміністративного суду з проханням накласти певні санкції на учасників ділових відносин, позбавити їх права на вчинення певних дій, обмежити свободи громадян, іноземців тощо.

Варто вказати, що кожен принцип судової процедури відіграє свою власну, детальну роль в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. Відповідно принцип ефективності забезпечує ефективність адміністративного провадження в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства[14], що знаходить свою реалізацію у функції здійснення правосуддя.

Слід зазначити, що всі принципи тісно взаємопов'язані і створюють єдину систему захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. Розглядаючи принцип прозорості, варто взяти до уваги справу *De Geouffre de la Pradelle v. France*[200], в якій Суд зазначив, що принцип прозорості також передбачає ясність законодавчих положень та прозорість системи судового перегляду. Якщо процесуальні норми написані таким чином, щоб створити певну невизначеність (наприклад, як визначити юрисдикцію суду, як розрахувати терміни подання скарги на адміністративний акт), особи, чиї заяви були відхилені на підставі порушення процесуальних правил, вважаються такими, що не мають реального, ефективного доступу до суду [198].

Принцип прозорості в адміністративному провадженні щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства визначається як основний принцип, спрямований на забезпечення відкритості, доступності та публічності

судових процедур та судових рішень у сфері захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. Цей принцип призначений для забезпечення: відкритості процесу; доступності інформації; публічності рішень; інформування сторін; та громадського контролю.

Принцип прозорості в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства є важливим елементом демократичної підзвітності органів державної влади та демонструє відповідальність судової системи перед громадськістю. Це сприяє довірі громадськості до судових установ і забезпечує реалізацію прав людини, а також законність і справедливість адміністративних процедур в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. Саме цей принцип реалізується у функції здійснення судового контролю.

Цей принцип закріплений у статтях 11 та 15 Договору про функціонування Європейського Союзу 1957 року [194]. Як зазначено в резолюції Європейського Парламенту від 9 червня 2016 року щодо відкритої, ефективної та незалежної адміністрації Європейського Союзу, принцип прозорості також застосовується у випадках, коли проводиться слухання для прийняття актів загального застосування, включаючи рішення, що впливають на широке коло осіб. Для того, щоб такі слухання проводилися успішно та ефективно, необхідно активно інформувати громадськість та створювати структуровані механізми зворотного зв'язку та реагування [202].

Багато аргументів на користь прозорості пов'язані з тим, як положення про прозорість сприяють кращому адмініструванню у сфері захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. Ці положення можна розглядати як засіб для більш ефективного досягнення різних цілей під час захисту права приватної

власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Вага та характер таких положень, що використовуються, залежать від цінностей, які вони призначені для підтримки. Варто зазначити, що різні уряди та адміністратори різних типів організацій можуть віддавати перевагу деяким з цих цінностей, але не обов'язково всім їм. Тим не менш, як загальний аспект управління, багато урядів, як демократичних, так і недемократичних, підтримують певну форму цих цінностей [204].

Що стосується застосування цього принципу в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, слід зазначити, що деякі аспекти цієї проблеми, зокрема, роль закону у забезпеченні визначеності та стабілізації відповідних правовідносин, необхідність відображення законом як минулої практики, так і майбутніх потреб, з урахуванням вимог суспільства до демократичних судових процедур, а також відмінність між поняттями прозорості та відкритості, ще не були належним чином розглянуті в науковій літературі.

Відкритість інформації щодо справи в адміністративному судочинстві полягає у тому, що ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи або обмежений у праві отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа, яка не є учасником справи, має право на доступ до судових рішень у порядку, який встановлений законом [44].

Інформація щодо суду, який розглядає справу, учасників справи та предмета позову, дати надходження позовної заяви (скарги) або будь-якої іншої заяви або клопотання у справі, у тому числі особи, яка подала таку заяву, вжитих заходів забезпечення позову та (або) доказів, стадії розгляду справи, місця, дати і часу судового засідання, руху справи з одного суду до іншого, є відкритою та підлягає невідкладному оприлюдненню на офіційному веб-порталі судової влади України в порядку, визначеному

Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Згідно ч. 2 ст. 11 КАС України, особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, які подали апеляційну чи касаційну скаргу на відповідне рішення, мають право ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії судових рішень в порядку, передбаченому цим Кодексом [44].

Також особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео– та аудіозапис з використанням портативних відео– та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених Кодексом адміністративного судочинства України (ч.ч. 5, 9, 10 ст. 10 КАС України) [44].

Оцінюючи стан правового регулювання прозорості та відкритості в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, доцільно враховувати конституційні принципи. Зокрема громадянам України гарантоване право «ознайомитися з інформацією про себе в органах державної влади, органів місцевого самоврядування, установами та організаціями, яка не є державною чи іншою таємницею, що охороняється законом» (частина 3 статті 32 Конституції України) та «вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або будь-яким іншим способом на свій вибір» (може бути обмежена законом «в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання безладу або злочинності, охорони здоров'я населення, захисту репутація або права інших осіб, щоб запобігти розкриттю інформації, отриманої конфіденційно, або підтримувати авторитет та неупередженість правосуддя») (статті 2, 3, 34 Конституції України).

Закон України «Про адміністративну процедуру» у ч. 1 ст. 12 встановлює, що адміністративний орган зобов'язаний у порядку, встановленому законом, забезпечувати реалізацію права особи на доступ до інформації, що пов'язана з прийняттям та виконанням адміністративного акта стосовно неї [105].

Забезпечення прозорості іноді здається розпливчастим поняттям. Зокрема, для розуміння принципу прозорості в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, доцільно звернутися до п. 4.2.3. Указа Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки» [155]. Зокрема реалізація принципу прозорості в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства можлива в процесі реалізації напрямів, закріплених згаданою нормою, а саме щодо взаємодії із суспільством.

Отже, система адміністративно-правових засад реалізації принципу прозорості в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства включає такі елементи, як: природу адміністративного суду як центрального суб'єкта реалізації принципу прозорості в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства; мету реалізації принципу прозорості в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства та його зв'язок із іншими засадами діяльності адміністративних судів; нормативно-правову основу реалізації принципу прозорості в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства; систему суб'єктів правовідносин, що виникають у зв'язку із здійснення принципу прозорості в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства; форми та

засоби реалізації вказаного принципу прозорості в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, а також засоби його забезпечення.

Водночас, варто враховувати специфічні функції адміністративного судочинства та його специфіку організації діяльності, як-то неприпустимість зменшення незалежності судової влади, зменшення гарантій втручання у роботу та у діяльність адміністративних суддів щодо відправлення правосуддя в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Останній принцип, який необхідно розглянути в аспекті досліджуваної проблематики – це принцип доступності. Принцип доступності в адміністративному судочинстві передбачає, що судова система повинна бути відкритою та доступною для всіх осіб, які мають законний інтерес у захисті права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. Цей принцип гарантує право всіх громадян, фізичних та юридичних осіб звертатися до адміністративного суду та подавати позови, скарги або інші юридичні претензії щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Цей принцип також означає, що процес захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства повинен бути зрозумілим і доступним для всіх учасників, незалежно від їхнього соціального статусу, фінансового становища, освіти чи іншого фактора. Судові процедури та правові акти щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства повинні бути написані простою мовою та представлені таким чином, щоб громадяни могли легко ознайомитися з правилами та процедурами судового захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Досягнення принципу доступності в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства також включає забезпечення того, щоб доступ до суду та правосуддя не дискримінувався або не обмежувався за будь-яких обставин. Це означає, що всі особи мають право на рівний доступ до суду в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства і не можуть бути позбавлені цього права без обґрунтованих і законних причин. Держава зобов'язана забезпечити доступність адміністративного суду для всіх громадян і надати необхідну правову допомогу тим, хто не має достатніх фінансових ресурсів для здійснення правового захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Щодо місця принципу доступності захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства в системі принципів адміністративного судочинства України, варто вказати, що в спеціальній літературі розглядаються різні аспекти, такі як умови подання позову, учасники судового розгляду та судові витрати. Відповідно до законодавства, адміністративний позов може бути поданий особою, яка вважає, що її право приватної власності в умовах спеціальних правових режимів порушуються діями (або бездіяльністю) державних органів, місцевих органів влади, їх посадовими осами та іншими суб'єктами публічного права. Адресатом рішення адміністративного суду може бути особа, чиє право приватної власності в умовах спеціальних правових режимів порушено, або відповідач у справі. При необхідності до адміністративного суду можуть приєднатися треті сторони, які зацікавлені у справі, або можуть бути безпосередньо зацікавлені в її вирішенні.

Взагалі принцип доступності захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства доцільно розглядати з різних точок зору. Зокрема, як можливість позивача

бути звільненим від судових витрат. У той же час відповідач (державний орган або посадова особа) несе витрати на юридичне представництво та інші витрати, пов'язані з участю в судовому процесі захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. Крім того, треті сторони та неурядові організації можуть бути зобов'язані оплатити витрати на юридичне представництво та збір доказів. Витрати на судовий процес можуть включати витрати на юридичні послуги, судові збори, експертні витрати, сума яких може значно відрізнитися залежно від складності справи, тривалості процесу, участі фахівців. Варто також зазначити, що деякі категорії громадян можуть мати право на безкоштовну правову допомогу або звільнення від судових зборів.

Впровадження принципу доступності є важливим кроком для забезпечення реального захисту прав людини та підвищення довіри до судової системи в процесі захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. Це також допомагає підтримувати прозорість та підзвітність органів державної влади та сприяє демократичним принципам у суспільстві в цілому.

Право на доступ до матеріалів справи в процесі захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства має важливе значення для реалізації права на справедливий судовий розгляд. Право доступу до матеріалів справи – це право на отримання повної інформації з питань, які можуть вплинути на позицію особи в адміністративній процедурі щодо захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, особливо коли мова йде про санкції. Це включає право отримувати відповідь органу публічного адміністрування на скарги або заяви, а також отримувати повідомлення про результати прийнятих процедур та рішень, включаючи інформацію, пов'язану з правом на апеляцію [203].

Крім того принцип доступності захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства – це й право доступу до документів відповідно до статті 15(3) Договору про заснування Європейського Союзу та статті 42 Хартії є фундаментальним правом законодавства ЄС та основною умовою відкритої, ефективної та незалежної європейської адміністрації. Будь-яке обмеження за цим принципом має тлумачитися вузько, щоб відповідати критеріям статті 52(1) Хартії основних прав Європейського Союзу, і, таким чином, ґрунтуватися на законі, поважати суть права та відповідати критеріям пропорційності. Відповідний принцип також можна знайти в Постанові (ЄС) No 1049/2001 Європейського Парламенту та Ради від 30 травня 2001 року щодо публічного доступу до документів Європейського Парламенту, Ради та Комісії [209].

Аспекти забезпечення доступу до правосуддя у разі подання адміністративного позову включають можливість вибору зручного способу подання позову до суду (особисто, поштою або через представника). Ефективний правовий захист приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства також передбачає встановлення прийнятних передумов для прийняття (прийнятності) заяв, які не ускладнюють процес правового захисту непотрібним формалізмом [171]. Це означає, що терміни подання позову повинні бути розумними, а вимоги до форми не повинні бути надмірними. Як правило, термін звернення до адміністративного суду про захист приватної власності в умовах спеціальних правових режимів становить шість місяців і обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод або інтересів.

В Україні існують значні проблеми з принципом доступу до правосуддя, що призводить до зниження рівня довіри громадськості до судової влади. На думку наукового співтовариства, доступність складається з двох основних аспектів, а саме: зрозумілої та доступної моделі адміністративного провадження; забезпечення можливості реальних дій в

рамках адміністративного судового процесу (відкритість судової влади). Доступ до правосуддя також буде забезпечений правом звернутися до суду для порушення провадження в адміністративній справі та процедурою здійснення цього права, оптимальним територіальним розташуванням адміністративних судів та встановленням процедури судового розгляду адміністративної справи, яка забезпечить можливість прямого здійснення процесуальних прав особами, які беруть участь у справі у всіх випадках (особиста участь, мова, перекладач). Вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу, включаючи створення оптимальної моделі адміністративного правосуддя, яка діє на основі верховенства права відповідно до європейських стандартів, забезпечує кожному право на справедливий судовий розгляд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією та законами України [42].

Для того, щоб Україна ефективно інтегрувалася в європейський простір і наблизилася до стандартів і цінностей Європейського Союзу, необхідно вжити всіх заходів для забезпечення принципів адміністративного правосуддя. Варто підкреслити, що не існує єдиного авторитетного каталогу загальних принципів адміністративно-процесуального права ЄС, який був би закріплений як окремий документ первинного або вторинного права ЄС. Багато правил та принципів права ЄС, які стосуються або мають особливе значення для адміністративного судочинства, закріплені в договорах ЄС та Хартії основних прав ЄС. Більшість з цих принципів мають статус загальних принципів права Європейського Союзу, тобто принципів, які були прямо кваліфіковані як такі судами ЄС. Деякі принципи та правила адміністративних процедур ЄС встановлюються за допомогою інструментів м'якого права, таких як кодекси поведінки, керівні принципи, повідомлення тощо.

В результаті дослідження можна констатувати, що Україна робить значні кроки для вдосконалення принципів адміністративного судочинства та наближення їх до європейських стандартів. Однак все ще існує ряд питань,

які потребують подальшого розвитку та вдосконалення. Це вимагає продовження активного впровадження європейських стандартів в українське законодавство та подальшого вивчення якісних змін, що відбуваються у функціонуванні системи адміністративного правосуддя.

Для успішної інтеграції України в європейський простір необхідно вжити всіх необхідних заходів для забезпечення принципів адміністративного правосуддя. Це означає ретельну правову гармонізацію, забезпечення незалежності судів, створення прозорих механізмів та доступу до інформації, а також забезпечення ефективного правового захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Отже, підводячи підсумок проведеному аналізу, варто дійти висновку, що:

- 1) система адміністративного судочинства України має відповідати європейським стандартам та нормам;
- 2) забезпечення повної незалежності адміністративних судів в процесі захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства є ключовою вимогою;
- 3) ефективна система прозорості та доступу до інформації в процесі захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства є засадничим фактором забезпечення оптимального механізму захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;
- 4) забезпечення ефективного правового захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства не менш важливе. Кожен повинен мати можливість відстоювати свої права в процесі захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

5) міжнародне співробітництво та досвід європейських партнерів також повинні сприяти поліпшенню процесу захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

6) до загальних принципів захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства доцільно віднести: верховенство права, законність, рівність, відкритість, гласність тощо;

7) до засадничих принципів захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства віднесено принципи: ефективності, прозорості та доступності, оскільки саме ці принципи захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства зумовлюють функціональну складову захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

8) функціями захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства визначено: здійснення правосуддя; здійснення судового контролю; припинення та попередження.

Забезпечення цих принципів та функцій захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства дозволить національній судовій системі стати більш прозорою, справедливою та ефективною, що наблизить її до європейських стандартів та цінностей. Цей шлях відкриє нові можливості для інтеграції нашої держави та її розвитку в міжнародному контексті.

2.3 Провадження із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства

Адміністративний процес у конкретній адміністративній справі із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів виникає, як правило, внаслідок подання (пред'явлення) позову до адміністративного суду першої інстанції. Проте варто вказати, що у конкретній адміністративній справі із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів адміністративний процес може виникати і до подання позовної заяви до адміністративного суду і відкриття ним провадження із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. По-перше, адміністративний процес може виникати до подання позовної заяви у разі подання заяви про забезпечення доказів (ст. 114 КАС України). По-друге, адміністративний процес може виникати до пред'явлення позову у разі подання заяви про забезпечення позову (ст. 150 КАС України).

Наступний рух адміністративної справи із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства відбувається за таким алгоритмом:

- 1) відкриття провадження в адміністративній справі (ст. 171 КАС України);
- 2) розгляд і вирішення адміністративної справи по суті (ст.ст. 192–256 КАС України);
- 3) перегляд судових рішень (ст.ст. 292–326, 327–360, 346, 347, 361–369 КАС України).

Від форми та змісту позовної заяви безпосередньо залежатиме, як саме надалі розвиватиметься адміністративний процес із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів і який саме його зміст утворюватиметься.

Зокрема згідно ст. 169 КАС України суддя, встановивши, що позовну заяву подано без додержання вимог, встановлених статтями 160, 161 цього Кодексу, протягом п'яти днів з дня подання позовної заяви постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху.

Якщо позивач усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, вона вважається поданою у день первинного її подання до адміністративного суду та приймається до розгляду, про що суд постановляє ухвалу у порядку, встановленому ст. 171 цього Кодексу. Позовна заява повертається позивачеві, якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви, яку залишено без руху, у встановлений судом строк [44].

Позовна заява щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів має подаватися з дотриманням правил адміністративної юрисдикції, підсудності адміністративних справ; передумовою подання позову (позовної заяви) до адміністративного суду щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів є наявність у особи права на позов (право на звернення до адміністративного суду).

У цьому аспекті варто навести Постанову Великої Палати ВС від 19.05.2020 у справі № 12-135Гс19 [83], де судом вказано, що до компетенції адміністративних судів належать спори фізичних чи юридичних осіб з органом державної влади, органом місцевого самоврядування, їхньою посадовою або службовою особою, предметом яких є перевірка законності рішень, дій чи бездіяльності цих органів (осіб), прийнятих або вчинених ними під час здійснення владних управлінських функцій, крім спорів, для яких законом установлений інший порядок судового вирішення. Публічно-правовий спір має особливий суб'єктний склад. Участь суб'єкта владних повноважень є обов'язковою ознакою для того, щоб класифікувати спір як публічно-правовий. Проте сама собою участь у спорі суб'єкта владних повноважень не дає підстав ототожнювати спір з публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції [94].

Зокрема Окружний адміністративний суд міста Києва у складі головуючої судді Кузьменко А.І., розглянувши в порядку спрощеного провадження адміністративну справу № 640/3921/20 [183] вказав на те, що неправильним є поширення юрисдикції адміністративних судів на той чи інший спір тільки тому, що відповідачем у справі є суб'єкт владних повноважень, а предметом перегляду - його акт індивідуальної дії. Визначальною ознакою справи адміністративної юрисдикції є суть (зміст, характер) спору. Публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин.

Приватно-правові відносини вирізняються наявністю майнового чи немайнового особистого інтересу учасника. Спір має приватноправовий характер, якщо він обумовлений порушенням або загрозою порушення приватного права чи інтересу, як правило майнового, конкретного суб'єкта, що підлягає захисту в спосіб, передбачений законодавством для сфери приватноправових відносин.

Під час визначення предметної юрисдикції справ суди повинні виходити із суті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин у справі. Визначальною ознакою справи адміністративної юрисдикції є суть (зміст, характер) спору. Публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин .

Велика Палата Верховного Суду у наведеному рішенні зазначила, що до юрисдикції адміністративного суду належить спір, який виник між двома (кількома) суб'єктами стосовно їх прав та обов'язків у конкретних правовідносинах, у яких хоча б один суб'єкт законодавчо вповноважений владно керувати поведінкою іншого (інших) суб'єкта (суб'єктів), а останній (останні) відповідно зобов'язаний (зобов'язані) виконувати вимоги та приписи такого владного суб'єкта (аналогічна правова позиція викладена у

постанові Великої Палати Верховного Суду від 23 травня 2018 року у справі № 914/2006/17 (провадження № 12-58гс18). Захисту в порядку адміністративного судочинства підлягають порушені права особи в публічно-правових відносинах, у яких відповідач реалізовує владні управлінські функції [83].

Публічно-правовий спір має особливий суб'єктний склад. Участь суб'єкта владних повноважень є обов'язковою ознакою для того, щоб класифікувати спір як публічно-правовий. Однак сама по собі участь у спорі суб'єкта владних повноважень не дає підстав ототожнювати спір з публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції. Необхідно з'ясувати, у зв'язку із чим виник спір та за захистом яких прав особа звернулася до суду.

Якщо порушення своїх прав особа вбачає у наслідках, спричинених рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень, які вона вважає неправомірними, і ці наслідки призвели до виникнення, зміни чи припинення цивільних правовідносин, мають майновий характер або пов'язані з реалізацією її майнових або особистих немайнових інтересів, то визнання незаконними (протиправними) таких рішень є способом захисту цивільних прав та інтересів [183].

Європейський суд з прав людини вказав, що у пункті 1 статті 6 Конвенції закріплене «право на суд» разом із правом на доступ до суду, тобто правом звертатися до суду з цивільними скаргами, що складають єдине ціле (див. *mutatis mutandis* рішення ЄСПЛ у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» (*Golder v. the United Kingdom*) від 21 лютого 1975 року, заява № 4451/70, пункт 36). Проте такі права не є абсолютними та можуть бути обмежені, але лише таким способом і до такої міри, що не порушує сутності цих прав (див. *mutatis mutandis* рішення ЄСПЛ у справі «Станєв проти Болгарії» (*Stanev v. Bulgaria*) від 17 січня 2012 року, заява № 36760/06, пункт 230).

Згідно зі статтею 13 Конвенції кожен, чий права та свободи, визнані в

цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

ЄСПЛ неодноразово встановлював порушення Україною Конвенції через наявність юрисдикційних конфліктів між національними судами (див. *mutatis mutandis* рішення від 9 грудня 2010 року у справі «Буланов та Купчик проти України» (*Bulanov and Kurchik v. Ukraine*, заяви № 7714/06 та № 23654/08), у якому ЄСПЛ установив порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо відсутності у заявників доступу до суду касаційної інстанції з огляду на те, що відмова Вищого адміністративного суду України розглянути касаційні скарги заявників усупереч ухвалам Верховного Суду України не тільки позбавила заявників доступу до суду, але й зневілювала авторитет судової влади; крім того, ЄСПЛ вказав, що держава має забезпечити наявність засобів для ефективного та швидкого вирішення спорів щодо судової юрисдикції (пункти 27, 28, 38 - 40); рішення від 01 грудня 2011 року у справі «Андрієвська проти України» (*Andriyevska v. Ukraine*, заява № 34036/06), в якому ЄСПЛ визнав порушення пункту 1 статті 6 Конвенції з огляду на те, що Вищий адміністративний суд України відмовив у відкритті касаційного провадження за скаргою заявниці, оскільки її справа мала цивільний, а не адміністративний характер, і тому касаційною інстанцією мав бути Верховний Суд України; натомість останній відмовив у відкритті касаційного провадження, зазначивши, що судом касаційної інстанції у справі заявниці є Вищий адміністративний суд України (пункти 13, 14, 23, 25, 26); рішення від 17 січня 2013 року у справі «Мосендз проти України» (*Mosendz v. Ukraine*, заява № 52013/08), у якому ЄСПЛ визнав, що заявник був позбавлений ефективного національного засобу юридичного захисту, гарантованого статтею 13 Конвенції через наявність юрисдикційних конфліктів між цивільними й адміністративними судами (пункти 116, 119, 122 - 125); рішення від 21 грудня 2017 року у справі «Шестопалова проти України» (*Shestopalova v. Ukraine*, заява № 55339/07), у якому ЄСПЛ дійшов висновку,

що заявниця була позбавлена права на доступ до суду всупереч пункту 1 статті 6 Конвенції, оскільки національні суди надавали їй суперечливі роз'яснення щодо юрисдикції, відповідно до якої позов заявниці мав розглядатися у судах України, а Вищий адміністративний суд України не виконав рішення Верховного Суду України щодо розгляду позову заявниці за правилами адміністративного судочинства (§ 13, 18-24)) [183].

Отже, постановлення Івано-Франківським міським судом Івано-Франківської області ухвали про відмову у прийнятті позовної заяви, обґрунтованої тим, що цей спір не належить розглядати в порядку цивільного судочинства, а справа підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства поставило під загрозу сутність гарантованого Конвенцією права позивача на доступ до суду та на ефективний засіб юридичного захисту. Вищенаведене, на думку суду, створює позивачу перешкоди у реалізації права на судовий захист. Отже, розгляд цього спору має завершитись за правилами адміністративного судочинства [183].

Аналогічна правова позиція викладена в постанові Великої палати Верховного Суду від 16 вересня 2020 року по справі № 804/8836/17, провадження № 11-1165апп18.

При поданні позовної заяви щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів обов'язково мають враховуватися передумови захисту в адміністративному процесі прав, свобод, інтересів учасників адміністративно-правових відносин, порядок подання позовної заяви, мають бути дотримані форма та зміст позовної заяви.

Так, у Постанові Великої Палати ВС від 19.05.2020 у справі № 12-135гс19[83], судом вказано, що підставою для звернення до суду є наявність порушеного права (охоронюваного законом інтересу) і таке звернення здійснюється особою, котрій це право належить, і саме з метою його захисту. При цьому для отримання судового захисту необхідно довести законність цих прав у суді.

Таким чином передумовою захисту права приватної власності в умовах

спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства учасників адміністративно–правових відносин є наявність у особи права на позов (право на звернення до адміністративного суду), а відповідно, відсутність такого права перешкоджає відкриттю провадження в адміністративній справі щодо права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, тобто унеможлиблює відкриття провадження в адміністративній справі.

Для здійснення права на позов щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства учасниками адміністративно–правових відносин передбачені різні підстави, зокрема:

1) підстава для фізичних і юридичних осіб – їх переконання про порушення суб'єктами владних повноважень їх права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів (ч. 1 ст. 5 КАС України);

2) підстава для суб'єктів владних повноважень – винятково випадки, визначені Конституцією та законами України (ч. 4 ст. 5 КАС України).

Так, суб'єкти владних повноважень мають право звернутися до адміністративного суду щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів виключно у випадках, визначених Конституцією та законами України (ч. 4 ст. 5 КАС України). Відсутність у суб'єкта владних повноважень (суб'єкта делегованих повноважень) права на позов щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, передбаченого законом, є підставою для залишення його позовної заяви без руху, наступного повернення позовної заяви (ст.ст. 169, 240 КАС України). Суб'єкта владних повноважень (суб'єкта делегованих повноважень), який подав позов (позовну заяву) за відсутності права на позов, передбаченого законом, адміністративним судом, який отримав такий позов, буде визнано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності (п. 3 ч. 4 ст. 169, п. 1 ч. 1 ст. 240 КАС України).

Зокрема в Ухвалі ВС від 29 березня 2018 року у справі № 826/11279/17 [185] Державна авіаційна служба України звернулася до окружного адміністративного суду з позовом, в якому просить:

- зобов'язати ТОВ виконати рішення Державіаслужби;
- зобов'язати ТОВ знести самочинне будівництво та привести земельні ділянки а попередній стан за вказаною в позові адресою;
- визнати незаконним та скасувати дозвіл на виконання будівельних робіт та містобудівні умови і обмеження забудови земельної ділянки по об'єкту будівництва за адресою.

Під час розгляду справи у судовому засіданні суд дійшов висновку про необхідність залишення позову без розгляду на підставі п. 1 ч. 1 ст. 240 КАС України, оскільки позов подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності. Окружним адміністративним судом встановлено, що ані Положенням про Державну авіаційну службу України, ані Порядком погодження місця розташування та висоти об'єктів на приаеродромних територіях та об'єктів, діяльність яких може вплинути на безпеку польотів і роботу радіотехнічних приладів цивільної авіації, не передбачено повноважень Державіаслужби виносити будь-які рішення про припинення будівництва та/або звертатись до суду з позовними вимогами про зобов'язання виконати таке рішення, зобов'язання знести самочинне будівництво, скасування дозволів на виконання будівельних робіт та містобудівних умови і обмежень.

Зазначені обставини вказують на відсутність у позивача владних управлінських повноважень на звернення до суду з даним позовом, що виключає можливість розгляду і вирішення даної справи по суті заявлених позовних вимог внаслідок відсутності в даному випадку у позивача адміністративної процесуальної дієздатності.

З огляду на викладене, керуючись п. 1 ч. 1 ст. 240, ст.ст. 243, 248 КАС України, окружний адміністративний суд ухвалив: позов залишити без розгляду.

Тому, відсутність у суб'єктів владних повноважень, передбачених Конституцією й законами України, права на позов щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів – унеможлиблює виникнення і розвиток адміністративного процесу у конкретній адміністративній справі.

Адміністративно–правові спори між двома суб'єктами владних повноважень щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, де один із них захищає свої інтереси юридичної особи як господарюючого суб'єкта, не є також і компетенційними, у розумінні п. 3 ч. 1 ст. 19 КАС України. Такий спір належить до спорів фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно–правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності (п. 1 ч. 1 ст. 19 КАС України). Зокрема, у справі № 520/10157/18[169] Регіональне відділення Фонду державного майна України звернулося до окружного адміністративного суду з позовом, в якому просить суд визнати протиправним та скасувати припис Головного управління Держпраці. В обґрунтування позову позивачем зазначено, що припис про усунення виявлених порушень є незаконним, необґрунтованим, а отже, таким, що має бути скасований, оскільки позивачем не було допущено жодних порушень, які встановлено відповідачем. Зазначені обставини зумовили звернення позивача до суду з даним позовом. Керуючись ст.ст. 243–246, 250, 255, 295, 297 КАС України, окружний адміністративний суд вирішив адміністративний позов Регіонального відділення Фонду державного майна України до Головного управління Держпраці задовольнити. Визнано протиправним та скасовано припис Головного управління Держпраці.

Крім того передумовами та матеріальними підставами для захисту права власності у судовому порядку є наявність підтвердженого належними доказами як права власності на майно, яке оспорується або не визнається іншою особою, так і порушення (невизнання або оспорування) цього права на спірне майно. Позивачем у такому позові може бути суб'єкт, який вважає

себе власником певного майна, однак не може належним чином реалізувати свої правомочності у зв'язку із наявністю щодо цього права сумнівів з боку третіх осіб чи необхідністю одержати правовстановлюючі документи [83].

Варто вказати, що неврахування передумов захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів в адміністративному процесі учасників адміністративно-правових відносин, критеріїв адміністративної юрисдикції й підсудності може обумовлювати настання таких процесуальних наслідків:

1) відмову у відкритті провадження в адміністративній справі (ст. 170 КАС України). Прикладом наведеного є Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 06 березня 2020 року у справі № 755/19284/19. Так, у цій справі суд вказав, що судова юрисдикція - це інститут права, який покликаний розмежувати компетенцію як різних ланок судової системи, так і різних видів судочинства – цивільного, кримінального, господарського та адміністративного [91].

Судом вказано, що критеріями розмежування судової юрисдикції, тобто передбаченими законом умовами, за яких певна справа підлягає розгляду за правилами того чи іншого виду судочинства, є суб'єктний склад правовідносин, предмет спору та характер спірних матеріальних правовідносин у їх сукупності. Юрисдикційність конкретного спору чи категорії спорів може бути прямо визначена в законі. Критеріями відмежування справ цивільної юрисдикції від інших є, по-перше, наявність спору щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів у будь-яких правовідносинах, крім випадків, коли такий спір вирішується за правилами іншого судочинства, а, по-друге, спеціальний суб'єктний склад цього спору, в якому однією із сторін є, як правило, фізична особа.

Важливість визначення юрисдикції підтверджується як закріпленням у Конституції України принципу верховенства права, окремими елементами якого є законність, правова визначеність та доступ до правосуддя, так і

прецедентною практикою ЄСПЛ.

У рішенні від 22 грудня 2009 року у справі «Безимьянная проти Росії» (заява №21851/03) ЄСПЛ наголосив, що «погоджується з тим, що правила визначення параметрів юрисдикції, що застосовуються до різних судів у рамках однієї мережі судових систем держав, безумовно, розроблені таким чином, щоб забезпечити належну реалізацію правосуддя. Заінтересовані держави повинні очікувати, що такі правила будуть застосовуватися. Однак ці правила або їх застосування не повинні обмежувати сторони у використанні доступного засобу правового захисту».

У своїй практиці ЄСПЛ неодноразово встановлював порушення Україною Конвенції через наявність юрисдикційних конфліктів між національними судами. Зокрема у рішенні від 09 грудня 2010 року у справі «Буланов та Купчик проти України» (заяви № 7714/06 та № 23654/08) ЄСПЛ встановив порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо відсутності у заявників доступу до суду касаційної інстанції з огляду на те, що відмова Вищого адміністративного суду України розглянути касаційні скарги заявників всупереч ухвалам Верховного Суду України не тільки позбавила заявників доступу до суду, але й знівельовала авторитет судової влади. При цьому ЄСПЛ вказав, що держава має забезпечити наявність засобів для ефективного та швидкого вирішення спорів щодо судової юрисдикції (пункти 27, 28, 38-40 рішення). У рішенні від 01 грудня 2011 року у справі «Андрієвська проти України» (заява № 34036/06) ЄСПЛ визнав порушення пункту 1 статті 6 Конвенції з огляду на те, що Вищий адміністративний суд України відмовив у відкритті касаційного провадження за скаргою заявниці, оскільки її справа мала цивільний, а не адміністративний характер, і тому касаційною інстанцією мав бути Верховний Суд України; натомість останній відмовив у відкритті касаційного провадження, зазначивши, що судом касаційної інстанції у справі заявниці є Вищий адміністративний суд України (пункти 13, 14, 23, 25, 26 рішення). У рішенні від 17 січня 2013 року у справі «Мосендз проти України» (заява № 52013/08) ЄСПЛ визнав, що заявник був

позбавлений ефективного національного засобу юридичного захисту, гарантованого статтею 13 Конвенції, через наявність юрисдикційних конфліктів між цивільними й адміністративними судами (пункти 116, 119, 122-125 рішення). У рішенні від 21 грудня 2017 року у справі «Шестопалова проти України» (заява № 55339/07) ЄСПЛ зробив висновок, що заявниця була позбавлена права на доступ до суду всупереч пункту 1 статті 6 Конвенції, оскільки національні суди надавали їй суперечливі роз'яснення щодо юрисдикції, відповідно до якої позов заявниці мав розглядатися у судах України, а Вищий адміністративний суд України не виконав рішення Верховного Суду України щодо розгляду позову заявниці за правилами адміністративного судочинства (пункти 13, 18-24 рішення) [90].

У справі № 755/19284/19 у зв'язку зі смертю матері позивача - ОСОБА_3 у позивача виникла необхідність переведення особистого рахунку на своє ім'я, що зумовило звернення останнього до Комунального підприємства «Керуюча компанія з обслуговування житлового фонду Дніпровського району м. Києва». 05 вересня 2019 року позивач подав відповідну заяву до відповідача, однак 07 жовтня 2019 року отримав відповідь щодо неможливості позитивного вирішення звернення в зв'язку з неповнотою комплекту документів, поданих позивачем, а саме відсутності довідки щодо реєстрації місця проживання ОСОБА_6. Наведені обставини зумовили звернення позивача до суду.

Суд вказав, що предмет діяльності підприємства врегульований пунктом 2.2 Статуту, який зводиться до здійснення підприємством господарської діяльності та наданні послуг у системі житлово-комунального господарства. При цьому, жодних делегованих повноважень на здійснення та прийняття владних рішень згаданим підприємством, - Статутом не визначено, відповідно, Комунальне підприємство «Керуюча компанія з обслуговування житлового фонду Дніпровського району м. Києва» не є суб'єктом владних повноважень та не наділене владними функціями у розумінні Кодексу адміністративного судочинства України.

Наведене в сукупності свідчить, що спір має приватно-правовий характер, а отже має вирішуватись місцевим загальним судом у порядку цивільного судочинства.

Так, у відповідності до пункту 1 частини першої статті 170 Кодексу адміністративного судочинства України суддя відмовляє у відкритті провадження в адміністративній справі, якщо позов не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства.

Керуючись пунктом 1 частини першої статті 170, статтею 248 Кодексу адміністративного судочинства України, суддя Округного адміністративного суду міста Києва ухвалив відмовити у відкритті провадження у справі за позовом ОСОБА_1 до Комунального підприємства «Керуюча компанія з обслуговування житлового фонду Дніпровського району м. Києва» про зобов'язання вчинити певні дії [182].

2) залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви (ст. 169 КАС України). Зокрема, До Округного адміністративного суду міста Києва звернувся ОСОБА_1 із позовом до Головного управління Державної податкової служби у м. Києві, в якому просить суд визнати протиправним та скасувати вимоги про сплату боргу (недоїмки) № Ф- 24503-17У від 14.05.2019 та № Ф-24503-17 від 11.02.2020 Головного управління ДПС у м. Києві; стягнути з Державного бюджету України на користь ОСОБА_1 , індивідуальний номер облікової картки платника податків - НОМЕР_1 , суму 23760,65 грн. сплачену згідно з постановою Святошинського районного відділу державної виконавчої служби м. Києва ГТУ юстиції у м. Києві про відкриття виконавчого провадження ВП №60571070 від 19.11.2019, винесену при примусовому виконанні вимоги про сплату боргу (недоїмки) № Ф-24503-17У від 14.05.2019 Головного управління ДПС у м. Києві (а саме: боргу 21030,90 грн., виконавчого збору 2103,09 грн.. витрат 392,22 грн., комісії банку 235,25 грн.). Суд у цій справі вказав, що у даних правовідносинах, незважаючи на участь у них суб'єкта владних повноважень, наявний спір про право, який повинен розглядатися у порядку цивільного судочинства.

Керуючись ст. 169, 243, 248 Кодексу адміністративного судочинства України, Окружний адміністративний суд міста Києва ухвалив позовну заяву повернути [184].

3) відмову в задоволенні позову (ст. 245 КАС України). Так, Окружним адміністративним судом міста Києва у справі № 640/19541/18 було відмовлено у задоволенні позову, оскільки юридична особа - резидент Республіки Кіпр ALDOZA INVESTMENTS LIMITED не є стороною виконавчого провадження, суд вважає вимоги позивача про визнання протиправною та скасування постанови про відкриття виконавчого провадження від 14.12.2017 по виконавчому провадженню № 55384404 та зобов'язання державного виконавця державної виконавчої служби Міністерства юстиції України, в провадженні якого знаходиться виконавче провадження №55384404, повернути виконавчий лист Соснівського районного суду міста Черкаси №712/9154/17 від 28.11.2017 про застосування спецконфіскації з примусовим вилученням у власність держави грошових коштів у сумі 55 188 951,00 грн. стягувачу не підлягають розгляду, оскільки відповідно до вимог чинного законодавства, у позивача відсутні правові підстави для такого звернення [167].

Цікавою у досліджуваному аспекті є Окрема думка судді КАС ВС Желтобрюх І.Л. від 10 липня 2024 року у справі №9901/206/21 [74]. Так, у цій справі Товариство з обмеженою відповідальністю «ТРАНС СЕТ ГЕО» (далі за текстом - позивач, ТОВ «ТРАНС СЕТ ГЕО») звернулось до Верховного Суду як суду першої інстанції з позовом до Президента України Зеленського Володимира Олександровича (далі за текстом - відповідач, Президент України) про визнання протиправним та скасування Указу Президента України від 25 березня 2021 року №123/2021 «Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 19 березня 2021 року «Про застосування та скасування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» у частині введення в дію персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) щодо

Товариства з обмеженою відповідальністю «ТРАНС СЕТ ГЕО», код за ЄДРПОУ 42673721 (пункт 4 додатку до Рішення) [73].

За наслідками розгляду справи Верховний Суд рішенням від 10 липня 2024 року відмовив Товариству у задоволенні позову. Ухвалюючи рішення Суд виходив із того, що правові підстави для визнання спірного Указу протиправним та його скасування відсутні, оскільки його прийнято на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені законодавством України, та він відповідає критеріям, визначеним частиною другою статті 2 КАС України.

Проте суддя Желтобрюх І.Л. у своїй Окремій думці вказала, що означена категорія справ віднесена законодавцем до найбільш складних не випадково. Висновки по суті спору у кожному окремому випадку неможливі без глибокого дослідження й оцінки законодавства *ex ante* та *ex post* (до та після подій), розуміння передумов та розкриття змісту, аналізу відповідних наслідків правовідносин, що склалися, – оскільки зачіпають основні права людини й базові суспільні інтереси.

Санкційна політика загалом і персональні обмеження зокрема - новий інститут для нашої держави як нової демократії, що зіткнулася з необхідністю виборювати право на існування в умовах повномасштабної військової агресії. Відповідно, законодавство у цій сфері не є досконалим, а практика його застосування у стадії формування. То ж, не дивно, що на кожному з етапів правозастосування, (і судді, що вирішують справу, - не виняток), розходяться у думках і поглядах [74].

Отже, складові позову щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, а саме предмет, підстава, зміст, обумовлюють:

- 1) вид адміністративного позову щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;
- 2) вид підсудності адміністративної справи, в якій відкрито

провадження за адміністративним позовом щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

3) оперативні процесуальні дії, тактику і стратегію поведінки позивача, відповідача, третіх осіб, їх представників в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

4) зміст організації, планування перебігу адміністративного процесу, зміст і особливості здійснення адміністративним судом його процесуальних повноважень в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

5) зміст, межі й особливості доказування в адміністративній справі щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

6) зміст і особливості перебігу адміністративної справи щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів за поданим адміністративним позовом;

7) зміст, межі й особливості перегляду судових рішень в адміністративній справі щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Відсутність одного чи декількох із цих складових позову (предмета, підстав, змісту), їх неповне чи спотворене викладення у позовній заяві або їх неналежна, необ'єктивна чи хибна оцінка можуть обумовити настання негативних процесуальних наслідків в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, як-то:

– залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви (ст. 169 КАС України);

– відмова у відкритті провадження в адміністративній справі (ст. 170 КАС України);

- залишення позову без розгляду (ст. 240 КАС України);
- закриття провадження у справі (ст. 238 КАС України).

Доцільно вказати, що окремим інститутом, який доцільно розглянути у розрізі дослідження питань захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства є інститут колективного (групового) позову. Зокрема КАС України такий вид позову не передбачений, проте як випливає з аналізу норм КАС України, в адміністративному судочинстві допускається подання колективного (групового) позову.

Так, ч. 4 ст. 57 КАС України закріплює, що одна й та сама особа може бути одночасно представником або декількох позивачів, або декількох відповідачів, або декількох третіх осіб на одній стороні, за умови відсутності конфлікту інтересів між ними.

Таким чином підставами колективного (групового) позову щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства можуть бути:

1) допущення одним і тим же суб'єктом владних повноважень порушень прав приватної власності в умовах спеціальних правових режимів різних осіб (фізичних, юридичних), кожна із яких перебуває із цим суб'єктом у подібних адміністративно-правових відносинах;

2) перебування в одних і тих же спірних адміністративно-правових відносинах численної кількості осіб (фізичних, юридичних), щодо яких суб'єктом владних повноважень допущено порушення їх прав приватної власності в умовах спеціальних правових режимів;

3) подання позивачами до адміністративного суду колективного позову – подання позовів різних позивачів до одного й того самого відповідача; право оскаржити нормативно-правовий акт мають особи, щодо яких його застосовано, а також особи, які є суб'єктом правовідносин, у яких буде застосовано цей акт (п. 3 ч. 2 ст. 172, ч. 2 ст. 264 КАС України).

Варто вказати, що правозавстосовувач вже йде шляхом використання

даного інституту. Так, у провадженні районного суду знаходилася адміністративна справа за позовом до Головного управління праці та соціального захисту населення обласної державної адміністрації, Міністерства фінансів України, Міністерства праці та соціальної політики України, Державного казначейства України, центру по нарахуванню та здійсненню соціальних виплат про стягнення недоплаченої разової грошової допомоги.

Також у провадженні районного суду знаходяться адміністративні справи за позовами 44 осіб про стягнення недоплаченої разової грошової допомоги. Оскільки ці позовні вимоги є однорідними, пред'явлені до одних і тих самих відповідачів, частина відповідачів перебуває поза межами Полтавської області, суд приходять до висновку, що спільний розгляд зазначених справ є доцільним, прискорить розгляд справ по суті, адміністративні справи мають бути об'єднані в одне провадження [181].

Крім того варто згадати у цьому контексті інститут зразкової справи, який також за фактичними ознаками можна розглядати, як колективний позов. Хоча звісно механізм його подання та розгляду відрізняється.

На підставі наведено вбачається за доцільно доповнити КАС України таким видом адміністративного позову, як колективний (груповий) позов. Тим більше, що суб'єкти захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства часто є колективними.

Підводячи підсумок проведеному аналізу доцільно вказати, що провадження із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства вкладається із таких стадій адміністративного процесу, як:

- відкриття провадження (ст.ст. 168–172 КАС України);
- підготовче провадження (ст.ст. 173–183 КАС України);
- врегулювання публічно-правового спору за участю судді (ст.ст. 184–188 КАС України);

- розгляд адміністративної справи по суті (ст.ст. 192–256 КАС України);
- апеляційне провадження (апеляційне оскарження) (ст.ст. 292–326 КАС України);
- касаційне провадження (касаційне оскарження) (ст.ст. 327–360 КАС України);
- перегляд судових рішень Великою Палатою Верховного Суду (ст.ст. 346, 347 КАС України);
- перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами (ст.ст. 361–369 КАС України);
- виконавче провадження (виконання судових рішень в адміністративних справах (ст.ст. 370–383 КАС України, Закон України «Про виконавче провадження»)).

Варто зауважити, що кількість, зміст та особливості стадій процесу захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства безпосередньо залежать від виду адміністративної справи й форми розгляду та вирішення публічно–правових спорів щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Тому, маючи справу з певним видом заяви по суті справи щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, слід якомога точніше встановити предмет, підстави та зміст позову, оскільки від цих складових позову безпосередньо залежатиме вид адміністративної справи й форма розгляду та вирішення спору щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Натомість вид адміністративної справи, форма її розгляду й вирішення обумовлюватимуть кількість, зміст та особливості стадій процесу захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

2.4 Напрями удосконалення захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства

Забезпечення ефективності норм у сфері захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства вимагає пошуку напрямів зменшення їх кількісних показників та перегляду розуміння змісту якісних критеріїв реалізації правових положень актів чинного законодавства України.

Досягнення ефективності реалізації чинного законодавства у сфері захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства вимагає комплексного міжгалузевого підходу, що вимагає визначення якості нормативних положень, так і положень локальних актів, яке передусім має відобразитися у встановленні відповідності сучасним вимогам суспільства та його інтересам, і тому здатно належним чином задовольнити потреби людини, громади, держави в цілому.

Доцільно вказати, що електронне судочинство набуло актуальності ще за часів пандемії, а збройна агресія РФ посилила доцільність та необхідність забезпечення повного та безпечного доступу до правосуддя. Війна обумовила ще більшу потребу до дистанційного правосуддя, оскільки саме такий формат дає можливість залишатися учасникам справи в безпеці та зменшити часові й фінансові витрати у процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Варто зазначити, що на сьогодні існує багато наукових підходів до розуміння електронного правосуддя та розвитку судової системи у цифрову епоху. Саме тому у нашому дослідженні вбачається за доцільне піти далі та порушити питання нового порядку, а саме питання використання новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту, в процесі прийняття рішень у сфері захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Слід підкреслити, що зростаюче використання новітніх технологій для автоматизації прийняття рішень у таких сферах, як фінанси, охорона здоров'я тощо, викликало значний інтерес та дискусії як серед науковців, так і серед практиків, і судова система не є виключенням. Сьогодні вже практично доведено, що новітні технології можуть підвищити ефективність, зменшити упередженість і призвести до кращих результатів у прийнятті рішень, проте, варто зазначити, що не слід забувати, що використання наприклад штучного інтелекту також порушують важливі етичні та правові питання. Зокрема, прийняття рішень за допомогою використання штучного інтелекту може потенційно впливати на принципи прозорості і справедливості. Більше того, коли новітні технології складні для розуміння або погано розроблені, вони можуть увічнити або навіть посилити існуючі проблеми та дискримінацію.

Напруга між потенційними вигодами та реальними ризиками штучного інтелекту стає особливо очевидною в системах правосуддя, які наразі стикаються з серйозним скороченням бюджету, маючи справу зі збільшеним робочим навантаженням. Автоматизація за допомогою штучного інтелекту обіцяє усунути ці недоліки та забезпечити більш ефективне, справедливе та швидке правосуддя. Утім, варто вказати, що судові системи, керовані штучним інтелектом, також можуть нівелювати роль суддів, обмежуючи їхню незалежність тощо.

Оскільки очікується, що штучний інтелект ставатиме все більш поширеним у судових системах по всьому світу, важливо критично оцінювати його потенційні переваги та ризики, а також гарантувати, що його використання відповідає фундаментальним демократичним цінностям, включаючи справедливість, підзвітність та прозорість [206].

Доцільно зазначити, що саме процес прийняття рішень у сфері захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства за допомогою використання штучного інтелекту зумовлює потребу в дослідженні зарубіжного досвіду використання новітніх технологій у правосудді, що надасть можливість запропонувати

оптимальні напрями удосконалення захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

На сучасному етапі такі практики переходу від традиційних форм до новітніх форматів правління судочинства можна знайти у багатьох державах світу та в окремих державах ЄС. Зокрема, Естонія пропонує актуальний кейс у цьому відношенні, оскільки модернізація естонських судів стала провідним світовим прикладом переваг, але також складності використання цифрових технологій у судовій системі.

Естонські суди стали одними з перших у впровадженні цифрових інструментів у здійсненні правосуддя. Після багатьох років впровадження цифрових змін у залі судових засідань з естонської моделі можна винести кілька уроків, а також застережень щодо використання штучного інтелекту в системі правосуддя. Такі критичні роздуми стають особливо актуальними з огляду на рамки штучного інтелекту, запроваджені на рівні ЄС, та плани цифровізації судової системи, що реалізуються в Європі та за її межами.

Отже, вищі суди Естонії стали першими у використанні цифрового зберігання та обробки документів. Крім того, доцільно вказати, що не тільки було модернізовано судову систему, також громадяни Естонії можуть сплачувати податки і навіть голосувати онлайн. Так, на останніх виборах в Естонії електронним голосуванням скористалися 51% виборців. Крім того, технологія блокчейн використовується для багатьох реєстрів у державному секторі.

Діджиталізація естонських судів досягла піку, коли почали застосовувати робо-суддів для розгляду справ незначної складності. Естонію розглядали, як першу юрисдикцію, яка запровадила суддів зі штучним інтелектом, проте, незважаючи на потенційні переваги впровадження штучного інтелекту в судовій системі Естонії для полегшення навантаження на суди, Міністерство юстиції Естонії не перебуває в процесі створення робота-судді зі штучним інтелектом.

Варто вказати, що оцінка ефективності використання штучного інтелекту серед суддів Естонії значно відрізнялася. Зокрема судді Верховного суду Естонії, висловили загалом позитивні відгуки щодо використання цифрових інструментів у судових системах та вказали, що більш трудомісткі та повторювані завдання, включаючи подачу документів, успішно взяли на себе цифрові інструменти. Як наслідок, скоротилося відставання у справах, у суддів з'явилося більше часу, щоб приділити свою увагу вирішенню складних справ [191].

Утім менш оптимістичними були судді першої та апеляційної інстанцій, навантаження яких суттєво відрізняється від навантаження вищих судів[213]. Деякі судді підкреслили, що традиційні засоби роботи з паперовими друкованими документами є більш ефективними. Зокрема, це пов'язано з двома причинами: 1) у цифровій системі, яка використовується в естонських судах, є технічні недоліки та повторювані збої, і для їх виправлення потрібен час; 2) судді дещо з недовірою ставляться до цифрових систем.

Інтеграція ШІ в китайську судову систему триває з 1990 року та сучасні дослідники вказують, що трансформація судової системи Китаю відбувалася в три етапи [211]:

1) Перший етап розпочався у 1996 році і закінчився у 2003 році, коли всі суди Китаю завершили оцифрування своїх файлів та посилянь на веб-сайти;

2) Другий етап трансформації китайських судів відбувся між 2004 і 2013 роками і характеризувався проведенням судових слухань за допомогою Інтернету.

3) У 2014 році китайські суди вступили в третій етап трансформації з впровадженням ініціативи «розумних судів», яка підтримувала використання більш складних технологій. Таким чином, згідно з концепцією «розумного суду», передбачається, що всі судові послуги доступні та здійснюються онлайн [212]. У рамках цього етапу трансформації була завершена робота над такими онлайн-платформами: China Judicial Process

Information Online, China Judgments Online та China Judgments Enforcement Information Online.

На додаток до цих платформ, в Китаї було створено спеціальний тип суду під назвою «Інтернет-суд», які розглядають ряд справ, зокрема, таких як спори щодо онлайн-платежів в інтернет-магазинах, надання інтернет-послуг, доменні імена веб-сайтів, відповідальність за інформацію, розміщену в Інтернеті, інформацію, яка порушує права людини, у разі порушення авторських прав в Інтернеті.

Крім того, з березня 2019 року громадяни Китаю мають можливість вирішувати онлайн-спори через популярний месенджер WeChat, який розпізнає обличчя учасника процесу встановлення особи та дозволяє використовувати електронний підпис при поданні заяв та доказів. Процес відбувається у форматі відеочату, і рішення приймає ШІ. У вересні 2019 року Пекінський інтернет-суд опублікував Білу книгу про застосування інтернет-технологій у судовій практиці [207], яка включала положення про створення «інтелектуального онлайн-суду».

Утім, варто зазначити, що в Китаї технологія штучного інтелекту не замінює суддю, а лише допомагає йому аналізувати справи та приймати рішення, включаючи визначення відповідних законів та прецедентів. Однак технологія штучного інтелекту використовується китайськими суддями не тільки для здійснення правосуддя, але й для проведення юридичних досліджень. Наприклад, Верховний народний суд Китаю розробив платформу юридичних досліджень на основі штучного інтелекту під назвою China Judgments Online, яка дозволяє суддям швидко шукати та отримувати доступ до відповідних юридичних документів.

У США основним нормативним актом у сфері штучного інтелекту є Закон про Національну ініціативу штучного інтелекту 2020 року. Основна мета ШІ - допомогти суддям приймати справедливі та неупереджені рішення, а також оцінити ризики при прийнятті рішення. Задля цього розроблено та впроваджено декілька платформ. Також у Сполучених Штатах створено чат-

боти на основі штучного інтелекту (наприклад, ROSS), основне призначення якого – надати громадськості інформацію про загальні питання, пов'язані з судовою системою, тим самим зменшуючи навантаження на персонал суду та забезпечуючи доступ громадськості до інформації.

У листопаді 2022 року Палата лордів Сполученого Королівства опублікувала доповідь Комітету з питань юстиції та внутрішніх справ, в якій розглянули використання технологій штучного інтелекту в системі кримінального правосуддя Великобританії [194]. Згідно з цим звітом, нерегульоване використання штучного інтелекту в системі правосуддя Великобританії потенційно призводить до помилок правосуддя.

В Англії та Уельсі 12 грудня 2023 року оприлюднено посібник Artificial Intelligence (AI) Guidance for Judicial Office Holders [216], який розроблено з метою надання допомоги працівникам судових органів у питаннях використання штучного інтелекту, в якому викладено основні ризики та проблеми, пов'язані з використанням ШІ, пропозиції щодо їх мінімізації, а також наведено приклади потенційного використання.

Британські чиновники досить скептично ставляться до використання автоматизованих систем для прийняття рішень, оскільки вони вважають, що відповідне та остаточне рішення має приймати людина, а не ШІ. Крім того, Комітет відзначив відсутність мінімальних стандартів, прозорості, оцінки та навчання технологіям штучного інтелекту та дійшов висновку, що це може призвести до порушень прав і свобод людини та громадян. У зв'язку з цим Комітет розробив наступні рекомендації: обов'язкове навчання використанню ШІ, створення національного органу у сфері використання нових технологій, розробка загального та спеціального законодавства, що передбачає загальні принципи та стандарти використання ШІ.

У Великобританії, на додаток до обговорюваних систем, була розроблена та використана цифрова система справ (DCS), електронна платформа, яку Міністерство юстиції Сполученого Королівства запровадило у 2020 році для управління справами в Королівському суді. Розроблено її для

підвищення ефективності та результативності системи правосуддя в Англії та Уельсі, що дозволяє суддям, юристам та іншим судовим співробітникам розглядати справи в цифровому форматі від початку й до кінця. Зокрема DCS виконує дві основні функції: вона дозволяє вам отримувати доступ та оновлювати подані справи в режимі реального часу, а також дозволяє дистанційно брати участь у судовому провадженні. Крім того, система дозволяє сторонам подавати докази та документи в цифровому вигляді.

Правове регулювання використання технології штучного інтелекту в юсудді базується на наступних документах. До них відносяться, по-перше, Етична хартія використання штучного інтелекту в судових системах та їх середовищі, прийнята Європейською комісією з ефективності правосуддя (СЕРЕJ) 3 грудня 2018 року [201]. Цей документ містить п'ять основних принципів використання штучного інтелекту в правосудді: принцип поваги до основних прав (ШІ не повинен заважати здійсненню права на доступ до правосуддя та права на справедливий судовий розгляд); принцип недискримінації; принцип якості та безпеки (дані, завантажені в AI, повинні бути міждисциплінарними, отриманими з сертифікованих джерел і здатними накопичуватися та виконуватися в безпечному середовищі, що забезпечує цілісність та недоторканність системи); принцип прозорості, неупередженості та надійності (повна технічна прозорість ШІ та забезпечення доступу до процесу розробки, відсутність упередженості та можливість зовнішнього аудиту); принцип «під контролем користувача» (забезпечення в будь-який час можливості перегляду судових актів та даних, що використовуються для отримання результату (обов'язкове рішення приймається не ШІ, а суддею), а також гарантування права особи, яка бере участь у справі, на розгляд спору безпосередньо судом).

Таким чином, можна зазначити, що положення цього документу не дозволяють приймати рішення щодо спору виключно ШІ, але передбачають можливість використання ШІ в судочинстві в якості помічника судді.

Наступним документом є Етичні рекомендації щодо надійного штучного інтелекту, затверджені Європейською комісією у 2019 році. Надійний ШІ має три компоненти, які повинні виконуватися протягом усього життєвого циклу системи: 1) він повинен бути законним, відповідати всім чинним законам та правилам; 2) він повинен бути етичним, забезпечуючи дотримання етичних принципів та цінностей, і 3) він повинен бути надійним, як з технічної, так і з соціальної точки зору, оскільки навіть з добрими намірами системи ШІ можуть викликати ненавмисну гармонію. Згідно з положеннями цього документа, основними етичними принципами використання штучного інтелекту є: повага до людської автономії, запобігання заподіяння шкоди, справедливість та поясність.

Крім того, ЄС прийняв Стратегічну програму цифрової Європи як системний компонент фінансової консолідації ЄС на 2021-2027 роки для оцифрування європейського суспільства та підтримки конкурентоспроможності в інноваційних технологіях, включаючи робототехніку та технології штучного інтелекту [214]. Основною метою цієї програми є стимулювання цифрової трансформації шляхом забезпечення фінансування впровадження нових технологій у найважливіших сферах, кожна з яких має свій власний бюджет, включаючи високопродуктивні обчислення, штучний інтелект, кібербезпеку та довіру, високий рівень цифрової грамотності, впровадження та оптимальне використання цифрової грамотності.

Крім того було прийнято Закон про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act [193]). Країни-члени ЄС мають до 2 серпня 2025 року визначити національні компетентні органи, які контролюватимуть застосування правил для систем на основі штучного інтелекту та здійснюватимуть діяльність з нагляду за ринком.

Закон про штучний інтелект має дуже широкий обсяг і сильний екстериторіальний охоплення, оскільки він буде застосовуватися до будь-якої системи штучного інтелекту, що впливає в ЄС, незалежно від місця

заснування постачальника. Зокрема, Закон про ШІ застосовуватиметься, коли система ШІ буде розміщена на ринку або введена в експлуатацію в ЄС, коли користувач знаходиться в ЄС або коли вихід використовується в ЄС.

Сам ШІ визначається в дуже широких термінах у Законі про ШІ. Він охоплює будь-яку «машинну систему, розроблену для роботи з різним рівнем автономії, яка може демонструвати адаптивність після розгортання, і яка для явних або неявних цілей виводить з вхідних даних, які вона отримує, як генерувати результати, такі як прогнози, контент, рекомендації або рішення, які можуть впливати на фізичне або віртуальне середовище» [193].

Закон про ШІ розрізняє системи штучного інтелекту та моделі штучного інтелекту загального призначення (GPAI), які є моделями штучного інтелекту, навченими з великою кількістю даних, використовуючи самонагляд у масштабі і які можуть компетентно виконувати широкий спектр різних завдань.

Франція є визнаним лідером у використанні штучного інтелекту в сфері правосуддя серед європейських країн. Зокрема, у Франції у 2017 році була створена система Case Law Analytics, яка дозволяє оцінювати юридичні ризики та моделювати можливі результати судових процесів. Крім того, ця система здатна швидко вибрати найбільш відповідний судовий прецедент для конкретних обставин справи. Подібна програма - Predictice. Однак у французькому законі від 23 березня 2019 року про програмування на 2018–2022 роки та реформу правосуддя [205] передбачено заборону на повністю автоматизоване прийняття рішень, тобто правосуддя може здійснюватися лише суддею-людиною. Таким чином, ці системи можуть використовуватися лише як допоміжний інструмент для аналізу судових документів, вибору норм права та відповідного судового прецеденту.

На основі результатів аналізу зарубіжного досвіду використання ШІ в сфері правосуддя доцільно виділити наступні аспекти:

1. Використання судового штучного інтелекту можливе лише за умови надання гарантій прав та інтересів людини. Таким чином, на етапі

розвитку штучного інтелекту необхідно дотримуватися етичних принципів і забезпечувати рівність громадян перед законом. Крім того, особам, які беруть участь у справі, слід надати можливість заперечити проти використання судового ШІ, а право на оскарження рішення, прийнятого судовим ШІ, має бути гарантоване.

2. Доцільно визначити наступні сфери використання штучного інтелекту в правосудді: організаційна сфера діяльності судів (реєстрація справ, формування складу суду, реєстрація тощо) ; оцінка доказів та встановлення юридично значущих обставин; розгляд справи штучним інтелектом.

3. На основі розуміння ШІ як імітованої (штучно відтвореної) інтелектуальної діяльності людського мислення пропонуються наступні етапи його впровадження в системі національних судів:

А) короткострокова перспектива: впровадження ШІ як помічника судді-людини з певних питань офісної роботи та при розгляді справи по суті (наприклад, ведення протоколу судового засідання) [192];

Б) Середньострокова перспектива (5-10 років): дозволить нам розглянути ШІ як суддю-супутника судді-людини, в тому числі з питання оцінки ряду доказів.

В) Довгострокова перспектива: можлива заміна судді-людини на ШІ для виконання певних функцій у здійсненні правосуддя, наприклад, при прийнятті рішень щодо певних категорій спорів, зокрема й справи щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. На нашу думку, автономне прийняття рішень можливе за таких умов: відсутність оціночних норм, що регулюють спірні правові відносини; претензії сторін базуються на оцифрованих письмових доказах або доказах, отриманих з автоматизованих інформаційних систем; права, обов'язки та відповідальність у сфері захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства чітко визначені в законодавстві.

Використання штучного інтелекту в процесі розгляду справ щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства забезпечить розвиток технологічної юриспруденції з точки зору об'єктивного встановлення правових фактів, а публічне розкриття цифрових алгоритмів для роботи судового ШІ дасть більшу цифрову прозорість судового розгляду та забезпечить прозорість роботи ШІ. Утім варто підкреслити, що новітні технології, що використовують штучний інтелект, повинні використовуватися в судових процесах лише за наявності належного контролю.

На сучасному етапі робота штучного інтелекту можлива виключно у поєднанні з суддею-людиною, тобто спільної роботи, керованою людиною. Ми говоримо про об'єднану роботу ШІ в тандемі з суддею-людиною або під її контролем у сфері захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Отже, електронне правосуддя на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій перейшло на якісно новий рівень. Традиційний документообіг у паперовій формі активно замінюється документами у цифровому форматі. Запропонований прогноз етапів впровадження ШІ у процес захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства в першу чергу базується на рівні розвитку інформаційних технологій. В даний час ШІ ще не створено, близький до когнітивних здібностей людського мозку, тому необхідно використовувати ШІ в питаннях, які вимагають обробки великої кількості інформації та документів в електронній формі, що забезпечить процедурну економію та скоротить час розгляду спорів щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства завдяки швидкості та точності розрахунків.

Таким чином, доцільно запропонувати наступні напрями удосконалення захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства:

1. Розробка та впровадження ефективної та надійної цифровій інфраструктурі: щоб повною мірою скористатися перевагами технологічного розвитку, політичні плани щодо використання штучного інтелекту в судах мають бути зосереджені на побудові ефективної, надійної цифрової інфраструктури

2. Активізація міждисциплінарних досліджень для впровадження процесуальних принципів в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства у системи штучного інтелекту: алгоритми, що використовуються в системі правосуддя, повинні відповідати правовим принципам, що регулюють діяльність судів. Крім того, системи штучного інтелекту мають бути прозорими та зрозумілими для своїх користувачів. А також, вирішення судових справ у сфері захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства часто вимагає інтерпретаційного судження, врахування ситуаційних змінних, судової практики та необхідності неупередженого зважування різних інтересів. Тому системи штучного інтелекту повинні бути розроблені таким чином, щоб враховувати ці функції. Дуже важливо забезпечити, щоб процесуальні принципи та гнучкість інтерпретації були інтегровані в системи штучного інтелекту для прийняття справедливих, обґрунтованих рішень.

3. Підтримання людського фактору: Акт судочинства в судах не є лише процесуальним, він має глибокий емоційний та психологічний вимір для тих, хто бере в ньому участь. Цифрова трансформація судової системи не повинна призводити до ерозії людського фактора, який є невід'ємною частиною здійснення правосуддя.

4. Забезпечення незалежності в автоматизованому прийнятті рішень (ADM): Автоматизація представляє новий вимір старого принципу незалежності судової влади. ADM у судовій системі, як і людські судді, має бути неупередженим і незалежним від будь-яких зовнішніх факторів. У той час як автоматизовані системи мають значний потенціал у підвищенні

ефективності відправлення правосуддя, незалежність систем ADM – їхня здатність приймати рішення без зовнішнього впливу чи упередженості – є фундаментальною для їхньої ролі в демократичній та справедливій правовій системі. Отже, забезпечення незалежності цих систем та її впровадження на технічному, етичному та регуляторному рівнях набуває важливого значення.

Оскільки сучасні реалії вимагають від людства все більшого переходу до цифрової епохи та впровадження штучного інтелекту в судові системи, дуже важливо, щоб було дотримано принципів правосуддя, орієнтованого на людину. Не дивлячись на те, що штучний інтелект може підвищити ефективність і допомогти з процедурними завданнями в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, він також може поставити під загрозу людські елементи емпатії, розуміння та тонких юридичних тлумачень, які лежать в основі нашої системи правосуддя. Стандартизація може бути корисним інструментом у цьому аспекті: вона може мінімізувати ризики, встановлюючи вимоги до систем штучного інтелекту у сфері захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Висновки розділу 2

1. Констатовано, що суб'єктами захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства доцільно визнати особу, яка є носієм прав та обов'язків в адміністративно-судочинних правовідносинах з приводу відправлення правосуддя адміністративними судами. Категорія «суб'єкт захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства» містить такі складові: правову здатність набуття суб'єкта та адміністративну правосуб'єктність, якою конкретизується правовий статус.

Вказано, що в адміністративному судочинстві поняття «суб'єкт» є більш широким поняттям у порівнянні з категорією «учасник». Відповідно суб'єктом захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства можна визнати фізичну та юридичну особу, яка має правові підстави та можливості, що відтворюються через адміністративну процесуальну правоздатність.

Суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства доцільно поділити на суб'єктів здійснення адміністративного процесу, суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, що мають особистий інтерес та суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, що сприяють досягненню мети адміністративного процесу.

До суб'єктів здійснення адміністративного процесу доцільно віднести адміністративні суди, суб'єктів владних повноважень, а також всі державні формування та органи місцевого самоврядування, наділені владними повноваженнями щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, зокрема пов'язаного з їх розглядом та вирішенням.

До суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, що мають особистий інтерес доцільно віднести сторони провадження (як колективні, так й індивідуальні суб'єкти), зокрема заявники, позивачі, відповідачі, треті особи, а також їхні представники тощо (фізичні та юридичні особи).

До суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, що сприяють досягненню мети адміністративного процесу варто віднести тих осіб, які не мають особистої зацікавленості у справі, зокрема представники органів публічної влади, представники суспільних (громадських) інтересів, експерти, спеціалісти, перекладачі, члени НКР тощо.

2. Констатовано, що Україна робить значні кроки для вдосконалення принципів адміністративного судочинства та наближення їх до європейських стандартів. Однак все ще існує ряд питань, які потребують подальшого розвитку та вдосконалення. Це вимагає продовження активного впровадження європейських стандартів в українське законодавство та подальшого вивчення якісних змін, що відбуваються у функціонуванні системи адміністративного правосуддя.

Для успішної інтеграції України в європейський простір необхідно вжити всіх необхідних заходів для забезпечення принципів адміністративного правосуддя. Це означає ретельну правову гармонізацію, забезпечення незалежності судів, створення прозорих механізмів та доступу до інформації, а також забезпечення ефективного правового захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Зроблено висновок, що:

9) система адміністративного судочинства України має відповідати європейським стандартам та нормам;

10) забезпечення повної незалежності адміністративних судів в процесі захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства є ключовою вимогою;

11) ефективна система прозорості та доступу до інформації в процесі захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства є засадничим фактором забезпечення оптимального механізму захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

12) забезпечення ефективного правового захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства не менш важливе. Кожен повинен мати можливість відстоювати свої права в процесі захисту приватної власності в

умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

13) міжнародне співробітництво та досвід європейських партнерів також повинні сприяти поліпшенню процесу захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства;

14) до загальних принципів захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства доцільно віднести: верховенство права, законність, рівність, відкритість, гласність тощо;

15) до засадничих принципів захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства віднесено принципи: ефективності, прозорості та доступності, оскільки саме ці принципи захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства зумовлюють функціональну складову захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

16) функціями захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства визначено: здійснення правосуддя; здійснення судового контролю; припинення та попередження.

Підкреслено, що забезпечення цих принципів та функцій захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства дозволить національній судовій системі стати більш прозорою, справедливою та ефективною, що наблизить її до європейських стандартів та цінностей. Цей шлях відкриє нові можливості для інтеграції нашої держави та її розвитку в міжнародному контексті.

3. На підставі проведеного аналізу вказано, що провадження із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства вкладається із таких стадій адміністративного

процесу, як:

- відкриття провадження (ст.ст. 168–172 КАС України);
- підготовче провадження (ст.ст. 173–183 КАС України);
- врегулювання публічно–правового спору за участю судді (ст.ст. 184–188 КАС України);
- розгляд адміністративної справи по суті (ст.ст. 192–256 КАС України);
- апеляційне провадження (апеляційне оскарження) (ст.ст. 292–326 КАС України);
- касаційне провадження (касаційне оскарження) (ст.ст. 327–360 КАС України);
- перегляд судових рішень Великою Палатою Верховного Суду (ст.ст. 346, 347 КАС України);
- перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами (ст.ст. 361–369 КАС України);
- виконавче провадження (виконання судових рішень в адміністративних справах (ст.ст. 370–383 КАС України, Закон України «Про виконавче провадження»).

Зауважено, що кількість, зміст та особливості стадій процесу захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства безпосередньо залежать від виду адміністративної справи й форми розгляду та вирішення публічно–правових спорів щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Тому, маючи справу з певним видом заяви по суті справи щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, слід якомога точніше встановити предмет, підстави та зміст позову, оскільки від цих складових позову безпосередньо залежатиме вид адміністративної справи й форма розгляду та вирішення спору щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Натомість вид адміністративної справи, форма її розгляду й вирішення обумовлюватимуть кількість, зміст та особливості стадій процесу захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

4. На основі результатів аналізу зарубіжного досвіду використання ШІ в сфері правосуддя виділено такі аспекти:

4. Використання судового штучного інтелекту можливе лише за умови надання гарантій прав та інтересів людини в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. Таким чином, на етапі розвитку штучного інтелекту необхідно дотримуватися етичних принципів і забезпечувати рівність громадян перед законом. Крім того, особам, які беруть участь у справі, слід надати можливість заперечити проти використання судового ШІ, а право на оскарження рішення, прийнятого судовим ШІ, має бути гарантоване.

5. Доцільно визначити наступні сфери використання штучного інтелекту в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства: організаційна сфера діяльності судів (реєстрація справ, формування складу суду, реєстрація тощо); оцінка доказів та встановлення юридично значущих обставин; розгляд справи штучним інтелектом.

6. На основі розуміння ШІ як імітованої (штучно відтвореної) інтелектуальної діяльності людського мислення пропонуються наступні етапи його впровадження в системі адміністративних судів щодо процесу захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства:

А) короткострокова перспектива: впровадження ШІ як помічника судді-людини з певних питань офісної роботи та при розгляді справи по суті (наприклад, ведення протоколу судового засідання);

Б) Середньострокова перспектива (5-10 років): дозволить нам розглянути ШІ як суддю-супутника судді-людини, в тому числі з питання оцінки ряду доказів.

В) Довгострокова перспектива: можлива заміна судді-людини на ШІ для виконання певних функцій у здійсненні правосуддя, наприклад, при прийнятті рішень щодо певних категорій спорів, зокрема й справи щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. На нашу думку, автономне прийняття рішень можливе за таких умов: відсутність оціночних норм, що регулюють спірні правові відносини; претензії сторін базуються на оцифрованих письмових доказах або доказах, отриманих з автоматизованих інформаційних систем; права, обов'язки та відповідальність у сфері захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства чітко визначені в законодавстві.

Вказано, що використання штучного інтелекту в процесі розгляду справ щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства забезпечить розвиток технологічної юриспруденції з точки зору об'єктивного встановлення правових фактів, а публічне розкриття цифрових алгоритмів для роботи судового ШІ дасть більшу цифрову прозорість судового розгляду та забезпечить прозорість роботи ШІ. Утім варто підкреслити, що новітні технології, що використовують штучний інтелект, повинні використовуватися в судових процесах лише за наявності належного контролю.

Підкреслено, що на сучасному етапі робота штучного інтелекту можлива виключно у поєднанні з суддею-людиною, тобто спільної роботи, керованою людиною. Ми говоримо про об'єднану роботу ШІ в тандемі з суддею-людиною або під її контролем у сфері захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Зроблено висновок, що електронне правосуддя на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій перейшло на якісно новий рівень. Традиційний документообіг у паперовій формі активно замінюється документами у цифровому форматі. Запропонований прогноз етапів впровадження ІІІ у процес захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства в першу чергу базується на рівні розвитку інформаційних технологій. В даний час ІІІ ще не створено, близький до когнітивних здібностей людського мозку, тому необхідно використовувати ІІІ в питаннях, які вимагають обробки великої кількості інформації та документів в електронній формі, що забезпечить процедурну економію та скоротить час розгляду спорів щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства завдяки швидкості та точності розрахунків.

Запропоновано наступні напрями удосконалення захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства:

5. Розробка та впровадження ефективної та надійної цифровій інфраструктурі.

6. Активізація міждисциплінарних досліджень для впровадження процесуальних принципів в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства у системи штучного інтелекту: алгоритми, що використовуються в системі правосуддя, повинні відповідати правовим принципам, що регулюють діяльність судів. Крім того, системи штучного інтелекту мають бути прозорими та зрозумілими для своїх користувачів. А також, вирішення судових справ у сфері захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства часто вимагає інтерпретаційного судження, врахування ситуаційних змінних, судової практики та необхідності неупередженого зважування різних

інтересів. Тому системи штучного інтелекту повинні бути розроблені таким чином, щоб враховувати ці функції. Дуже важливо забезпечити, щоб процесуальні принципи та гнучкість інтерпретації були інтегровані в системи штучного інтелекту для прийняття справедливих, обґрунтованих рішень.

7. Підтримання людського фактору: Акт судочинства в судах не є лише процесуальним, він має глибокий емоційний та психологічний вимір для тих, хто бере в ньому участь. Цифрова трансформація судової системи не повинна призводити до ерозії людського фактору, який є невід'ємною частиною здійснення правосуддя.

8. Забезпечення незалежності в автоматизованому прийнятті рішень (ADM): Автоматизація представляє новий вимір старого принципу незалежності судової влади. ADM у судовій системі, як і людські судді, має бути неупередженим і незалежним від будь-яких зовнішніх факторів. У той час як автоматизовані системи мають значний потенціал у підвищенні ефективності відправлення правосуддя, незалежність систем ADM – їхня здатність приймати рішення без зовнішнього впливу чи упередженості – є фундаментальною для їхньої ролі в демократичній та справедливій правовій системі. Отже, забезпечення незалежності цих систем та її впровадження на технічному, етичному та регуляторному рівнях набуває важливого значення.

Вказано, оскільки сучасні реалії вимагають від людства все більшого переходу до цифрової епохи та впровадження штучного інтелекту в судові системи, дуже важливо, щоб було дотримано принципів правосуддя, орієнтованого на людину. Не дивлячись на те, що штучний інтелект може підвищити ефективність і допомогти з процедурними завданнями в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, він також може поставити під загрозу людські елементи емпатії, розуміння та тонких юридичних тлумачень, які лежать в основі нашої системи правосуддя. Стандартизація може бути корисним інструментом у цьому аспекті: вона може мінімізувати ризики, встановлюючи вимоги до систем штучного інтелекту у сфері захисту

права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Висновки та положення, визначені у другому розділі дисертації, оприлюднені та апробовані у таких наукових працях, як: [58-65].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає у з'ясуванні на основі аналізу законодавства України та узагальнень практики його реалізації сутності, змісту, специфіки та концептуальних засад захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства задля розробки науково обґрунтованих рекомендацій та пропозицій із удосконалення його правового регулювання та перспектив розвитку. За результатами дисертаційної роботи сформульовані такі основні висновки:

1. Обґрунтовано, що під спеціальним правовим режимом має розумітися сукупність засобів, методів, способів та настанов, впровадження яких здійснюється із переслідуванням мети забезпечення вимог національної безпеки, панування громадського правопорядку, законності, дотримання стандартів екологічної безпеки та економічної безпеки, що є складовою частиною державного суверенітету країни, її цілісності, та досягається в процесі застосування певних обмежувальних адміністративних процедур з боку владних суб'єктів, що визначається ситуативністю впливу та історичною зумовленістю відповідних процесів регулювання, реалізації та застосування.

2. Здійснено класифікацію спеціальних правових режимів за такими критеріями, як: правова природа (матеріально-правові та процесуально-правові режими); юридичний зміст (податково-правовий режим, митно-правовий режим, режим обігу валютних та грошових цінностей, режим використання об'єктів енергетики тощо); функціональне спрямування; територія дії спеціального режиму (загальнодержавний (або загальнонаціональний), регіональний, місцевий, об'єктовий чи локальний режими); час дії (постійно діючі, тимчасово діючі та ситуативні режими, дія яких пов'язується із настанням певної події); ступінь обмеження прав і свобод людини (загальні та спеціальні режими); функціонування окремих об'єктів (режим територій природо-заповідного фонду; режим ботанічних

садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, пам'яток природи, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва); характер діяльності (режим оперативно-розшукової діяльності, режим здійснення туристичної діяльності, режим польотів тощо).

3. Режим права власності залежно від характеристики об'єктів взаємодії правовідносин поділено на: режим нерухомого майна; режим майна публічних установ; режим майна приватних установ; режим майна державного підприємства; режим майна казенного підприємства; режим майна об'єкта оборони тощо.

4. Визначено, що система гарантій захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів складається із: гарантій забезпечення захисту права приватної власності в умовах примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності; право звернення до суду з оскарження рішень про обмеження у реалізації майнових прав особою; процедури взяття на спеціальний державний облік та специфіку державної реєстрації майна, що змінило порядок його використання в умовах спеціальних адміністративних режимів.

На підставі огляду національної судової практики зроблено висновок, що застосування гарантій захисту майнових прав та інтересів особи в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів загалом і режиму воєнного стану зокрема вимагає встановлення взаємозв'язку між особою, що видала індивідуальний адміністративний акт, та особою, права якої внаслідок такої дії можуть бути прямо чи опосередковано порушено, де взаємозв'язок має визначатися як безпосереднє здійснення стосовно підвладного суб'єкта публічно-управлінських функцій.

5. Обґрунтовано, що суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства доцільно поділити на суб'єктів здійснення адміністративного процесу, суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, що мають особистий інтерес, та суб'єктів захисту права

приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, що сприяють досягненню мети адміністративного процесу. До суб'єктів здійснення адміністративного процесу віднесено адміністративні суди, суб'єктів владних повноважень, а також усі державні формування та органи місцевого самоврядування, наділені владними повноваженнями щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства, зокрема пов'язаного з їх розглядом та вирішенням. До суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, що мають особистий інтерес, віднесено сторони провадження (як колективних, так і індивідуальних суб'єктів), зокрема заявників, позивачів, відповідачів, третіх осіб, а також їхніх представників тощо (фізичних та юридичних осіб). До суб'єктів захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів, що сприяють досягненню мети адміністративного процесу, віднесено тих осіб, які не мають особистої зацікавленості у справі, зокрема представників органів публічної влади, представників суспільних (громадських) інтересів, експертів, спеціалістів, перекладачів, членів НКР тощо.

Визнано, що адміністративний суд є особливим суб'єктом захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів. Доведено, що всі категорії справ щодо захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів мають розглядатися виключно адміністративними судами, оскільки такі спори відповідають усім критеріям адміністративної юрисдикції.

Запропоновано внести зміни до ст. 267 КАС України «Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності», виклавши у такій редакції:

Ст. 267 «Особливості провадження у справах за адміністративними позовами щодо оскарження рішень суб'єкта владних повноважень

(нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності про примусове відчуження майна в умовах спеціальних правових режимів».

1. Право звернутися з адміністративним позовом щодо оскарження рішень суб'єкта владних повноважень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності про примусове відчуження майна в умовах спеціальних правових режимів мають фізичні чи юридичні особи.

2. Адміністративні справи щодо оскарження рішень суб'єкта владних повноважень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності про примусове відчуження майна в умовах спеціальних правових режимів розглядаються та вирішуються апеляційним адміністративним судом за місцезнаходженням відповідача, крім випадків, визначених цим Кодексом.

3. Позовна заява щодо оскарження рішень суб'єкта владних повноважень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності про примусове відчуження майна в умовах спеціальних правових режимів подається до адміністративного суду без сплати судового збору.

4. Суд вирішує адміністративні справи щодо оскарження рішень суб'єкта владних повноважень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності про примусове відчуження майна в умовах спеціальних правових режимів за правилами загального позовного провадження.

5. У рішенні адміністративного суду про задоволення позову зазначається інформація про: об'єкт примусового відчуження; умови попереднього повного відшкодування вартості майна, збитків, заподіяних власнику внаслідок примусового відчуження, та їх розмір, визначений відповідно до закону; строк, протягом якого власник має звільнити/передати майно; джерело фінансування витрат, пов'язаних із примусовим відчуженням.

6. Судом апеляційної інстанції у справах щодо оскарження рішень суб'єкта владних повноважень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності про примусове відчуження майна в умовах спеціальних правових режимів є Верховний Суд. Судові рішення Верховного Суду набирають законної сили з моменту проголошення і не можуть бути оскаржені.

6. Доведено, що для успішної інтеграції України в європейський простір необхідно вжити всіх необхідних заходів для забезпечення принципів адміністративного правосуддя. Це означає ретельну правову гармонізацію, забезпечення незалежності судів, створення прозорих механізмів та доступу до інформації, а також забезпечення ефективного правового захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

Зроблено висновок, що до загальних принципів захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства доцільно віднести: верховенство права, законність, рівність, відкритість, гласність тощо; до засадничих принципів захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства віднесено принципи: ефективності, прозорості та доступності, оскільки саме ці принципи захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства зумовлюють функціональний складник захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства; функціями захисту приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства визначено: здійснення правосуддя; здійснення судового контролю; припинення та попередження.

7. Обґрунтовано, що провадження із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства має відбуватися за правилами загального позовного

провадження; кількість, зміст та особливості стадій провадження із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства безпосередньо залежать від категорії адміністративної справи.

8. Запропоновано такі напрями удосконалення захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства:

1. Розробка та впровадження ефективної та надійної цифрової інфраструктури в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

2. Активізація міждисциплінарних досліджень для впровадження процесуальних принципів у процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства у системи штучного інтелекту.

3. Підтримання людського фактора в процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

4. Забезпечення незалежності в автоматизованому прийнятті рішень у процесі захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адабаш О. В. Поняття, сутність та ознаки адміністративно-правових режимів. *Європейські перспективи*. 2013. № 12. С. 36–40.
2. Адміністративне право України: підручник для юрид. вузів і фак. Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук [та ін.]; за ред. Ю. П. Битяка. Х., 2000. 520 с.
3. Адміністративне право України: підручник. Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко [та ін.]; за ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
4. Актуальні проблеми теорії держави та права: навч. посіб. Є. В. Білозьоров, Є. О. Гіда, А. М. Завальний [та ін.]; за заг. ред. Є. О. Гіди. К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2010. 322 с.
5. Бакуліна С. В. Особливості судового розгляду та вирішення публічно-правових земельних спорів: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Тернопіль, 2018. 215 с.
6. Барабаш Т. М. Категорія “суб’єкт” у кримінальному процесі України *Наукові записки Інституту законодавства ВРУ*. 2012. № 3. С. 110–114.
7. Бевзенко В. М. Адміністративна юрисдикція: поняття, сутність, проблеми відмежування. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-4-2013/item/199-administratyvna-yurysdyktsiya-ponyattya-sutnist-problemy-vidmezhuвання-bevzenko-v-m>
8. Бевзенко В. М. Публічно–правові відносини : сутність та ознаки. *Право і Безпека*. 2009. № 1. С. 6–12.
9. Бережна К. В. Митно-правовий режим транзиту в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2003. 206 с.

10. Белєвцева В. Адміністративно-правові режими у системі забезпечення національної безпеки України: поняття, зміст та значення. *Право України*. 2010. № 6. С. 165. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/6372/%C2>
11. Беліков О. Правовий режим майна суб'єктів господарювання. *Юридичний журнал: аналітичні матеріали. Коментарі. Судова практика*. 2011. № 7–8. С. 99–101.
12. Бірюкова Н. М. Щодо підходів до інтерпретації категорії «адміністративно-правовий режим». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 4. С. 219–221.
13. Блінова Г. О. Співвідношення правових режимів службової таємниці та персональних даних. *Форум права*. 2014. № 1. С. 40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_1_8.
14. Борякіна В. Принцип оперативності в аспекті ефективності адміністративного судочинства, *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Серія Право*. 2018. № 26. С. 82-84.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2003. 1440 с.
16. Гайдамака І. О. Правовий режим: поняття та види. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2008. Вип. 15. С. 120–127.
17. Гайдамака І. О. Юридична конструкція правового режиму. *Юридична Україна*. 2010. № 1. С. 31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2010_1_7.
18. Головня І.Я. Відчуження земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності як підстава припинення права власності на земельну ділянку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2015. 230 с.

19. Головня І.Я. Відчуження земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності як підстава припинення права власності на земельну ділянку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2015. 20 с.
20. Голуб В.О. Становлення та розвиток інституту адміністративно-правового режиму воєнного стану: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 248 с.
21. Гончарук С. Т. Адміністративний процес: навч. посіб. С. Т. Гончарук. К.: НАУ, 2012. 184 с.
22. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
23. Гостєв В. В. Поняття та використання адміністративно-правових режимів в сучасних умовах. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2010. Вип. 1. С. 175.
24. Грицаєнко О. До питання ефективності захисту прав особи в адміністративному судочинстві. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2020. №31(70). С. 53-58.
25. Дем'янчук Ю. В. Концепція адміністративно-правових режимів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 307.
26. Деякі питання підвищення обороноздатності держави на період воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2023 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-pidvyshchennia-oboronozdatnosti-derzhavy-na-period-voiennoho-stanu-v--t291223>
27. Жук В. Д. До питання визначення категорії «цивільно-правовий режим майна». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2015. Вип. 30 (1). С. 126–129.
28. Загальна декларація прав людини : Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

29. Законодавство. Пошук. Офіційний інтернет-ресурс Верховної Ради України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/find/a?text="правовий+режим"&textl=2&bool=and](https://zakon.rada.gov.ua/laws/find/a?text=)
30. Земельні спори: щотижневий огляд практики Верховного Суду (06.08.2022-12.08.2022). URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/zemelni-sporu-shhotyzhnevyj-oglyad-praktyku-verhovnogo-sudu-6/>
31. Ільницький О.В., Ільків Н.В. Особливості судового розгляду справ про примусове відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності. *Вісник Вищої ради юстиції*. № 3 (15). 2013. С. 18-32.
32. Коссе Д. Д. Правовий режим та механізм правового регулювання: ознаки та співвідношення: ознаки та співвідношення. *Держава і право*. 2009. № 44. С. 25–31.
33. Кекіш І. П. Економічний зміст митних режимів Наука молода: зб. наук. праць молод. вчених Терноп. нац. екон. ун-ту. Тернопіль, 2014. Вип. 21. С. 140–147.
34. Київський апеляційний адміністративний суд. Ухвала. Справа: № 826/11423/17 URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/70379426/>
35. Кібенко О., Уркевич В. Підходи Великої Палати Верховного Суду до визначення юрисдикційності спорів «Судебно-юридическая газета». 2020. 24 березня. URL:<https://bit.ly/3as715y>
36. Ківалов С. В. Спеціальні адміністративні режими: сутність та правове регулювання. *Наукові праці ОНЮА*. 2002. Т. 1. С. 159–170
37. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України: навч.-метод. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Одеса, 2002. 312 с.
38. Коваленко Н. В. Методологічні підходи до визначення поняття адміністративно-правового режиму. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 170–177.

39. Коваленко Н.В. Поняття та ознаки адміністративно-правового режиму. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №1. С. 106-110.
40. Коваленко Н.В. Світовий досвід введення надзвичайних адміністративно-правових режимів. *Visegrad journal on human right*. 2016. № 4/11. С. 112–117
41. Коваленко Н.В. Теорія адміністративно-правових режимів : монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 432 с.
42. Ковалів М., Стахура Б. Принципи адміністративного судочинства: Поняття, зміст, система. *Науковому віснику Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. №4. С. 174-184.
43. Ковальова М. В. Адміністративно-правові режими підприємницької діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Х., 2007. 197 с.
44. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
45. Кодекс цивільної захисту України: Закон України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
46. Коломоець Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2011. 576 с
47. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції : поняття, види та організаційно–правові питання реалізації : Монографія. За заг. ред. проф. О. М. Бандурки. Харків : Вид–во Нац. ун–ту внутр. справ, 2002. С. 25.
48. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
49. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Конвенція від 04.11.1950 Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

50. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254-вр>
51. Крестьянінов О. О. Правове регулювання митних режимів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07. Х. 2002. 20 с.
52. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 №2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
53. Крупник Р. В. Охорона та захист майнових прав власника (володільця) у разі примусового вилучення земельної ділянки: цивільно-правовий аспект: дис... д-ра філос. в галузі права: 081. Львів, 2020. 233 с.
54. Кузніченко С. О. Надзвичайне законодавство України: теоретичні засади формування та розвитку. *Форум права*. 2008. № 1. С. 245–249. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-1/07ksovap.pdf>
55. Кузніченко С. О. Надзвичайні адміністративно-правові режими: зарубіжний досвід та українська модель: монографія. Сімферополь: Кримнавчпеддержвидав, 2009. 496 с.
56. Курінний Є. В. Проблематика класифікації адміністративно-правових відносин за їх видами. URL: http://www.naiuu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2003_2/_zmist_03/kyrinn.htm
57. Легеза Ю.О. Проблеми дотримання вимог ядерної безпеки в умовах адміністративно-правового режиму довготривалої антитерористичної операції в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 141–143.

58. Лисак О.М. Поняття та сутність категорії «спеціальні правові режими». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 21–24. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/2>.

59. Лисак О.М. Класифікація спеціальних правових режимів. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 2. С. 27–32. URL: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.2.5>.

60. Лисак О.М. Окремі напрями удосконалення захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 463–470. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.71>.

61. Лисак О.М. Принципи та функції захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 3(63). P. 130–136. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.21>.

62. Лисак О.М. Право власності громадян України як об'єкт відносин в умовах спеціальних правових режимів. *Proceedings of the international scientific conference "Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system"*, Riga, the Republic of Latvia, February 7–8, 2024. Riga : Publishing House "Baltija Publishing", 2024. P. 234–236. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-55>.

63. Лисак О.М. Реалізація режиму права власності в умовах спеціальних адміністративних режимів. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану* : міжнародна науково-практична конференція, Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 199–201. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-59>.

64. Лисак О.М. Режим майна, що використовується для потреб оборони: адміністративно-правовий аспект. *Proceedings of the international scientific conference "The latest law developments"*, Wloclawek, Republic of Poland, April 3–4, 2024. Riga : Publishing House "Baltija Publishing", 2024. P. 181–184. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-432-0-43>.

65. Лисак О.М. Провадження із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 291–293. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-83>.

66. Марущак М. Судові спори щодо права власності в умовах воєнного стану URL: <https://sk.ua/uk/sudovi-spori-shhodo-prava-vlasnosti-v-umovah-voienного-stanu/>

67. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

68. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. Пакт від 16.12.1966. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043

69. Мінка Т. П. Онтологічні характеристики режиму адміністративного права. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 123–127.

70. Мінка Т.П. Співвідношення категорій "правовий режим адміністративного права" та «адміністративно-правовий режим» в науці адміністративного права. *Право і суспільство*. 2011. № 1. С. 118–121.

71. Наконечний А.Б. Примусове відчуження земельних ділянок за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Х., 2016. 20 с.

72. Наконечний А.Б. Примусове відчуження земельних ділянок за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Х., 2016. 225 с.

73. Окрема думка від 04.06.2024 по справі 9901/190/21 Касаційний адміністративний суд Верховного суду. URL: <https://opendatabot.ua/court/119819251-f7e46a5e68d58debed7979fc7f86427c>
74. Окрема думка судді КАС ВС Желтобрюх І.Л. від 10 липня 2024 року у справі №9901/206/21. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/120409211>
75. Основи демократії: навч. посіб. за заг. ред. А. Колодій. 2-ге вид., стереотипне. К.: Ай-Бі, 2004. 667 с.
76. Пацюрківський Ю.П. Правовий режим права власності: поняття та особливості. *Право України*. 2013. №12. С. 274-281.
77. Петрова А. М. Спори щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності підсудні адміністративним судам (ВС у справі №480/4146/20 від 26.08.2021). 2021. URL:[https://protocol.ua/ua/spori_shchodo_viluchennya_mayna_dlya_suspilnih_potreb_chi_z_motiviv_suspilnoi_neobhidnosti_pidsudni_administrativnim_sudam_\(v_s_u_spravi_480_4146_20_vid_26_08_2021\)/](https://protocol.ua/ua/spori_shchodo_viluchennya_mayna_dlya_suspilnih_potreb_chi_z_motiviv_suspilnoi_neobhidnosti_pidsudni_administrativnim_sudam_(v_s_u_spravi_480_4146_20_vid_26_08_2021)/)
78. Податковий кодекс України. Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
79. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06 жовтня 2021 року у справі № 9901/26/21 (провадження № 11-153зai21). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/100214821>
80. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06 квітня 2023 року у справі № 990/152/22 (провадження № 11-142зai22). URL:<https://reestr.court.gov.ua/Review/110144519>
81. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 02 лютого 2022 року у справі № 9901/256/21 (провадження № 11-288зai21). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/102999903>
82. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 листопада 2021 року у справі № 9901/226/21 (провадження № 11-254зai21). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/101211544>

83. Постанова Великої Палати ВС від 19.05.2020 у справі № 12-135гс19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/89819917>
84. Постанова Верховного Суду від 14 лютого 2023 р. у справі № 904/868/22. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=109046101&red=1000030e6ec57a6781c77d1c36f4e235f34c82&d=5>.
85. Постанова Верховного Суду від 18 травня 2022 року у справі № 428/11673/19. URL: reustr.court.gov.ua
86. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 28 червня 2023 року в справі № 686/8141/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/111939290>
87. Постанова від 02.11.2023 по справі 521/11013/20 Одеський апеляційний суд, URL: <https://opendatabot.ua/court/114993033-dafb61521af8204cc00dc056edbd7e6e>
88. Постанова від 07.08.2023 по справі 851/15/19 Касаційний адміністративний суд Верховного суду. URL: <https://opendatabot.ua/court/112672094-bc5c25bc80dc30e81bf9c308dbb93776>
89. Постанова від 18.09.2023 по справі 580/585/23. Шостий апеляційний адміністративний суд. URL: <https://opendatabot.ua/court/113534641-0892e0fc0a8a799000d89e0b1aedfc9b>
90. Постанова від 21.02.2024 року у справі №641/782/22, провадження № 61-15479св23, URL: https://protocol.ua/ua/1_vid_21_02_2024_roku_u_spravi_641_782_22/
91. Постанова від 25.10.2023 по справі 676/187/20 Касаційний цивільний суд Верховного суду, URL: <https://opendatabot.ua/court/114962259-3da59e628e1e8b52208aa0c03a9503f9>
92. Постанова від 31.01.2024 року у справі №707/1298/22. URL: https://protocol.ua/ua/1_vid_31_01_2024_roku_u_spravi_707_1298_22/

93. Постанова ВП ВС від 06.04.2023 року. Справа № 990/152/22.
URL:
https://protocol.ua/ua/postanova_vp_vs_vid_06_04_2023_roku_u_spravi_990_152_22/
94. Постанова ВП ВС від 18.12.2019 року у справі №802/1340/18-а
95. Постанова ВС від 04 травня 2022 року у справі № 804/1269/17
URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104177964>
96. Постанова ВС від 13.09.2023 р. № 707/1298/22 Вирішення спорів щодо реквізиції віднесено до цивільної юрисдикції. URL:
<https://kma.court.gov.ua/sud4820/gromadyanam/1/rekvizucia>
97. Постанова ВС від 26 серпня 2021 року у справі №480/4146/20 h
URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/99182522>
98. Постанова ВС від 31 січня 2024 року у справі № 707/1298/22
URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/116704907>
99. Постанова КЦС ВП від 28.06.2023 року у справі №686/8141/22.
URL:
https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_28_06_2023_roku_u_spravi_686_8141_22/
100. Постанова Черкаського апеляційного суду від 07 березня 2023 року у справі № 707/1298/22. URL:
<https://reestr.court.gov.ua/Review/109421565>
101. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 18 вересня 2023 у справі № 580/585/23. URL:
<https://reestr.court.gov.ua/Review/113534641>
102. Право на судовий захист. URL: <https://vin.gov.ua/departament-pravovoho-zabezpechennia-oblderzhadministratsii/62276-pravo-na-sudovi-zakhyst>
103. Правова позиція Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду згідно з Постановою від 18 травня 2022 року у справі № 760/17232/20-ц URL: <https://zakononline.com.ua/court-practice/show/19291>

104. Про адміністративні послуги: Закон України від 6 вересня 2012 року № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>

105. Про адміністративну процедуру Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

106. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

107. Про видобуток і переробку уранових руд: Закон України від 19.11.1997 № 645/97-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 1998. № 11–12. Ст. 39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/645/97-вр#Text>

108. Про визначення юрисдикції спору. URL: <https://pravo.ua/articles/pro-vyznachennia-iurysdyktsii-sporu/>

109. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16 травня 1995 року № 162/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-вр#Text>

110. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 8 лютого 1995 року № 39/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-вр#Text>

111. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17 листопада 2009 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 1. ст. 2.

112. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-XII. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 1992. № 2. Ст. 5.

113. Про державну підтримку підприємств науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боєприпаси, їх елементи та вироби спецхімії : Закон України від 21 вересня 2000 року № 1991-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1991-14#Text>

114. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19/page>

115. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1994. № 16. Ст. 9.

116. Про дорожній рух: Закон України від 30 червня 1993 року №3353-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text>

117. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#n33>

118. Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією: Закон України від 1 грудня 2022 року № 2804-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-20#Text>

119. Про запобігання корупції від 21.05.2024 № 3720-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

120. Про затвердження зразків свідоцтва про реєстрацію машини, талона тимчасового обліку машини, свідоцтва про реєстрацію великотоннажного транспортного засобу або іншого технологічного транспортного засобу, технічного талона транспортного засобу Збройних Сил, бланків та технічного опису бланків технічного талона транспортного засобу Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, Національної поліції, Служби безпеки, Управління державної охорони: постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.1992 № 47. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47-92-п#Text>

121. Про затвердження Інструкції з обліку військового майна у Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України від 17.08.2017 № 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1192-17#Text>

122. Про затвердження Положення про загін відомчої охорони судноплавних шлюзів та Запорізького району гідротехнічних споруд Наказі Міністерства транспорту України від 16.02.2004 № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0268-04/ed20040216/print> (втратив чинність)

123. Про затвердження Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2000 р. № 1225. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1225-2000-%D0%BF#Text>

124. Про затвердження Порядку вилучення і передачі військового майна Збройних Сил: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1282. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-2002-п#Text>

125. Про затвердження Порядку відомчої реєстрації та ведення обліку великотоннажних та інших технологічних транспортних засобів: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 січня 2010 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-2010-п#Text>

126. Про затвердження Порядку відомчої реєстрації та ведення обліку транспортних засобів Збройних Сил України від 23.01.2021 №1032-2009-п. URL: https://protocol.ua/ua/pro_zatverdgennya_poryadku_vidomchoi_reestratsii_ta_vedennya_obliku_transportnih_zasobiv_zbroynih_sil_ukraini/

127. Про затвердження Порядку відомчої реєстрації та ведення обліку транспортних засобів Збройних Сил України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2009 р. № 1032. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1032-2009-п#Text>

128. Про затвердження Порядку відчуження земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого військового майна, що підлягають реалізації, та земельних ділянок, які вивільняються у процесі реформування Збройних Сил і Державної спеціальної служби транспорту: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 травня 2013 р. № 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-2013-п#n15>

129. Про затвердження Порядку списання військового майна в Національній гвардії України: наказ МВС України від 17.01.2017 № 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0214-17#Text>

130. Про затвердження Порядку списання військового майна у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту: Наказ Міністерства оборони України від 29.03.2021 № 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0655-21#n13>

131. Про затвердження Указу Президента України "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні": Закон України від 8 травня 2024 року № 3684-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3684-20#n2>

132. Про затвердження Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 травня 2022 року «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», що набрав чинності 19 травня 2022 року: Закон України від 12 травня 2022 року № 2249-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-20#Text>

133. Про заходи щодо охорони та організації промислової розробки Клесівського родовища бурштину у Рівненській області: постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 1992 р. № 401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-92-п#Text>

134. Про Збройні Сили України: Закон України від 04.06.2024 року № 3760-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>

135. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13 липня 2000 року № 1908-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text>

136. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>

137. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>

138. Про національну безпеку України: Закон України від 24.02.2023 № 2952-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

139. Про оборонні закупівлі : Закон України від 04.12.2024 року № 4111-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#n507>

140. Про оборону України: Закон України від 16.01.2024. № 3549-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

141. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 13.12.2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

142. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 3 березня 2022 року № 2116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text>

143. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 року № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#n18>

144. Про перетворення державних підприємств у казенні: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 1998 р. № 987. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-98-п#n15>

145. Про порядок забезпечення безпеки посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона у місцях постійного та тимчасового перебування: Наказ Управління державної охорони України від 17.03.2006 №78. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0358-06/print> (втратив чинність)

146. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

147. Про правовий режим майна у Збройних Силах України : Закон України від 21 вересня 1999 року № 1075-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#Text>

148. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. № 1550. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>

149. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16 червня 1992 року № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>

150. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 6 травня 2024 року № 271/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/271/2024#n2>

151. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента від 12.08.2022 № 573/2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5732022-43633>

152. Про режим роботи, тривалість робочого часу і відпочинку: лист Міністерства праці та соціальної політики України від 22.06.2007 № 199/13/116-07. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-07203-07#Text>

153. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 травня 2022 року «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» : Указ Президента України від 11 травня 2022 року № 326/2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3262022-42573>

154. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 січня 2024 року "Про затвердження Положення про Державний реєстр санкцій": Указ Президента України від 29 січня 2024 року № 36/2024. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/362024-49589>

155. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>

156. Про туризм: Закон України від 29.04.2021. № 1441-IX. ВВР. 2021. № 31.ст. 248. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text>

157. Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 року № 2320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>

158. Проценко Т. О. Правове регулювання адміністрування податків і митних платежів : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.07. К., 2008. 386 с.

159. Пузирний В. Європейський стандарт (принцип) ефективного правового захисту у сфері адміністративного судочинства: Досвід для України. *Нове українське право*. 2022. №6. С. 127-131.

160. Резнік І. М. Співвідношення категорій «адміністративно-правовий режим» та «митний режим». *Вісник Академії митної служби України*. Серія «Право». 2009. № 1. С. 110–113.

161. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гіллоу проти Сполученого Королівства» від 24.11.1986. URL: <http://ovu.com.ua/articles/489-evropeyskiy-sud-z-prav-lyudini/publisher>

162. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Німці проти Німеччини» від 16.12.1992. URL: <http://ovu.com.ua/articles/489-evropeyskiy-sud-z-prav-lyudini/publisher>

163. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пантелеєнко проти України» від 29.06.2006. URL: <http://ovu.com.ua/articles/489-evropeyskiy-sud-z-prav-lyudini/publisher>

164. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Смірнов проти Росії» від 07.06.2007 URL: <http://ovu.com.ua/articles/489-evropeyskiy-sud-z-prav-lyudini/publisher>

165. Рішення Європейського суду з прав людини у справі Новоселецький проти України, ухвала по заяві № 47 148/99 від 11.03.2003 URL: <http://ovu.com.ua/articles/489-evropeyskiy-sud-z-prav-lyudini/publisher>

166. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про вибори народних депутатів України" (справа про вибори народних депутатів України) від 26 лютого 1998 року № 1-рп/1998.

167. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 15 травня 2019 року у справі № 640/19541/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81727567>

168. Рішення у справі «Товариство «Colas est» та інші проти Франції» від 16.03.2002. URL: <http://ovu.com.ua/articles/489-evropeyskiy-sud-z-prav-lyudini/publisher>

169. Рішення Харківського окружного адміністративного суду від 26 березня 2019 року, № 520/10157/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80924276>

170. Ростовська К. В. Проблемні питання класифікації адміністративно-правових режимів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2013. № 1062. Вип. 14. С. 84–87.

171. Соколова І. О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2011. 23 с.

172. Савранчук Л. Проблеми забезпечення доступності правосуддя в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 150-153.

173. Сірик Д. Структурне дослідження адміністративно-правового режиму воєнного стану. *Вісник прокуратури*. 2015. № 9. С. 46–51.
174. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
175. Скрипнюк О.В. Конституційно правове регулювання обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Публічне право*. 2011. №3. С. 5-11.
176. Сластнікова Г.О. Досудове вирішення та судовий розгляд спорів щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: дис. .. д-ра філос. : 081. Херсон, 2024. 203 с.
177. Словник іншомовних слів. за ред. О. С. Мельничука. К., 1974. 776 с.
178. Смокович М.І., Бевзенко В. Адміністративний процес України підручник. 2021.
179. Суєтнов Є.П. Відчуження земельних ділянок для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук :12.00.06. Х., 2013. 20 с.
180. Томаш Л. В. Правовий режим: поняття та ознаки. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2005. Вип. 282. С. 23–27.
181. Ухвала Київського районного суду міста Полтави від 22 січня 2008 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/6267210>
182. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 06 березня 2020 року <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88060909>
183. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 12 жовтня 2020 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92190650>
184. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 13 березня 2020 року у справі № 640/5102/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88205517>

185. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 29 березня 2018 року, № 826/11279/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73068525>
186. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
187. Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 21 с.
188. Шандрук С. Основні засади адміністративної процедури: Зміст та класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №8. С. 365-367.
189. Щербина В. С. Поняття та зміст правового режиму майна суб'єктів господарювання. *Юридична Україна*. 2007. № 1. С. 69–74.
190. Юридична енциклопедія: в 6 т. ред. кол.: Ю. С. Шемшученко [та ін.]; К.: Укр. енцикл., 1998. Т. 2. 980 с.
191. According to the European Commission's 2020 Digital Economy and Society Index (DESI), Estonia ranks high in digital public services, with an overall score of 70.4 out of 100. European Commission, Digital Economy and Society Index (DESI) 2020, Estonia Country Report.
192. Angwin J, Larson J, Mattu S, Kircher L. Machine bias. In: Ethics of data and analytics. Pro-Publica; 2016. URL:<https://doi.org/10.1201/9781003278290>
193. Artificial Intelligence Act. URL: <https://artificialintelligenceact.eu>
194. Brader C. AI technology and the justice system: lords committee report. House of lords library. 2022. URL: <https://lordslibrary.parliament.uk/ai-technology-and-the-justice-system-lords-committee-report/#:%7E:text=The%20report%20was%20published%20on,in%20the%20criminal%20justice%20system>
195. Case of Hornsby v. Greece URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079#Text

196. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. 2012. URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

197. D. Vučetić, Serbian judicial review of administrative acts and European standards for administration disputes. *Law and Politics*. 2005. №1. pp. 73-90.

198. De Geouffre de la Pradelle v. FRANCE. URL:<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-57778%22%5D%7D>

199. ECHR. judgment of 16 December 1992. Application № 12964/87, De Geouffre de la Pradelle v. France. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-57778&filename=CASE%20OF%20DE%20GEOUFFRE%20DE%20LA%20PRADELLE%20v.%20FRANCE.pdf&logEvent=False>.

200. ECHR. judgment of 19 March 1997. Application № 18357/91, Hornsby v. Greece. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-58020&filename=001-58020.pdf>.

201. Ethical charter on the Use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3–4 December 2018). URL:<https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>.

202. European Parliament resolution of 9 June 2016 for an open, efficient and independent European Union administration (2016/2610(RSP)). URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016IP0279>

203. Galetta D.U., Hofmann H.C.H., Puigpelat O.M. The General Principles of EU Administrative Procedural Law. In-depth Analysis, Policies Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs, European Parliament. Brussels, 2015. p. 22.

204. LaDoris C., *Transparency in the Administration of Justice*, 2015. URL: <https://www.scu.edu/government-ethics/resources/transparency-in-the-administration-of-justice/>
205. Laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain union legislative acts. EUR-Lex. 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1623335154975&uri=CELEX%3A52021PC0206>
206. Marta Gamito Cantero, Giulia Gentile. Algorithms, rule of law, and the future of justice: implications in the estonian justice system. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f0a5abdd-7d32-11ee-99ba-01aa75ed71a1/language-en>
207. Provisions of the Supreme People's Court on Several Issues Concerning the Trial of Cases by Internet Courts. Court Provisions. 2018. URL: <http://www.court.gov.cn/zixun-xiangqing-116981.html>
208. Recommendation Rec (2004) 20 of the Committee of Ministers to member states on judicial review of administrative acts. 2004. URL: <https://rm.coe.int/09000016805db3f4>.
209. Regulation (EC) № 1049/2001 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2001 regarding public access to European Parliament, Council and Commission documents. 2001. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32001R1049>
210. S. Nason, *European Principles of Good Administration and UK Administrative Justice, in European Public Law*. 26/2020. pp. 391-420.
211. Shi C, Sourdin T, Li B. The smart court—a new pathway to justice in China? *Int J Court Adm*. 2021. URL: <https://doi.org/10.36745/ijca.367>.
212. Susskind R. *Online courts and the future of justice*. Oxford: University Press; 2019; p. 368.
213. The average length of Estonian court civil proceedings has fallen from 156 days to 99 days in just 5 years. URL: <https://e-es-tonia.com/wp-content/uploads/2020mar-facts-a4-v04-e-justice.pdf>

214. The Digital Europe Programme for the Period 2021–2027. EUR-Lex. 2018. URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52018PC0434>.

215. Volkova Yu. The principle of proportionality the rule of law in the regulation of tax relations and relations related to environmental pollution *Правова позиція*. 2023. № 2 (39). с. 89-93. URL: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-2.18>

216. Why do we need to regulate the use of Artificial Intelligence? European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_21_1683.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**СПИСОК ПРАЦЬ,
ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:**

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Лисак О.М. Поняття та сутність категорії «спеціальні правові режими». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 21–24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/2>.
2. Лисак О.М. Класифікація спеціальних правових режимів. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 2. С. 27–32. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.2.5>.
3. Лисак О.М. Окремі напрями удосконалення захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 463–470. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.71>.
4. Лисак О.М. Суб'єкти захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 485–492. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.69>.
5. Лисак О.М. Принципи та функції захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 3(63). Р. 130–136. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.21>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Лисак О.М. Право власності громадян України як об'єкт відносин в умовах спеціальних правових режимів. *Proceedings of the international scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system”*, Riga, the Republic of Latvia, February 7–8, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 234–236. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-55>.

2. Лисак О.М. Реалізація режиму права власності в умовах спеціальних адміністративних режимів. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану* : міжнародна науково-практична конференція, Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 199–201. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-59>.

3. Лисак О.М. Режим майна, що використовується для потреб оборони: адміністративно-правовий аспект. *Proceedings of the international scientific conference “The latest law developments”*, Wloclawek, Republic of Poland, April 3–4, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 181–184. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-432-0-43>.

4. Лисак О.М. Провадження із захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 291–293. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-83>.

Проект Закону України «Про забезпечення ефективності захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства»

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. до Закону України від 17 травня 2012 року № 4765-VI «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»:

1.1. Частину 3 статті 3 викласти у такій редакції:

«3. Вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися без відшкодування вартості такого майна, але за умови надання еквівалентного майна, розташованого в іншій місцевості.

Вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану допускається лише у разі відсутності інших можливостей, включаючи публічні земельні та майнові ресурси, що є недостатніми для вирішення стратегічної цілі, яка обумовлюється потребами національної безпеки, оборони, або умовами ліквідації наслідків надзвичайної ситуації екологічного чи іншого небезпечного характеру.

Не допускається зміна стратегічної цілі використання земельної ділянки, що була визначена як підстава для примусового вилучення майна в умовах воєнного чи надзвичайного стану. У разі допущення зміни стратегічної цілі використання земельної ділянки, що була визначена як підстава для примусового вилучення майна в умовах воєнного чи надзвичайного стану, застосовується відповідальність в порядку норм чинного законодавства України».

2. до Закону України «Про правовий режим воєнного стану»:

2.1 Пункт 12 частини 1 статті 8 викласти у такій редакції:

«12) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану (зокрема, у разі недотримання вимог проходу/проїзду контрольних пунктів перевірки, пунктів паспортного контролю та інших режимних об'єктів) вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку»

III. Прикінцеві та перехідні положення

3.1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Порівняльна таблиця до проєкту Закону України «Про забезпечення ефективності захисту права приватної власності в умовах спеціальних правових режимів у порядку адміністративного судочинства»

Закон України від 17 травня 2012 року № 4765-VI «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»		
Стаття 3. Способи примусового відчуження або вилучення майна 1. Примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. 2. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості. 3. Вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану здійснюється без відшкодування вартості такого майна.	Частину 3 статті 3 викласти у такій редакції: <i>«3. Вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися без відшкодування вартості такого майна, але за умови надання еквівалентного майна, розташованого в іншій місцевості. Вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану допускається лише у разі відсутності</i>	«Стаття 3. Способи примусового відчуження або вилучення майна 1. Примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. 2. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості. 3. Вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися без відшкодування вартості такого майна, але за умови надання еквівалентного майна, розташованого в іншій місцевості. Вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану

	<p><i>інших можливостей, включаючи публічні земельні та майнові ресурси, що є недостатніми для вирішення стратегічної цілі, яка обумовлюється потребами національної безпеки, оборони, або умовами ліквідації наслідків надзвичайної ситуації екологічного чи іншого небезпечного характеру. Не допускається зміна стратегічної цілі використання земельної ділянки, що була визначена як підстава для примусового вилучення майна в умовах воєнного чи надзвичайного стану. У разі допущення</i></p>	<p><i>допускається лише у разі відсутності інших можливостей, включаючи публічні земельні та майнові ресурси, що є недостатніми для вирішення стратегічної цілі, яка обумовлюється потребами національної безпеки, оборони, або умовами ліквідації наслідків надзвичайної ситуації екологічного чи іншого небезпечного характеру. Не допускається зміна стратегічної цілі використання земельної ділянки, що була визначена як підстава для примусового вилучення майна в умовах воєнного чи надзвичайного стану. У разі допущення зміни стратегічної цілі використання земельної ділянки, що була визначена як підстава для примусового вилучення майна в умовах воєнного чи надзвичайного стану, застосовується відповідальність в порядку норм чинного законодавства України»</i></p>
--	---	--

		<p>зміни стратегічної цілі використання земельної ділянки, що була визначена як підстава для примусового вилучення майна в умовах воєнного чи надзвичайного стану, застосовується відповідальність в порядку норм чинного законодавства України».</p>	
Закон України «Про правовий режим воєнного стану»			
<p>Стаття 8. Заходи правового воєнного стану</p> <p>1. В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень</p>	<p>Пункт 12 частини 1 статті 8 викласти у такій редакції: «12) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану (зокрема, у разі недотримання вимог проходу/проїзду</p>	<p>Стаття 8. Заходи правового воєнного стану</p> <p>1. В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень</p>	

<p>конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану:</p> <p>1) встановлювати (посилювати) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи. Порядок встановлення (посилення) охорони таких об'єктів та їх перелік, що із введенням воєнного стану підлягають охороні, а також порядок особливого режиму їх роботи затверджуються Кабінетом Міністрів України;</p> <p>2) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також</p>	<p>контрольних пунктів перевірки, пунктів паспортного контролю та інших режимних об'єктів) вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку»</p>	<p>конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану:</p> <p>1) встановлювати (посилювати) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи. Порядок встановлення (посилення) охорони таких об'єктів та їх перелік, що із введенням воєнного стану підлягають охороні, а також порядок особливого режиму їх роботи затверджуються Кабінетом Міністрів України;</p> <p>2) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також</p>
---	--	---

<p>ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). <u>Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт та питання їхнього соціального захисту з урахуванням вимог закону визначаються Кабінетом Міністрів України;</u></p> <p>3) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для</p>		<p>ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). <u>Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт та питання їхнього соціального захисту з урахуванням вимог закону визначаються Кабінетом Міністрів України;</u></p> <p>3) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для</p>
---	--	---

<p>потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;</p> <p>4) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, зокрема об'єкти фонду захисних споруд цивільного захисту, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;</p> <p>5) запроваджувати у <u>порядку</u>, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світлового та інших видів маскуваня;</p> <p>6) встановлювати у <u>порядку</u>, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий</p>		<p>потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;</p> <p>4) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, зокрема об'єкти фонду захисних споруд цивільного захисту, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;</p> <p>5) запроваджувати у <u>порядку</u>, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світлового та інших видів маскуваня;</p> <p>6) встановлювати у <u>порядку</u>, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий</p>
--	--	--

<p>режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів;</p> <p>7) перевіряти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених <u>Конституці</u> <u>єю України</u>;</p> <p>8) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;</p> <p>9) порушувати у порядку, визначеному <u>Конституці</u> <u>єю</u> та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на</p>	<p>режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів;</p> <p>7) перевіряти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених <u>Конституці</u> <u>єю України</u>;</p> <p>8) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;</p> <p>9) порушувати у порядку, визначеному <u>Конституці</u> <u>єю</u> та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на</p>
--	--

<p>розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення;</p> <p>10) встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан;</p> <p>11) регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та медіа, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; забороняти роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного</p>		<p>розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення;</p> <p>10) встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан;</p> <p>11) регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та медіа, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; забороняти роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного</p>
--	--	--

<p>користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі;</p> <p>12) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку;</p> <p>13) забороняти у <u>порядку</u>, визначеному Кабінетом Міністрів України, торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами;</p> <p>14) встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;</p> <p>15) вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини;</p>		<p>користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі;</p> <p>12) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану (зокрема, у разі недотримання вимог проходу/проїзду контрольних пунктів перевірки, пунктів паспортного контролю та інших режимних об'єктів) вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку;</p> <p>13) забороняти у <u>порядку</u>, визначеному Кабінетом Міністрів України, торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами;</p> <p>14) встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;</p> <p>15) вилучати у</p>
--	--	--

<p>15⁻¹) зменшувати запаси небезпечних хімічних речовин, вибухо- і пожежонебезпечних речовин на об'єктах підвищеної небезпеки;</p> <p>17) встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу сил цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;</p> <p>18) встановлювати порядок використання за призначенням об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту всіх форм власності та відомчої належності, який повинен передбачати вимоги щодо приведення будівель, споруд чи їх окремих частин у готовність до використання за призначенням відповідно до встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту,</p>		<p>підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини;</p> <p>15⁻¹) зменшувати запаси небезпечних хімічних речовин, вибухо- і пожежонебезпечних речовин на об'єктах підвищеної небезпеки;</p> <p>17) встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу сил цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;</p> <p>18) встановлювати порядок використання за призначенням об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту всіх форм власності та відомчої належності, який повинен передбачати вимоги щодо приведення будівель, споруд чи їх окремих частин у готовність до використання за</p>
--	--	--

<p>забезпечення цілодобового безперешкодного доступу до них населення, а також організувати укриття в ньому у разі можливості (наявність вільних місць, можливість доступу сторонніх осіб) усіх категорій населення, здійснення інформування населення про об'єкти зазначеного фонду, у тому числі у доступній для осіб з порушеннями зору та слуху формі;</p> <p>18⁻¹) організувати будівництво захисних споруд цивільного захисту, споруд подвійного призначення та виготовлення (монтажу) первинних (мобільних) і облаштування найпростіших укриттів, а також (у разі потреби) відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту;</p> <p>18⁻²) здійснювати маркування будівель та споруд, транспортних засобів, що підпадають під дію норм міжнародного гуманітарного права, відповідними розпізнавальними знаками (емблемами);</p> <p>19) проводити евакуацію населення у</p>		<p>призначенням відповідно до встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, забезпечення цілодобового безперешкодного доступу до них населення, а також організувати укриття в ньому у разі можливості (наявність вільних місць, можливість доступу сторонніх осіб) усіх категорій населення, здійснення інформування населення про об'єкти зазначеного фонду, у тому числі у доступній для осіб з порушеннями зору та слуху формі;</p> <p>18⁻¹) організувати будівництво захисних споруд цивільного захисту, споруд подвійного призначення та виготовлення (монтажу) первинних (мобільних) і облаштування найпростіших укриттів, а також (у разі потреби) відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту;</p> <p>18⁻²) здійснювати маркування будівель та споруд, транспортних засобів, що підпадають під дію норм</p>
---	--	--

<p>разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони;</p> <p>19¹) проводити евакуацію матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України;</p> <p>20) запроваджувати у разі необхідності у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами;</p> <p>22) вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці;</p> <p>23) інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України;</p> <p>24) здійснювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в</p>		<p>міжнародного гуманітарного права, відповідними розпізнавальними знаками (емблемами);</p> <p>19) проводити евакуацію населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони;</p> <p>19¹) проводити евакуацію матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України;</p> <p>20) запроваджувати у разі необхідності у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами;</p> <p>22) вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці;</p> <p>23) інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює</p>
--	--	--

<p>ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід - тримання під вартою, що перебувають в слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості;</p> <p>25) запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права.</p> <p>2. У місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військово командування та військові адміністрації (у разі їх утворення).</p>	<p>агресію проти України;</p> <p>24) здійснювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід - тримання під вартою, що перебувають в слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості;</p> <p>25) запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права.</p> <p>2. У місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військово командування та військові адміністрації (у разі їх утворення).</p>
---	---